బుద్ధిమతీవిలాసము





గ్రంథకర్త.

బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతకవి



ప్రకాశకుడు :

కుడుకూరి సుబ్బారావు సన్

పబ్లిషర్ అండ్ బుక్ సెల్లర్.

సరస్వతీ బుక్ డిపో.

విజయవాడ.

 వెల 1-40

ఆలీబాబా అను

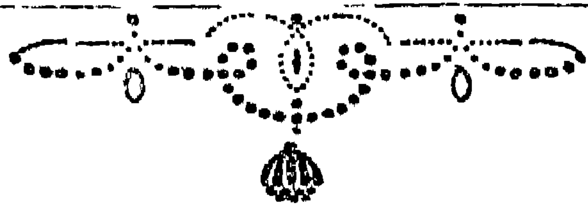
అదృష్టవిజయము

— శ్రీయుత సోమరాజు రామానుజరావుగారు —

"అన్యాయార్జితమగు ధనము నారికేళమందలి జలమువలె హరించి పోవు" ననుటకీ యాలీబాబా కథప్రమాణము. అదృష్టము రెక్కలు విప్పుకొని యెగురుచున్నది. అది యిచ్ఛామాత్రమున వ్రాలును. వ్రాలినచోట లక్ష్మితాండవించుచున్నది; దరిద్రుండగు నదృష్టగుప్తునిపై నదృష్టదేవి తన పక్షచ్ఛాయం బఱపుచున్నది. అనంతధనసంచయములను మహారణ్యములందు గూర్చియుంచిన, మైరావణమహాచోరుని యదృష్టము తారుమారైనది; విహితమగు మహావిప్లవము పాతాళగుహాయందు బయలుదేరినది. "జయతిలోత్తమా" యనుటతోడనే, గుహాతలము బ్రద్దలగుచున్నది. అంతవఱ రత్నరాసులకు కన్నులు దిగ్భ్రాంతములై పోయిన లోభగుప్తుని మృత్యుదేవి వరించినది చోరులచే నాతని శవఖండములు గుహలోఁ గట్టబడినవి. కథాప్రవాహమున రక్తధార లంతర్వాహినులై పారుచున్నవేళల చదువరుల గుండెలు ముందేమగునోయని కొట్టుకొనువేళ "చతుర" యను చతురవ్యక్తి రంగమున దృశ్యమైనది; మొగమున మందహాసము ఒడిలో చంద్రహాసము; బహిర్గతమున నతిసుప్రశాంతివేషము — అంతర్గతమున శాత్రవప్రతీకారరోషము—ఇట్టి బహిరంతర్విరోధభావములతో నీపాత్ర తీవ్రస్వరూపముదాల్చి, యదృష్టగుప్త రక్షణమునకై పనిచేయసాగినది! చతుర భీకరతాలాంధకార మధ్యమున గటారిచేఁబూని 40 నూనెబుంగలలో దాగిన దొంగలను భంగపరచినది, ఆశాభంగమైన మైరావణుఁడు చతురంగని, భయకంపితుఁడై పలాయనమంత్రముం బునశ్చరణ చేసినాఁడు—దిక్కుమాలిన గుహాంగని, మైరావణుఁడొనర్చిన రోదనమునకు దిశాతలములు భేదిల్లినవి. తుదిసారి ఘూర్ణితమనోహంకారములతోడ, నాయపర మైరావణవ్యక్తి హత్యారంగమున మునివేషముతోఁ బ్రవేశించి, కాలసర్పమువలె నదృష్టగుప్తునింటఁ జూరెను. చతుర వాని యూగడనెఱిఁగినది. శాత్రవ హృదయవిభేదనశీలయగు నానారీరూపభైరవి, నాట్యమందిరమునఁ బ్రవేశించినది, నటనము కపటము నృత్యమున హత్య మథనమున రుధిరము పాపము బ్రద్దలయ్యెను. బహుదినములనుండి దాగినదొంగ హతమైనాడు. ప్రయోగ సౌలభ్యమగు నాటకరాజము. త్వరపడుడు. వెల 1-4-0.

శ్రీ

బుద్ధిమతీవిలాసము



(ఆఱంకముల నాటకము)

గ్రంథకర్త:

బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతము:

సత్యహరిశ్చంద్రీయ సాత్రాజితీయాది గ్రంథకర్త.



ప్రకటనకర్త:

కుసుకూర సుబ్బారావు సన్.

కుసుకూరి స్వరాజ్య వెంకట సత్యనారాయణరావు.

ప్రొప్రయిటరు:

సరస్వతీ బుక్ డిపో, విజయవాడ,

౬ వ కూర్పు 1000 ప్రతులు

విజయవాడ శ్రీ సరస్వతీ ప్రెస్సునందు ముద్రింపబడినది.

1949

[వెల రు. 1-8-0.

నటి—ఏదైన నూతన నాటకప్రయోగముచేఁ బూజ్యులైన యీ సభాసదుల కానందముఁగూర్పవలయునని కదా మీకుతూహలము. ఆర్యపుత్రుల యభిప్రాయము శ్లాఘనీయమే కాని యది మనకు సాధ్యమా యని సందేహించెదను. ఏలయన?

గీ. శ్రుతిహితుల, గానసుకలానుకృతుల, శాస్త్ర
యుతుల, సువివేకమతుల, నూర్జితసుధర్మ
గతుల, వీరల మననాటకప్రయోగ
ఘనచమత్కృతి మెప్పింపఁగలదొ లేదొ.

సూత్ర—ఓసి ముద్దరాలా! మనసామాజికులు నాటకప్రయోగమున నిరుపమానవైదుషీవిశేషులును ననుభవశాలురునై యున్నారు గదా! అదియుంగాక పండితులమెప్పొం బడయుటకు మన వారెంతయుం బాటుపడుదురు. చూడుము,

గీ. సుమతులగువారు తమ నాటకములఁ జూచి
మెచ్చునందాఁక నెంతయు హెచ్చరికను
పాటుపడుదురు మనవారు, ప్రాణములను
వర్పణముసేయువారు సద్యశముకొఱకు.

కావున నాటకము నిర్విఘ్నముగాఁ గొనసాగుట కేమియు సందేహము లేదు.

నటి—ఆర్యా! ప్రస్తుత మీ సభాసదుల కానందముం గూర్పఁగల నాటక మెయ్యది?

సూత్ర—బుద్ధిమతీవిలాసమె.

నటి—ఆ నాటకమును రచించినవా రెవరో నాకుఁ జెప్పకపోయితిరి.

సూత్ర—ఇప్పు డా గ్రంథకర్త నామాదులతో నేమియవసరము?

నటి—గ్రంథకర్తనామముం దెలుపకయే తత్కృత నాటకమును బ్రయోగించినచోఁ, గొందఱికిఁ దద్గుణాగుణవిమర్శమునందు సంకటము సంభవించునే. అది యెట్లు?

సూత్ర—గ్రంథకర్తపేరుంబట్టియా గ్రంథవిమర్శ మొనరించుట?
అట్టివారే ద్వేషయుక్తులగు విమర్శకులని నేఁ దలంచెదను.
గ్రంథకర్త యెవఁడైన నేమి?

చ. పరకృతకావ్యమందున సుభావమునన్ గుణము ల్గ్రహించి ద్వే
షరహితుఁడైన పండితుఁ డసద్గుణపంక్తి బరిత్యజించు, సా
గరమున గుల్లలన్ గలిపి గ్రాలెడు మేల్రతనాలనే గ్రహిం
తురుగద నాచుగుల్ల లెడఁద్రోయుచు మానవులీ జగంబునన్.

నటి—ఆర్యా! ఈ సభాసదులు కవిపేరు వినఁగోరియుందురు.

సూత్ర—అట్లయిన వినుము.

మ. వెలనా డ్వ్యాసురముఖ్యుఁడున్ హరితసం విన్మౌనిసద్గోత్రుఁడున్
బలిజేపల్లి నృసింహశర్మ సుతుఁ డప్పయ్యాఖ్య సత్పౌత్రుఁ డ
ర్మిలి సద్బ్రహ్మవిధేయ శీలుఁడగు లక్ష్మీకాంతుఁ డుద్యత్సతీ
తిలకం బాదెమ గన్న కాన్పు తగురీతిన్ చిన్ననాఁ డెట్టులో.

కం॥ హనుమ చ్ఛ్రీరాములచే
ననిశము బోషింపఁబడుచు నార్యులవినుతిన్
గను గుంటూర్పుర హిందూ
ఘననాటక సంఘమునకుఁగా రచియించెన్.

ఆ హిందూ నాటక సమాజము నేఁడు చెదరిపోయినందులకు చింతిల్లుచున్నాను.

ప్రియసీ! ప్రసంగవశమునఁ గాలహరణ మగుచున్నది. నీవిఁక ఋతుగానము గావింపుము.

నటి—ఆర్యా! ఏ ఋతువును గురించి?

సూత్రి—వికసిత కుసుమ విసరపరిసరన్మకరంద రసాస్వాదనతుందిల మిళింద సందోహఝుంకార బధిరీభూత దిగంతంబగు నీవసంత సమయంబును గూర్చియే గానము సేయుము.

నటి—అలాగుననే.

రాగము - ఖరహరప్రియ. తాళము - రూపకము

ఔర యీవసంతమాస ॥ఔర॥
అఖిలసుఖ సముల్లాస ॥ఔర॥
సారాభినవ కుసుమ సౌరభ విలాసభాస ॥ఔర॥
అలరు దేనె లాని యళుల
కులము మొఱయఁ గోకిలములు
తలిరు జొంపములను మేసి చెలఁగి కూయఁగా
తలిరుటాకుబాకుఁ బూని
వలపుఱేడు దాడివెడలె ॥ఔర॥

సూత్రి—భళీ! నీగానము.

గీ. రమ్యమగు నీదు కంఠస్వరంబు వినిన
వారు నారదు వీణారవం బటంచు
భ్రాంతిచేఁ జూచుచున్నారు పడఁతిమిన్న!
నారదుఁడె యిందువచ్చుచున్నాఁడొ యనుచు.

ఇఁక బోదమురమ్ము. (నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ప్రస్తావన.



ఓమ్ శ్రీర్జయతు.

బుద్ధిమతీవిలాసము.

ప్రథమాంకము

[పిమ్మట నారదుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రాగము : కళ్యాణి   తాళము : రూపకము

క్షీరసాగరశయనా! సర-సీరుహదళనయనా!
నారదవీణానులాపా-నంద రసోల్లాస శ్రీశ! ॥క్షీ॥
మాయామానుషకాయ! - మహితగుణనికాయ!
శ్రీయుతవక్షోనివేశ! చిన్మయప్రకాశ యీశ!
నీ - రజభ - వా - దిసుర - సే - వితపదకమలయుగ!
దీ - నజనభరణ కరుణ - మా - నితకరుణారసకలి!
తా! - నుపమవిమలహృదయ! జ్ఞా - నధనదాయీ!
శరదిందువ-దన! నిర్భయ - వరదాన! జగన్నిదాన.

ఈలాగునవీణాలాపప్రౌఢిమమ్మై గానలోలుండైన శ్రీహరింబాడుచు త్రిలోకసంచారం బొనరించుచుండు నా కింకను యుద్ధప్రియత్వము పోయినది కాదు. ఆహా! ప్రపంచంబున వీరవిహారము కంటె నానందకరంబగు రెండవక్రీడ లేదుకదా.

మ. రణభూమిన్ హతవీరకంఠబిలనిర్యద్రక్తకల్లోలినీ
ఘనకేళీరతఢాకినీనిచయవాక్సందర్భకోలాహలం
బును వింటిన్, గనుఁగొంటిభారతరణంబున్ మోదముంబొందితిన్
దనరైతిన్ గద నే దదాది ఘనసంగ్రామంబుఁ దద్వైఖరిన్.

అక్కటా! ఉర్వీచక్రింబెల్ల నిర్వీర్యమై, యెందుఁజూచినను బిరికిపందలు జన్మించుచుండుటంజేసి, నాకు నాప్యాయనముగా రణభోజనము లభింపకున్నది. అప్పటికిని సహజమైన యుద్ధప్రియత్వము మానకుండుటవలన, నెచ్చటనేని సపత్నివైరంబే నియుఁ గల్పించి, తన్మూలమున సంతసింపుచుందును. ఇప్పుడు లోకమాతయగు పార్వతీదేవి నాకాజ్ఞాపించిన ముదలమేఱకు భూలోకంబున నెక్కడనైన నిష్కల్మషవీరశైవవ్రతాభిమానియు, సత్యసంధుండును నగు రాజశ్రేష్ఠుండును బత్యనుసరణవ్రతయగు వీరపతివ్రతయు నున్నదేమో వెదకి చూచుటకు నేనీ చోళదేశంబు ప్రవేశించితి. ఇక్కడిరాజగు సిరియాళుండట్టివాఁడనియే విందు. అతనియాస్థానంబునకే పోయెదను.

(నిష్క్రమించును) (ఇదివిష్కంభము.)

[పిమ్మట నుచితాసనంబుల నుపవిష్టులై, సిరియాలనృపాలుడును, సుకలుఁడను మంత్రియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

సిరి—సుకలా! ప్రపంచంబునఁ గొఱంత యన్నది లేనివాఁ డెవ్వఁడును లేఁడుకదా! చూడు.

మ. ధనమే యుండిన విద్యసున్నయగు, విద్యాశ్రీలు రెండుండినన్
జనుజ్ఞానం, బదియున్ బొసంగినను దానం బుత్తదో, దానమున్
ధనమున్ విద్యయు జ్ఞానమున్ గలుగ సంతానంబు శూన్యంబు ల్రే
న్నన సంతానమె యున్నచోఁ గలుగదింటన్ గూటికిన్ గుడ్డకున్.

సుకలా! సృష్టికర్తయగు పరమేష్ఠి సంకల్పమెట్టిదో కాని—

గీ. సుతులు సుతు లని వాపోవు సతులభాగ్య
వంతుల కొసంగఁదలపఁ డావనజభవుండు
పాడు పొట్టకునై పలుపాట్లుఁ బడెడు
బడుగు పేదలు వలదన్న మెడకుఁ జుట్టు.

సుకలు—దేవా! నే నొక్కటిచెప్పెదను. మీరు చక్కఁగా యోజింపుఁడు.

మ. తొలిజన్మంబునఁ జేసినట్టి సుకృతి స్తోమంబులం బట్టియే
కలుగుంగాని ఫలంబు లీభవమునన్ గా సంతయున్ హెచ్చుగా

వలెనన్నఁ బరనోటికిఁ గలుగునా భావింపఁగ న్దూవుమే
రల వస్త్రాళియొకొక్క, కన్పుడునె సర్వంబ చేకద్రుష్టిఁ గనఁ?

సిరి — సుకలా! నీవు వాస్తవము పల్కితివి కాని నిక్కముగా సుతసంతా
నము లేని గృహస్థుని జన్మము నిరర్థకముకదా ! అక్కటా !

మ. పరలోకంబున కేగుచుండి, తమతో వంశంబు పోకుండ నీ
సరికిఁ నిల్పిన వంశకర్తలకు నాశ ల్దీరుగా నింక నా
మరణాంతంబున నీళ్ళుచుక్కలకునై మద్వంశ మీనాఁటి కం
కురహీనంబయి యస్తమించెడు మహాఘోరంబు ప్రాప్తించుటఁ.

సుకలా ! వీరశైవ వ్రతాచార సంపన్నుండనై యతిథిపూజా
తత్పరుండనై యేకాగ్రబుద్ధి నాపరమేశ్వరుం బూజింపుచున్నను
నా కమ్మహానుభావుండు ప్రసన్నుండు కాకపోయె. నా వంశ
మీలాగు పుత్రసంతాన శూన్యంబై యంతరింపవలసినదిగా
విధివిధానము కలదు కాఁబోలు ! ఏమిసేయుదు?

సుకలు — దేవా ! దైవికంబునకు నెవరేమి సేయంగలరు?

క. ఘనమా కొంచెమొ దైవము
తనకిచ్చిన యదియె ప్రాప్తధన మనుచు మదిఁ
మనుజుం డూరట నెందఁ
జనుగా కన్నిటికి బార సాచఁ గలఁడేఁ?

(వినుట నభినయించి) దేవా! వీణారవం బెచ్చటనుండియో
వినవచ్చుచున్నది. (భద్రినివంకకు దిరిగి భద్రా! పోయి
కనుగొనిరమ్ము.

భద్రి — (పోయి మరల ప్రవేశించి)

గీ. హస్తమున వీణెబూని మహాత్ముఁ డొకఁడు
వచ్చుచున్నాఁ డిదే యిటు సచ్చరిత్ర!
తాండవారంభ విలసనోద్దండుఁడైన
ఖండపరశువు చను దెంచుచుండినట్లు.

[నారదుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

సిరి — (ఎదురుగాఁ జని) మునీంద్రా! నమస్కరించుచున్నాను.

నారదు—పుత్రవంతుఁడవు కమ్ము.

సుకలు—దేవా! నావందనముల నందికొండు.

నార—ధీమంతుఁడవు కమ్ము.

సిరి—దేవా! ఈ మణిపీఠంబున విశ్రమింపుఁడు.

నార—(కూర్చుండి) రాజా! నీకును నీ ప్రజలకును సేమమా?

సిరి—మీ దయావిశేషమున.

నార—గీ. శాంతిధనుఁడవు నీవు రాజ్యంబు సేయ
జనులు మితిలేని సుఖములఁ దనర లేరె
భానుకరరశ్మి బాగుగాఁ బ్రబలుచుండ
పద్మవనములు వికసిల్లవా; నృపాల!

సిరియాళ! నీవు ధర్మగుణాంచితుండవై దేశంబు పరిపాలింపుచుంటివని విని మే మెంతయు సంతసిల్లినారము. కావుననే నిన్నుఁ జూడవచ్చితిమి.

సిరి— బేహాగ్ రాగము—ఆదితాళము.

ధన్యుఁడనైతి మునితిలక నే ॥ధన్య॥
పావనమయ్యె మీ । పదరజమున గృహము ।
దేవర! తొలఁగెను । నావృజినములు! ధీవరా! మానివరా!
వే వరా లొసగుము కరుణను ॥ధన్య॥

గీ. ఎంతపుణ్యంబు! నాభాగ్య మెంతకలదొ
తాపసోత్తమ తావక దర్శనమున
నడఁగె మామక పాపచయంబులెల్ల
నంశుమంతునిచేఁ దమం బడఁగినట్లు.

భద్రా! దేవిగారిం బిలుచుకొని బంగారపు భృంగారువుతో విమల సలిలంబులం గొనిరమ్ము.

భద్ర—చిత్తము. (తిరిగి దేవితోఁ బ్రవేశించును) అమ్మా! యిటా గీటాగు.

బుద్ధి—దేవా! నానమస్కృతులు గైకొనుండు.

నార—వంశపవిత్రుని బుత్రునిం గనుము.

సిరి — మునీంద్రా! పాదప్రక్షాళనం బాచరించెద. మీ పాదపద్మముల నిటు లెండు.

నార — రాజా! మావంటి మునీశ్వరులయందు నీకుంగల భక్తి విశ్వాసములు లోక ప్రఖ్యాతములే.

బుద్ధి — (జలంబులఁ బోయును).

సిరి — (పాదములం గడిగి తజ్జలంబు మూర్ధమునఁ జల్లుకొని,)

మ. అనఘా! మామకపూర్వజన్మకృతపుణ్యాం బెంత వర్ధిల్లెఁ బ్రా
మినుకుం బల్లవపాణి తోట్ల నిడి కూర్మిఁ జోలలంబాడి యూ
చిన చిన్నారి కుమారు మిమ్ముఁగని, మీ శ్రీపాదతోయంబు లే
నుపం గల్గితి నాశిరంబునఁ గృపాళూ! భాగ్య మిట్లొప్పునే?

నార — రాజా! నీ భక్తికి సంతసించితి. చిరకాలము నుండియు నీ వాచరించుచుండిన నీ వీరశైవవ్రతము నిర్విఘ్నంబుగాఁ గొనసాగుచున్నది కదా.

సిరి — దేవా! ఇంతవరకు.

నార — రాజేంద్రా! నీవు ధన్యుండవు. బుద్ధిమతీ! నీ విల్లాండ్రలో కెల్ల బరమపుణ్యావు.

గీ. తరుణి! నిక్కంపు సాధ్వీమతల్లి వమ్మ
సుగుణవతివమ్మ నీకు నీ శుద్ధవృత్తు
లలవడెను జన్మమాదిగా నలరుతోడ
పరిమళంబు జనించిన భంగిగాఁగ.

బుద్ధి — దేవా! అవుగాము లెఱుఁగని నేను మీయట్టిపొగడ్తలకుఁదగను.

నార — బుద్ధిమతీ! అట్లనకు. నీ వినయాదిగుణములు నీ సతీత్వమునకు వన్నెదెచ్చుచున్నవి. మీ దంపతు లిరువు రాచరించుచుండిన వీరశైవవ్రతము సిద్ధించి శీఘ్రకాలములోనే మీరు పుత్రవంతు లవుదురు. ఇది పరమేశ్వరుని నియమమే.

సిరి — గీ. మునికుల పవిత్ర! లోకపావన చరిత్ర!
తావకాశీర్వచనములు దప్పఁ గలవె?

తలఁగునే చందురునకు జల్లదన మొకింత
సుధ కొకప్పుడు కొఱఁతయె మధురిమంబు.

నార—రాజేంద్రా! నీవు శివభక్తాగ్రేసరుండవు. సకలార్థంబు లొసంగుటకు శివభక్తి యరచేతి చింతామణి కదా!

సీ. కామాదిమదవైరి కర్తనంబున కిల
శివభక్తి శాతకౌక్షేయకంబు
సకల కామిత వస్తుసంధానమునకు నా
ఫాలాక్షు భక్తి కల్పద్రుమంబు
వితత పాతకభూమి భృత్పాటనక్రియ
కభవునిభక్తి వజ్రాయుధంబు
మాయావిరచిత సంసారాగ్నిఁ జల్లార్ప
కామారిభక్తి యఖండవృష్టి
గీ. అమితదుఃఖంబు లనెడు సర్పములకెల్ల
నీలకంఠునిభక్తియే నీలకంఠ
మఖిలరోగ భయాది సంగతులకెల్ల
వామదేవుని భక్తి శ్రీరామరక్ష.

కావున రాజా యెట్టి యిక్కట్టులు తటస్థించినను నీవు పూనిన వీరశైవవ్రతంబును మానకుము. సత్యవ్రతమును, జక్కఁగా బరిపాలింపుము. నీ భార్యయును నీ వ్రతమును నిర్విఘ్నముగా నెఱవేర్చుచుండు పరమ పతివ్రతాశిరోమణి. ప్రపంచంబున నుత్తమసతీగుణంబు లిట్లుకదా యుండవలయు, చూడుము.

చ. పతిమదిఁ జింత చేకుఱినపట్టునఁ దత్సమయోచితంబుగన్
హితములు పల్కి ధైర్యమువహింపఁగఁ జేయఁగఁజాలునట్టి యా
సతి కగు సాధ్వినామము విచారమగ్నమనస్కుఁడైన యా
పతికడఁ జేరి మూర్ఖపువివాదములాడెడు నాగ మృత్యుదే
వత యగుఁగాని యామగనిపాలిటికిన్ దగు భార్య యెట్లగున్ ?

రాజా! ఈ బుద్ధిమతీసహాయమున నీ కీర్తి దిగంతవిశ్రాంతమై వెలయుచుండు నృపకులతిలకా! నీవు పుత్రవంతుఁడవై సుఖముగా నుండవలయునని మాకోరిక గాన నింత వచించితి.

సిరి—దేవా! నేను మీచేఁ జక్కఁగా ననుగ్రహింపఁబడితిని.

గీ. మాకునయి మీకు గోరిక మతి జనింప
ఫలమువెంటనె మాకు సంప్రాప్తమగును
ధర సకాలంబునకు వాన కురియుచుండ
పంట లేటికి బాగుగాఁ బండకుండు.

దేవర్షి తిలకా! ఇంక రాజ్యాంగ విషయికమైన నీతులం బోధించి నన్ను ధన్యునిఁ జేయవలయు.

నార—నృపచూడామణి! ధర్మప్రభుండవైన నీ వెరుంగని రాజ్యాంగ నీతు లేమున్నవి? అయినను న న్నడిగితివి గాన వినుము.

సీ. కన్నబిడ్డలపోల్కి గాపాడుదువు గాని
ప్రజలతో మిత్రిఁ బాయవలదు
ధనకోశమును నింపఁ దలఁచి నీ ప్రజలపై
లేని పన్నులను గల్పింపవలదు
ఆదాయమునుబట్టి వ్యయము చేయుదుగాని
భోగంబులను విజ్ఞ పీగవలదు
తెగియించి కన్నెలఁ దెగనమ్ము చెనఁటుల
వెదకి దండింపక విడుపవలదు

గీ. రాజ్యభరమెల్ల మంత్రివర్గంబుమీఁద
నునిచి సోమరివయి కూర్చుంట వలదు
మొగమెదుట నిచ్చకములాడు మోసగాండ్రఁ
దెలిసికొని విశ్వసించి వర్తింపవలదు.

నృపకులమణీ! ఇట్లు వర్తించితివా నీ సుగుణసంపత్తియు నీరాజ్యభారవహన క్రమంబును బ్రపంచంబున కెల్ల నాదర్శకప్రాయంబులై యుండు.

సిరి—మునిశిరోమణీ! మీసుబోధనామృత సేచనంబున నాచిత్తమున జ్ఞానాంకురము మొలకెత్తినది. నేను నిక్కముగా ధన్యుఁడనైతి.

నార—రాజేంద్రా! నీకు శుభమగుగాక. బుద్ధిమతీ! నీవు కొలంది కాలముననే పుత్రవతి వగుదువు గాక. మఱియు,

మ. ధరణీపాలక! నీతనూజుఁడు మహాధర్మాత్ముఁడై వేదశా
స్త్రరహస్యార్థ సుధారసార్ద్ర హృదయాంచత్కీరకూపారుఁడై
పరసేనామథనైక బాహుబల సంపద్యుక్తుఁడై, మాన్యుఁడై
యురుకీర్తిస్ఫురితాత్ముఁడై చిరతరాయుష్మంతుఁడై, వర్ధిలున్.

సిరి—భాగ్యము.

నార—రాజా! మేమిఁక పోయివత్తుము

సిరి—మునీంద్రా! నమస్కరించుచున్నాను.

బుద్ధి—దేవా! నమస్కరించుచున్నదాన.

నార—సుపుత్రప్రాప్తిరస్తు. (నిష్క్రమించును.)

సిరి—దేవీ! మనము నేడు నిక్కముగా ధన్యులమైతిమి. ఈ మహానుభావుని వచనంబుల కన్యథాత్వ మేల జరుగును?

బుద్ధి—నాథా! ఈ దేవర్షి తిలకుండు త్రికాలవేది కదా!

సిరి—దేవీ! ఇంకేల సందియము?

ఉ. కోరినకోర్కె యింక సమకూరు మునీశ్వరు మాటరిత్తగా
నేరునె? నిశ్చయంబుగఁ బునీతులమైతిమి, నిల్చె నాకులం
బారజనీశ మౌళివిమలాంఘ్రి సరోరుహభక్తిగల్గు న
వ్వారికిఁ జేరకుండునె యవారణగా సకలేప్సితార్థముల్

దేవీ! ఇంక దేవపూజ వేళయైనది పోదము పద.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ప్రథమాంకము



ఓమ్ శ్రీర్జయతు.

బుద్ధిమతీ విలాసము

ద్వితీయాంకము

రంగము: రాజమార్గము.

[పిమ్మట బాపంభొట్లు, నీలకంఠసోమయాజులు, వెంకావధానులు ప్రవేశించుచున్నారు]

పార్సీవర్ణమెట్టు - త్రిశ్రగతి

ఎంతభాగ్య మెంతపుణ్య మెంతటి పదవి !
మేలిగోదానాలు నే వేల భూదానాలు వ !
బ్రాలకుండనాలు, రత్నాలయుంగరాలు !
మాపాలు, మాపాలు॥ ఎంత॥

పట్టుపచ్చడాలు హుం బట్టుశాలువాలు !
చుట్టు జరీడాలు, కెం బట్టుశెల్లాలు !
మాపాలు, మాపాలు॥ ఎంత॥

నీల— వోయీ, పాపం భొట్లుగా ! వేయేండ్లకు మన ప్రభువు సిరియా లుండు పుత్రపౌత్రాభివృద్ధిగా వర్ధిల్లవలెనోయీ.

పాపం— నీలకంఠ సోమయాజులుగారూ ! ఆ మహారాజు యింకా యీ లాగే పదిమంది కొడుకులను కంటే మనము బంగారు గోడలను పెట్టుదుమయ్యా. వెంకావధానులుగారూ ! కుఱ్ఱవాని నామ కరణం యే మని? నాకు మఱపు తగిలింది.

వెంకా—వల్లకాదు, నీబహుమతుల సంతోషంతోనే నీకు మతిపోయింది. కుజ్జువాని నామకరణం నీకేం జ్ఞాపకంవుండేమస్తుంది. మతి మంతుండనుప, పేరుకూడా బాగానే కుదిరింది.

పాపం—పేరుకేం నిక్షేపంవంటిపేరు. కాని ఆలాంటి భోజనం మనం జన్మానా భోంచేశాంపయ్యా? ఆ లడ్వాలేమి ఆ పోళీలేమి ఆ చిత్రాన్నాలేమి ఆ నెయ్యి వడ్డించడమేమి? తలచుకుంటే నా కిప్పుడు నోరూరుతూ వుంటేనూ.

నీల—ఆయన కేం మహారాజు. వెంకావధానులూ! నీవు ఆశీర్వచన పనసలు మహాధాటీగా చెప్పావే!

పాపం—చెప్పకేం. ఈ మధ్య దేశంగాని దేశానికి పోయి పీనుగులు మోసి డబ్బు సంపాదించడం మరిగాడుగాని క్రిమాంతం అధ్యయనం స్వచ్ఛంగా చెప్పుకున్నవాడే వెంకావధానులు.

వెంకా—ఓరీ! నీ యిల్లు వల్లకాదుగాను. నీవుటాన్రి నన్నాక్షేపించేది. ఇక్కడికి ముగ్గురి కుమార్తెలమీద మూడు వేలు పుచ్చుకొని వడ్డీకి వేసి కండ నమ్ముకొని జీవించు కసాయిముండాకొడుకువు. నీపెండ్లాము నీకు తగినట్లే దొరికినది. ఆడపిల్లలను తప్ప మొగ ముండాకొడుకును కననే కనదు. నీ పంట పండినది.

నీల—పాపంభొట్లూ! ఎందుకోయి నీ కింత దుడుకు? వెంకావధానులు యెంతైన క్రిమాంత స్వాధ్యాయపరుడు. నిరక్షరకుక్షికి నీ కేమి వచ్చు?

పాప—నా కేమి రాదుగా! నేను షోడశకర్మాధికారిని. నాతోపాటు అపరం చేసేవాణ్ణి చూపించు. నీవ్వారకే అందరిని యెత్తిపొడు స్తావుగాని నీసోమయాజితనము యెవఁడెరుగఁడు? యేనాఁడు యింట్లో అగ్నిహోత్రాలు లేవుకదా. ఈమధ్య నీవు కోమటి పాపిశెట్టిదగ్గర పిల్లిదానం పట్టినమాట నాకు తెలియకపోలేదు.

నీల—ఓరి నీ కడుపుడక ! వూరుకోరా నీపుణ్యాం ఈలాంటి దురాచారాలు మన రాజుగారికి బొత్తుగా సరిపడవు. తెలిసిందా మనను కొరత వేయించక మానఁడు.

పాపం—అల్లాగని వూరుకో. మనము అంతా యేకకట్టుగావుండి, వకరిని వకరాక్షేపించుకోకుండా యేదో యొకతీరుగా డబ్బు సంపాదించుకుందాము. డబ్బు సంపాదించడములో అభిమానం యేడిస్తే అవుతుంది? మనము పోదాము రండి. (నిష్క్రమింతురు.)

(ఇది విష్కంభము.)

రంగము : కైలాసము.

[పిమ్మటఁ బార్వతియు నారదుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

నార—(పార్వతిం జూచి స్వగతము) వచ్చినతోడనే నాకీ లోకమాత కాన్పించుట నా కార్యమునకొక శుభసూచకమే. మాతః శ్రీపార్వతీ! లోకమాతా! నారదుఁడు నమస్కరింపుచున్నాడు.

రాగము - ధన్యాసి ఆదితాళము

కోరి నీపదసారసయుగమును, సారెకుఁదలచెదను ఓజననీ ॥కోరి॥
నీకరుణామృత సేకమునను సాకనగును జగదేకపావనీ
లోకమాతా! కరుణా సమేతా॥ అంబ త్రిలోక॥
కళాకలితా! లలితా! హిమాచలసుతా! రాకాసుధాకరచారువదనా!
పాకారి సురాళినుతగుణసదనా ! శ్రీకర శుభంకరీ శాంకరీ
నీ కరుణకే వలచి యే గొలువ॥ కోరి నీపద సారసయుగమును॥

పార్వ—నారదా ! అభీష్టసిద్ధి రస్తు.

నార—(స్వగతము) కలహాభీష్టసిద్ధి రస్తు అని యనుము.

పార్వ—వత్సా ! నేఁడు భూలోకమునకేనా నీ వేగినది !

నార—అమ్మా ! అక్కడికే.

పార్వ—అచ్చట నెచ్చటనైన నే నిదివరకు నిన్నడిగిన శివభక్తిపరాయణులగు పుణ్యదంపతులఁ జూచితివా?

నార—అమ్మా ! నేఁ డొక మహాద్భుతవిషయమును మీ కెఱిఁగింప వచ్చితిని.

పార్వ—నారదా! అంతటి యాశ్చర్యదాయక మగు విషయమా?

నార—అత్యాశ్చర్యము అతివిస్మయము.

పార—అట్లయిన నా విషయమును సావధానముగా వినవలసినదే! చెప్పుము.

నార—అమ్మా! నా పూర్వభవార్జిత పుణ్యవిశేషంబుననే చోళదేశంబున వీరశైవవ్రతాచార పరాయణులగు పుణ్యదంపతుల దర్శించితి. అందున నా పతివ్రత గుణశీలంబు లనన్యసామాన్యంబులని నాకుం దోచుచున్నది.

పార్వ—నారదా! అంతటి నిశ్చల భక్తులును నంతటి వీరపతివ్రతయు భూలోకంబున నుండెగా! తచ్చరితం బాద్యంతం బెఱింగింపుము.

నార—అమ్మా! అవశిష్ట మేమిగాని యింతదనుక బతివ్రతాత్వ మహిమాతిశయంబున మిము మించెడికాంత త్రిలోకముల నుండదని తలంచితి. అకటా నేటికి మీ కీర్తి నలుపు గావింప నొక్కమానవాంగన వెలసెఁ గదా!

పార్వ—ఏమి నారదా! ఆ నారీమణి మ మ్మపహసించునంతటిదిగా! ఇది నిక్కముగా నతిశయోక్తియే.

నార—హైమవతీ! నే నెప్పుడు లేనివిషయముల నిదమిత్థమని వాదింపను. నేను మీ భక్తకోటిలోనివాఁడనే కనుక మీ కీవృత్తాంత మెఱింగింపవచ్చితి. అమ్మా! మీకుం గోపమువచ్చిన నేమాటాడఁజాలనుగాని నిక్కముగాఁ దిమూర్తులందారలగు నాదిశక్తులు మీరు ముగ్గురును నా నారీమణి కాలిగోరునకైన సమము కానేర రనినను నతిశయోక్తి కానేరదు. మీ కాగ్రహంబున కవకాశము లేదు. ఆ పతివ్రతాశిరోమణి విభుండును మూర్తీభవించిన సత్యశీలాది గుణగణంబు.

పార్వ—అట్లయిన వారి నామధేయాదుల నెఱింగింపుము.

నార — తల్లీ వినుము. భూమండలంబునకెల్ల నాయకమణి యనఁదగి, సకలార్థంబుల వెల్లిగొల్పఁ గల్పకవల్లియై, సజ్జనులకుఁ బుట్టినిల్లయి, చోళదేశంబు కడుంగడు నలరారుచుండు. అందు సత్యమునకు జన్మస్థానమనందగి, నిరంతరదానైక నిష్ఠాగరిష్ఠతను నల శిబి కర్ణ దధీచుల మఱపించి, శివభక్తి పరాయణతను నపర మార్కండేయుం డనంబరగి, నిజాశ్రిత ప్రజరక్షాపరుండై, సత్యవచోధురంధరుండై, హరిశ్చంద్రు వసుంధరారమణుని భంగి నిజ యశశ్చంద్రికలచేతను, ప్రతాపాతపంబులచేతను చంద్రసూర్యుల విధంబునఁ బ్రకాశింపుచు శిష్టజనపరిపాలుండై, దుష్టజన నిగ్రహుండై సిరియాళుం డను నృపాలుండు పరిపాలించుచుండు. ఆభూపాలశేఖరుని లోచనంబులు పరనారీముఖచంద్రాలోకంబున ముకుళీభావము జెందుటచే సరసీరుహంబులని నొక్కి వక్కాణింపనగు, ఆధారుణీశుని రమణీయాననంబు యాచకచకోరంబులకు నిరంతరామోద మాపాదించుటచే శరద్రాకాసుధాకరబింబం బనిన నతిశయోక్తి కాదు. పలుమాటలేల? ఆ చక్రవర్తి దివ్యతేజోమూర్తి సకలధర్మస్ఫూర్తియే. అమ్మహాత్ముని సద్గుణంబు లహోరాత్రింబులు వర్ణించినను దఱుగక భారతభాగవతంబులై పెరుఁగు. నే నెంతయని వర్ణింతు? ఆ రాజేంద్రుఁడు,

సీ. నిరతంబు చంద్రశేఖరుఁ దలంచునుగాని
పరచింతలను బ్రొద్దుజరుపబోఁడు
ప్రజల నందఱి నొక్కభంగిఁ జూచునుగాని
తనవార లని ప్రేమ దలఁపబోఁడు
నిద్రనైనను సత్యనియతినుండునుగాని
కలనైన ననృతంబుఁ బలుకఁ డెప్పుడు
శరణన్నవాని రక్షణముఁ జేయునుగాని
భీరువుఁను జంపఁగోర డెప్పుడు

గీ. సజ్జనస్నేహముల సల్పఁ జనునుగాని
యాతతాయులఁ గూడంగ నరుగఁ దెపుడు
చేతనయినంత మేలు నే జేయుగాని
పరుల కొంపలు దీయంగ బాలుపడను.

ఆ మహానుభావున కెదెక్కడి ధర్మగుణమో కాని-

గీ. శైశవమునందుఁ దన పాఠశాలలోన
లదలవర్ణ క్రమంబులఁ జదువువేళ
వచ్చియుండిననోట రావచ్చుగాని
లేదనెడుమాట యితనికి రాదు గౌరి!

పార్వ—ఎక్కడనైనను సజ్జను లుండగూడదా! తరువాత.

నార—అమ్మా!

ఉ. ఆతనిభార్య బుద్ధిమతి యన్ దరుణీమణి సర్వసద్గుణ
వ్రాతసమేత, భర్తృపదభక్తిని రూఢమనోంబుజాత, సా
ధ్వీతిలకంబు, సంతత సుధీజన పాదసమర్చనైక సు
జ్ఞాత, పరోపకార కరణక్రమ సత్కరుణాసమేతయౌ.

ఆ పతివ్రతా శిరోమణికి బుద్ధిమతి యని పేరిడుటయందుఁ దజ్జననీజనకు లించుకయుఁ బొరపాటుపడలేదు. అల విధాత సద్గుణంబుల సారంబెల్ల గ్రహించి బుద్ధిమతి యను సతీమణిగ సృజించి యుండునేమో యని తలంతు ఆ నారీమణిని వర్ణింప శేషునకు వేయినోళ్ళు చాలవు. మరియు,

సీ. రమణీమణి కలంకరహితయౌ తెలిగింప
జగిమించు నాపె నెమ్మొగమె సాక్షి
ఇభరాజగమన సువృత్త ప్రథితయౌట
పసమీరు తెక్కుచన్నుఁయమెసాక్షి.
నాళీకనయన సన్మార్గ సంస్థితయౌట నగజాత!
యాపె నెన్నడుము సాక్షి
నతి క్షమాగుణ సమంచితయౌట జాటింప
లాలిత కటిమండలంబె సాక్షి.

గీ. వనిత లోకైక వినుత సద్గుణ కలాప
గా నొనర్చి తదీయాంగకముల చక్కఁ
దనము సార్థక పఱచి మోదంబు గూర్చు
ధాత చతురత వర్ణనాతీతముగద!

మరియుఁ బతివ్రత యన నామెయొకాక మీ రెట్లు పతివ్రతయను శబ్దంబు సరియగు? అమ్మా! నావచంబులకు శాంతి వహింపవలసిన సమయమిదియే. ఆయమ సద్గుణంబులు స్వానుభవమునఁ దెలిసికొనుటచే నుద్భవించిన పెల్లుసంతసంబున నా నోటివెంట నొకవేళ మిమ్మధిక్షేపించు వాక్యములు వచ్చినను వానిని మీరు పాటింపకుందురు గాక! ఆ నారీమణి మహిమంబులఁ గనినది మొదలు పతివ్రత యను శబ్దంబు మీకుం దగదనియే నా యభిప్రాయము. ఎట్లయినను నాదిశక్తివైన నీయెడల గౌరవభావ ముంచఁదగినదే కాని మిమ్మధిక్షేపింపరాదు. అమ్మా! మీకుఁ గోపమురాదుకదా! నేను మొదటనుండియు క్షమాపణము లే కోరుచున్నాను గాన నాపై మీకుఁ గాసంతయైన నాగ్రహంబున కవకాశము లేదు. మీ మీ పతివ్రతాత్వమహిమంబులఁ గుఱించి నిష్పక్షపాత హృదయమున మీరే యాలోచింపుడు.

సీ. పొరుగిండ్లఁ బెత్తనా ల్జరుపుచు, ధవుని వ
క్షము నెక్కు లచ్చి యేసాధ్వీమిన్న
గయ్యాళియై నాథుకంఠంబు నొత్తుచు
వాగెడివాణి యే పడఁతిమిన్న
మగఁ డుండఁగా మాఱుమగనిఁ జేపట్టి బి
డ్డలఁగన్న గంగ యేకలికిమిన్న
మగని దేహములోన సగము గైకొనిన నీ
వేలాటి దొడ్డ యిల్లాలివైతి
గీ. మగల మీరెల్ల గీలుబొమ్మలుగఁ జేసి
యాటలాడించుచును మరుమాటలాడ

వార్ధిఁబడఁబోవు నొక్కతె, వదరు నొకతె
చీలిపోయెడు నొక్కతె, సింగ మెక్కు
చండివా నీవు నొక్కతె సాధ్వీమణులె?

పార్వ—(స్వగతము) ఆహా! ఈతఁడు మమ్ము బాగుగా నధిక్షేపించు చున్నాఁడు. ఈతఁ డెప్పుడును కలహప్రియుఁడుగదా! ఇతని మాట లెంతవరకు నమ్మనగునో కనుకొనియెదఁగాక. (ప్రకాశముగా) నారదా! ఏమనియెదవు?

నార—అమ్మా! కోపమా? వలదు. నీ భక్తాగ్రేసరుండ నగు నాపై నీకేల కోపము? ఉన్నవిషయమునే నేను వక్కాణించు చున్నానుగాని వేఱుగాదు. నే నెప్పుడు ఖడ్గవాదిని అందుచేత నా తొందరమాటలకు మీరును తొందరపడవలదు. ఖండిత ముగా మాట్లాడువారి కందఱు విరోధులగుట సహజమే.

పార్వ—నారదా! నీపై నా కేమియుఁ గోపము లేదు. ఆ నారీమణి పతిభక్తి యెంతయుండునో పరీక్షింతుఁగాక.

నార—అమ్మా! నిశ్చయముగాఁ బరీక్షింపవలనదే. నీకు నీ నాథుం డును దోడ్పడ గలఁడు.

భృంగి—అమ్మా! నాయనగారు ప్రవేశించుచున్నారు.

పర—(నారదునిఁ జూచి) నేఁడు నారదుఁ డిచ్చటికి రాగతమేమో? ఏదియో కలహాపేక్షచేతనే వచ్చియుండును.

నార—శంకరా! నమస్కారము.

పర—సుఫలప్రాప్తిరస్తు.

పార్వ—నాథా! నమస్కరించెద.

పర—చింతితార్థసిద్ధిరస్తు (నారదుం జూచి) నారదా! నేఁడిటు వచ్చితివి?

నార—దేవర దర్శనార్థంబుగాక మరియేటికి?

పర—మీ రేదియో సంభాషించుచున్నట్లున్నారు?

నార—బుద్ధిమతీ సతీమణి విషయమై ప్రసంగించుచుంటిమి. ఇంకే మున్నది? సజ్జనకీర్తన లెప్పటికిఁ బుణ్యదములే కదా.

పర—నారదా! బుద్ధిమతి యంతటి ధన్యాత్ముకురాలుగా? నీ వెప్పుడు గోరంతలు కొండంతలు చేసి చెప్పుచుందువు.

నార—ఏమి శంకరా! నా కీయెడ నబద్ధమాడు నవసరం బేమి? నే నెప్పుడు నిష్పక్షపాతహృదయంబున నిజముకాని వక్కాణింపను. మరియు లోక వృత్తాంత మెఱింగింపు మని యడిగినచో నబద్ధ మేలయాడవలెను? ఇన్నాళ్లు ఘోరతపం బాచరించి, మహానుభావుండ వగు నీ కరుణకుం బాత్రుండనై, దేవర్షి యను దొడ్డపేరు వహించి, ఇంకను నబద్ధమాడునంతటి పాతకంబున కొడిగట్టవలెనా? నా తల్లుల నేనే హీనోక్తులాడ వలసి వచ్చినందులకు సిగ్గుపడుచున్నాఁడగాని నిక్కముగా రమా గౌరీవాణులు లాబుద్ధిమతి కెందునుబోలరు. జగజ్జనుల హీనోక్తులం బలుకు నాపాపము క్షమింపఁబడుగాక, మహాదేవా!

గీ. మహితగుణవతి నాబుద్ధిమతిఁ దలంచు
నతఁడు మితిలేని పుణ్యసంగతుఁడు గాఁడె
తద్సతీమణి నామామృతంబు సువ్వె
యఘము లను రోగములకెల్ల నౌషధంబు.

ఆ సాధ్వీమణి నాథుండు సిరియాళుండు. అతండు సత్యవ్రత దీక్షాపరుండు. వీరశైవ వ్రత పరాయణుండు. అట్టి పుణ్యదంపతు లీ రేడులోకంబుల లేరనుమాట నిక్కము, నిస్సందేహము, నిర్ధారణము, నిర్వివాదము. ఆహా! మాటలసందడి కాలంబుఁ దెలియనైతి. దేవా! దేవీ! నే నింక పోయివత్తు.

పర—నారదా! పోయి రమ్ము! నీవుబహుకార్యము లున్నవాఁడవు.

నార—(స్వగతము) ఇక్కడి కిది యొక్కటి యైనదికదా. (కొంత దూరము పోయి తిరిగి వచ్చి)

ఓ హిమాచలతనయా! తెలుపవలసినవాఁడను గనుక నింత తెలిపితి. ఇంక మన మాబుద్ధిమతి ప్రభావమును నాసిరియాళుని భక్తి తాత్పర్యంబు లెట్టివో పరీక్షించి తీరవలయు. ఈవిషయమై మన మశ్రద్ధతో నుండగట్టదు.

పార్వ—నారదా! నా కన్నియుం దెలియును, పోయిరమ్ము.

నార—(పోవుచు) ఈ పార్వతికి బాగుగా గోప మెక్కించితిని. ఈ వినోదముఁ గన్నారఁ గాంతును. (నిష్క్రమించును.)

పార్వ—నాథా! వింటిరా నారదుని పలుకులు!

పర—విన్నాను. నారదుఁడు కలహప్రియుండుకదా!

పార్వ—మమ్ము బొత్తుగా నధిక్షేపించినాఁడు.

పర—నెచ్చెలీ! నీ వనిత లెక్క సేయరాదు చూడు.

గీ. హైమవతి! నిన్ను నారదుఁ డాడినట్టి
పల్లులకుఁ దగ్గునే నీదు వాసి నుంత
ఈసునను దుమ్ముచేఁ జల్ల మాసిపోనె
ప్రాబలుకు టెంకి వెలుగుల పస యొకింత.

పార్వ—నాథా! ఆతని పల్లులకు నాకేమియు నలుకగలుగదుగాని, యా దంపతుల దృఢభక్తి యెంతయుండునో పరీక్షింప నాకుఁ గుతూహల మగుచున్నది. నా కౌతూహలము మీ రెట్లుదీర్చెదరో?

పర—దేవీ! స్వలాభమైన గణింపక త్వదీప్సితార్థంబు నే నెప్పుడు దీర్చుకుంటిని చూడుము.

గీ. నీదు సవతిని శిరమున నిల్పితి నని
ఘనసపత్నీర్ష్యచే నీవు కనలియుండ
స్త్రీసముఁడ నని నన్ను యలిసీ! యనంగ
నోర్చి నీ కర్థదేహంబు నొసఁగ లేదె.

కావున వెంటనే నీ మనోభీష్టంబు నెఱవేర్చెద. ఆ రాజ దంపతులఁ బరీక్షించెద. నా పరీక్షల కించుకయైనఁ జలింపక నిల్చిరేని వారికీర్తి ప్రపంచంబున వ్యాపించు. లోకులకు నుత్తమ నీతియు వెల్లడియగును. నే నీ విషయమున నీలాగుఁ బ్రవర్తించెద. (చెవిలో నేదియో చెప్పును.) మన మిఁకఁ బోదము పద.

[నిష్క్రమింతురు.] ఇది ద్వితీయాంకము.

ఓమ్ శ్రీర్జయతు.

బుద్ధిమతీవిలాసము





తృతీయాంకము

రంగము : రాజమార్గము.

[అతిథులకై వెదకుచు సిరియాలుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

(విచారముతో) ఆహా! ఏమి చోద్యము! దేశంబబ్రాహ్మణమైనట్లున్నది.

మ. పరికింపన్ వసియింతు శ్రీనాగవనిలో బ్రహ్మణ్యులౌ బ్రాహ్మణుల్
హరపాదద్వయసమ్మిళద్దృఢతరధ్యానైకచిత్తాంబుజుల్
స్ఫురదాచారులు, వేదకోవిదులు, ఱేపున్ మాపు నిల్లేలొకో
కఱవై రక్కట యింక నావ్రతము భంగంబౌనో యేమో కదా.

నాలుగుదినంబులనుండియు నా వ్రతంబున కేరును నతిథులు చేకూరకుంటచే సతీసుతులతో నేను ఘోరోపవాసంబులఁ గృశించుచున్నాను. నే నెట్లయినఁగాని, చిన్నకుమారుఁడు మతిమంతుఁ డెట్లాఁకటికోర్వఁగలఁడు? నీకేల యీవ్రతంబు. నీవింత ఫలాహారమైనఁ గావింపు మని యెంత చెప్పినను మతిమంతుఁ డంగీకరింపఁడయ్యె. అక్కటా! ఆఁకటిబాధ యెంతనవచ్చు?

సీ. తడిలేదించుకయైన నాలుకపయిన్, దాహమ్ము ఱాగున్ మాట, తూ
లెడు దేహం బెటులో, శరీరబలమీగ్రైన్, శ్వాసముల్ మ్రాన్పడెన్
మెడమూలుంగనుదోయి మూఁతవడియెన్, మేనెల్ల శుష్కించె, హా
కుడువన్ గట్టుట కుండి కాలవశతన్ క్షుద్బాధకుం జిక్కితిన్.

అయ్యో! మధ్యాహ్నము మీఱుచున్నది. నేఁడును నా కవనీసురుం డొక్కఁడైన జిక్కఁడు కాఁబోలు. ఈరాజమార్గాంతమువఱకు వెదకిచూచెద (నడుచుచు)

రాగము : కన్నడ - అదితాళము

భవహర సురవర గిరిజావరా ! ఓ॥ భవ॥

పవిధర సురనుత పదజలజా ! ఓ
దీనజనావన దీక్షాకరుణాం। భోనిధీ ! పురాణ పురుషా !
మానిగుణరత్నాకరా! శ్రీకరా! శుభకరా! దయాకరా॥ భవ॥

[పిమ్మట నొకా నొక వృద్ధ యతీశ్వరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

యతి—సిరియాలుం డీ మార్గముననే వచ్చుచున్న ట్లున్నాఁడు. నే నీతని గృహంబున కభ్యాగతునిగాఁ బోవుటకు నిక్కడనే యుండెద. (క్షుద్బాధ నటింపుచు)

మ. అకటా ! నాల్గుదినంబులయ్యెఁగద యాహారంబు సంప్రాప్తమై యిఁక నీ యాఁకటిబాధ కోర్వఁగలనా? యీనాఁడునున్ నాకు భు క్తికిఁ గాలంబు గతించిపోయెఁగద క్షుత్పీడన్ శ్రమం జెందుమా నికి భిక్షాన్న మిడంగ దాతయొకఁడేనిన్ లేఁడుగా నూరిలోన్.

సిరి—(ఆకర్ణించి) ఎక్కడి దీ యార్తధ్వని ! యెవ్వఁడో యాఁకటిచేఁ దపించుచున్న ట్లున్నాఁడు. (యతిం జూచి) ఆహా ! ఈతం డపూర్వ మహిమాతిశయుం డగు నొకా నొక దివ్యపురుషుఁ డుగాఁ గానుపించుచున్నాఁడు.

సీ. చిరకాలవర్ధిత శ్రీతపఃకుజమునన్
బరిపక్వదశనున్న ఫలమనంగ
కమలసంభవదివాకరుల తేజము లొక్క
మొగిఁదాల్చినట్టి సన్మూర్తి యనఁగ
అలరి నా వ్రతఫలంబార్థ మే తెంచిన
విమల శివావతారమొ యనఁగ
మామక పూర్వజన్మ పరిపాకఫలంబె
యీరీతి నాఁకు జేకూరెననఁగ

గీ. తేజమున మించు నీ యతిరాజు నాకు
వెదకఁబోయిన తీవియౌ పదములఁబడు

గతినిఁ గాన్పించె నిమ్మహామతియుతుండు
తాపసుల ప్రోడ యన్య్యలీలతనికి నీడ !
కావున నిమ్మహాత్ముని నాగృహంబునకు రావేఁడెద. (సమీపించి) మహాత్మా ! యతిచంద్రా !

సీ. వందనమయ్యా ! మీ కిందుశేఖర నామ
మకరందరసపానమత్తచిత్త
అభివాదనము మీకు నైకాగ్రదృఢతపః
ప్రతిభాప్తమహిమ ప్రభావిలాస
జోహారు మీకుఁ బాపాహార్యపాటన
పాటవశితశతకోటిధార
దండంబు మీకుఁ బ్రచండతేజోరాశి
పరిహాసితాంభోజబాంధవుండ

గీ. నతులు వేవేలు, సచ్చిదానంద మూర్తి
లలితలోచన కోణగళద్దయాన
పీనతైల ప్రవర్ధిత జ్ఞానదీప
కాంతిభిన్నేంద్రియ వికారఘనతపస్వి !

యతి— అభీష్టసిద్ధిరస్తు. ఓయీ నీవెవఁడవు? నీ విందురా గత మేమి?

సిరి— దేవా ! నా వృత్తాంత మెఱింగింతు. మహాత్మా !

సీ. కుల మేది మీది నిస్తుల తపోదృఢచిత్త
వచియింపు మేది నివాసభూమి?

యతి— కుల మేల యగ్రజన్ములలోన ఘనుఁడ నా
వాసస్థలంబు ప్రపంచసమితి

సిరి— శివపూజ నెందేనిఁ జేసితిరా? మీర
లేయింట భుక్తి గ్రహించినారు?

యతి— లేదుగా మాకెట్టి భేదము శివునితో
భుక్తిభిక్షాపాత్రి ముక్తి యొకటి

సిరి— గీ. యతికులోత్తమ శివపూజ కరుగు డెందు

యతి— వచ్చెదనుగాని నీదు నివాస మేది?

సిరి—చోళదేశంబు.

యతి—(క్రోధముతో) కూళ! పిసాళి! నీవు.

పాపసిరియాళ నృపకుల పాంసనుఁడవె?

సిరి—(స్వగతము) అక్కటా! ఇమ్మహాత్మునకకారణంబుగ నా

మీఁద నాగ్రహము కలిగినదేల చెపుమా.

యతి—ఛీ! దుశ్శీలా ప్రొద్దుటనుండియు, నాఁకలి యాఁకలి యని తపించుచు, నీయూర నింటియింటిముంగిట నఱచినా నొక్కండైన నక్కటికమున నాకుఁ బిడికెడు కబళం బిడ సాహసించినాఁడు కాఁడే, మూర్ఖా! ఇంతదనుక నీ వెక్కడ నుంటివి? ఏమిరా నీ ధర్మపాలనము! అభ్యాగతులమైన మావంటివారి కింత నిలువనీడనైన నీయక నీదేశమంతయుఁ దలపైఁ గట్టుకొని పోఁదలంచితివో! ఛీ! మే మిట్టి ధర్మహీనుని ముఖం బెన్నటికిఁ జూడము. కాన నీదారిని నీవు పొమ్ము.

సిరి—అక్కటా! ఇ దెక్కడి గ్రహచారఫలము? దేవా! నాపనవి నింత యాలింపుఁడు. ప్రతిదినంబును నాయింట నభ్యాగతుండగు భూసురుం డొక్కండైన సాపడకపోయిన నే భుజింప నని యొకదీక్షం బూనియుంటి. అదేమి మాయమో గాని నేఁటికి నాలుగు దినంబులనుండియు నవనీబృందారకు లెందును నాకు సందర్భపడకుండుటచే సతీసుతులతో ఘోరోపవాసని యతిచేఁ గృశింపుచున్నాను. మఱియు నోయతీంద్రా!

ఉ. బాలునితోడఁగూడ నుపవాసముఁ జేయుచు, శైవపాళికై
నాలుగునాళ్ళు నే వెదకినన్ గనువత్తులతో, మిముం గనన్
జాలని నాదు పూర్వభవసంచిత పాప మదెంత యుండునో

యతి—రాజా! నిజమా? నీ పట్టివ్రత మూని యుంటివా?

సిరి—నామాట మీకు నమ్మకము లేకపోయిన నే మందును?

గాలముగాని యప్పు డుపకారము సేసినఁ గీడె గల్గెడిన్.

మఱియు నా దురదృష్టదేవత మిమ్ము నాకంటఁబడకుండఁ జేసినను జేసియుండవచ్చును. అట్లు కాకున్న మిము నామందిరంబునకుఁ దోడ్కొని పోకుందునా?

గీ. ఆఁకటఁదపించువాని కాహార మిడక
పుడమి ధనికుండు సేయు నప్పుణ్య మేది ?
సకలధనధాన్యరాసులఁ జచ్చినపుడు
వెంటఁ గొనిపోవనెంచిన వీలు పడునె ?

రాగము : బేగడ తాళము : అది

స్వాగతముమీకు - సంయమీంద్రచంద్రా ! జాగుసేయ
జనదు స్వామీ ధర్మగామీ ॥స్వాగత॥ నేను మిమ్ముఁబోలు -
నియమవంతులను జూడఁగలిగె పాప మేడకో తొలఁగె ॥స్వా॥

చ. యతివర ! మామకీయనియమావనకార్యధురంధరుండవై
హితమతి నా గృహంబున గ్రహింపుమి యోగిర మీదినంబునం
దతులితసత్త్వపోవ్రితహితాత్ములకౌ భవదాగమంబుచే
వ్రితము ఫలించు, మానికులవార్థిశశీ ! దయచేయు వేఁడెదన్.

యతి—రాజా ! నీవు నిక్కముగా నాయాగమనం బపేక్షించెదవా ?
నీకుమారుఁడును వ్రితహితవృత్తిచే నుపవసించుచున్నాఁ డని
తెల్పితివి కనుక నాకు గడుజాలి గలుగుచున్నది.

చ. వ్రితపరిరక్షణార్థము ధృవంబుగ ఘోరతరోపవాస స
ద్వ్రతనియతిన్ గ్రహించెనె భవత్సుతుఁ డట్టి సుధర్మశీలుఁడౌ
సుతుఁడొకఁ డున్నజాలును విశుద్ధగుణాఢ్యుఁ డు నాయభీష్టమున్
జతనము సేయఁగాఁ బురుషసంతతిహీను లనర్హు లిద్ధరన్.

కావున నీవు భిక్షసేయ నెంతయు నర్హుండవు. ఒక్కకుమా
రుఁడున్నాఁడుగదా చాలును. అయినను నీ మాటపయి నాకు
నమ్మకము చాలదు. నీవు రాచబిడ్డవు తలతడిపి బాసఁజేసినను
మేము రాజుల నమ్మజాలము. ఏలయన—

ఉ. రాజులు వైభవార్తనిజ రాజ్యమదాంధులు, భూరిపాపని
స్తేజులు, ధర్మహీనులు, సుధీజనదండన దుర్విదగ్ధులు
ర్వీజనసంపదాహరణవేదులు, క్రూరసురాగ్రహుల్, కటా !
రాజులమానసంబులు కరాళవిషానలతుల్యము ల్గదా !

సిరి—అయ్యో! యతీంద్రా! నన్నిట్లేల తర్కించెదరు? తొలిపుట్టువు
నంజేసిన పుణ్యవశంబున నిరుపమానభాగ్యభోగంబులం దుల
దూఁగుచుండురాజునైన నాకు నొక్క బ్రాహ్మణున కన్నం
బిడుట కష్టంబగునా? ఎంత మాటాడితిరి!

చ. సిరి తనకున్నమాత్రమునఁ జెందఁగరాదె నరుండు కీర్తి ని
ర్ధర, సుగుణాభిరాముఁడయి ధర్మగుణాస్తి సతంబు సత్యవా
క్స్థిరతఁ జరించినన్ యశము సేకుఱుగా కనఘాత్మ! సత్యమున్
దొఱఁగి చరించు నా పరమదుష్టుని భాగ్యము కాల్పనే మహిన్.

యతి—నీవు చెప్పినదంతయు వాస్తవమేకాని,

గీ. పరులకు సుబోధ లొనరించువారు భువినిఁ
గలుగుదురుగాని వారిలోపల నృపాల!
యితరులకుఁ దాము సెప్పినగతిని నడచు
పరమధీరుఁడు కోటి కొక్కరుఁడు లేఁడు.

సిరి—మునీంద్రా! మీకు నాపై నట్టి సందేహ మున్నచో నా ప్రతిజ్ఞా
వచనంబు లాకర్ణింపుఁడు.

సీ. చలమూని నన్ను రాజ్యభ్రష్టుఁ గావించి
కడగండ్ల ముంచినఁ బడుదుఁగాక
నిశితాసిధారకు నిజకంఠ మిమ్మన్న
సంతసంబున సమ్మతింతుఁగాక
కడుపేర్మిఁ బెంచు నా కన్నపాపని వైచి
కుత్తుకఁ జేసేతఁ గోతుఁగాక
బలిమిమై స్వారాజ్యపదవి నిచ్చెద మంచుఁ
దివిజులే తెంచి చెప్పుదురుఁగాక

గీ. కులము మానము గూలినఁ గూలుఁగాక
పుణ్యమే దెట్లు పోయినఁ బోవుఁగాక
భాగ్యమే దెట్లు వచ్చిన వచ్చుఁగాక
నాల్కఁ గోసిన నన్నృతంబు వల్క నయ్యా!

యతి—రాజా! నీసత్యవ్రతంబునకు మెచ్చితి. ఇఁక నీగృహంబునకు

రా నాటంకమేమియు లేదు. నీ భార్యయు నా కిష్టమైన పదార్థములతో నా కాహార మీయ సమ్మతింపవలయుఁగదా!

చ. ఇలపయి నర్థికోటి దనియించెడు ధర్మగుణావలంబ చి
త్తుల గణియింప లక్షకు పదు ల్గల రందు విశేషసంఖ్య కా
తలఁపు జనించియుండియు స్వతంత్రతఁ గాంచి నిజాశ్రితాళి కీఁ
దలఁపఁ దెగింపలేరు నిజదారలపోరు దురంతమౌటచేన్.

ఇది లౌకిక వ్యవహారవిషయంబె కాన నా సందేహం బకారణంబు కాదు. కావున నా యాగమనంబునకు ముందు నీ యిల్లాలి సమ్మతిం గైకొని రమ్ము.

సిరి—అక్కటా! మునీంద్రా! ఇట్టి విషయ మెక్కడనయినా నున్నదా? ఒక్క బ్రాహ్మణున కాహారమిచ్చుటకు నేను నాభార్య యనుమతిం గొనవలయునా! కట్టా! నా కెట్టి నీచపుఁబని బెట్టితిరి? నాభార్య కెట్టి దౌష్ట్యమును గూర్చితిరి! మీ సందేహము నిజముగా నాకు నవ్వుపుట్టించుచున్నది. కుజాతితరుణుల సహజవృత్తిన నా భార్య కారోపింపక మీ రింక నా వెంట రండు.

యతి—రాజా! నిజముగా నీ సతి యుత్తమ సతియయిన నా యభీష్టము నెఱవేర్పక మానదు. ఇఁక నేమయిన గానిమ్ము. బయలు దేఱుము.

సిరి—శా. దారిద్ర్యాతురుఁ డప్రయత్నమునఁ దా ద్రవ్యంపునిక్షేపమున్
దారిం గాంచిన భంగి గంటకపరీతంబౌ తమోజాలకీ
ర్ణారణ్యంబున నర్థరాత్రి జను మార్గాటుండు దీపంబుఁ గన్నా
రన్ గాంచినరీతి డెంద మిపు డత్యానందమున్ జెందెఁగా.

యతి—రాజా! నన్నెట్లు తృప్తిఁగావింతువో! మీయింటికి దారి యెటు?

సిరి—దేవా! ఇటు ఇటు.

యతి—రాజా! నీభార్య నీకుఁదగిన సద్గుణధుర్య యని నీ చెప్పిన పలుకుల నమ్మి నే బయలు దేఱితి. తుదకు నన్నక్కడ పరిభవించెదసుమీ!

సిరి—అట్లెప్పుడును కాదు. మీరు దారిఁ జూచి నడువుడు.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు) ఇది తృతీయాంకము.



ఓమ్ శ్రీర్జయతు.

బుద్ధిమతీ విలాసము

చతుర్థాంకము

రంగము : రాజభవనము.

యతి—ఏమోయీ! రాజా! నాకు భోజన మిడుటకు నీ భార్య సమ్మతించినదా?

సిరి—అక్కటా! ఇ దెక్కడి యనుమానము?

బుద్ధి—దేవా! మీవంటి తపోధనులు గృహంబున కేతెంచిన భిక్షం జేయకుండునంతటి యధర్మశీలనుగా భావించితిరా?

సిరి—మ. పరమోదారగుణప్రసిద్ధులు తపఃప్రాంచన్మనీషా విశే
షరుచిజ్ఞానపితామహుల్ విధిహితాచారాత్ములౌ మీర లా
దరమున్ జూపి గృహంబుఁ జేరు టశనార్థం బెంచిచూడన్ యతీ
శ్వర! భాగీరథి చాటినేలఁ బ్రవహింపన్ బోర్లినట్లే కదా!

యతి—భూపాలశేఖరా! నీవు కేవలము ధర్మహితుండవు. నామనోభీష్ట మెట్లో యట్లే నాకు భిక్ష గావింపవలయు.

సిరి—దేవర యానతి మేరకు.

యతి—రాజా! నా యభీష్ట మెఱింగింతు వినుము.

సీ. కర మర్ధచంద్రశేఖరుఁ గూర్చి మున్ను నే
ఘోరవ్రతంబుఁ గైకొనినవాఁడ
నుపవాసములఁ జేయుచుంటిని గాన నా
కుద్యాపనంబు నేఁ డుద్యమంబు

ఘనమైన తద్వ్రతంబునకుఁ బరిూపహా
రము నేఁడు భోజ్యంబు, రాజచంద్ర!
అప్పుడు శ్రేష్ఠ మన్యం బేదియును గాదు
మానవ శ్రేష్ఠుండు మాకు వలయు
గీ. నట్టి నరమాంసమును బాక మాచరించి
భక్తి వడ్డింపఁ బార్వతీ భవుల కొసఁగి
భోజన మొనర్తు నీవు నీపుత్రుతోడ
నాదు పజ్త్రిని గూర్చుండినను నృపాల!
సిరి—అకటకటా! ఇ దెక్కడి వైపరీత్యము! సతీ! మన మీయతీ
శ్వరుచే మోసపోయినారముకదా!
బుద్ధి—అయ్యో! ఇ దెట్లు వచ్చె మాకు?
సిరి—మునీంద్ర! నరమాంసమా? అయ్యో! ఇట్టి విపరీతపుఁగోర్కి
యెందైననర్హమగునా? నరమాంసమెక్కడలభించు? ఘోరం
బగు పాతక కార్యంబునకు నన్నుఁ బురిగొల్పుచున్నారే!
యతి—(సక్రోధుఁడై) ఆ పాపిష్ఠా! భ్రష్టా!! ఏ మనియెదవు?
ఉ. అక్కఱతోడ నాకుఁ గడుపారఁగ నోగిర మిత్తునంచు న
న్నిక్కడి కీడ్చి తెచ్చి పొగరెక్కిన మాటల మాటలాడెదో
టక్కరి రాజహంసన! శఠా! పరిహాసమ? నాసమక్షమం
దక్కడఁ జేసినట్టి సమయంబులఁ దప్పెదవా? నృపాధమా!
సిరి—దేవా! కోపం బుపశమింపుడు. సమస్త ధర్మవేత్త లగు మీరె
యిట్లు కోపింప నే నింకేమనం గలను?
చ. మనము కలంగు, జ్ఞానము సమంబు దొలంగు, నశేషపాపవ
ర్తనలు సెలంగు, యత్నములఁ దాల్మితలంగుఁ, బొసంగు వేగ మె
ప్పనికయినన్ దొసంగు, శఠభావమెసంగు, యశం బడంగు, నో
మునివర! యెట్టిపాపముల మూలముగాదు దురాగ్రహం బహో!
అట్టి నీచతమంబయిన దురాగ్రహంబువిడచి, శాంతభావం
బున నామనవినిం దాలింపుఁడు.
యతి—ఏది! శాంతస్వరూపుఁడ వగు నీహిత మేదియో వినదము.

సిరి — దేవా! ప్రాణిహింస యెట్టిఘోరనరకంబున కాకరంబో మీకెఱుంగనిదియా? "పరోపకారార్థ మిదంశరీర" మ్మను నార్యోక్తిచే బరులకుపకారంబు సేయనగుంగాని హింసింపనగునయ్యా. ఈ శరీరం బిల జన్మించినందులకు సత్కర్మ లాచరణీయంబులుకాని ప్రాణిహింసాది దుష్కర్మ లెట్లాచరణీయంబులగు? అదియుంగాక.

సీ. తనప్రాణములపైనఁ దన కెంత తీపియో
పెరవారి కట్లకా నెఱుఁగవలదె
ధర నహింసయె మేటిధర్మం బటంచు పె
ద్దల నీతివాక్యము ల్దలఁపవలదె
పుడమి నేకులమందుఁ బుట్టితిమో యట్టి
కులహితాచారము ల్దెలుపవలదె
బలవంతమునగ నిందుప్రాణంబుఁ దీయుట
కడుఘోరగతి యంచుఁ గరుణవలదె

గీ. మనల నేలాగు మనతల్లి గనెనో. భువిని
పరుల తల్లులుగూడ నాభంగియె కద
'ఆత్మవత్సర్వభూతాని' యనెడు పల్కు
తలపునకు రాదె మునివంశతిలక! మీకు.

కటకటా! అనుచితంబగు వ్రతంబుఁ బూనితిరికదా మునీంద్రా! ఇట్టిధర్మబాహ్యంబగు వ్రతం బాపశుపతికి హితంబగునా? అతులితతపోధనులగు వసిష్ఠాదిమునిగరిష్ఠులు వాతాంబుపర్ణాహారులై యక్షయ్యంగు మోక్షపదవి నధిగమించిరికాని, కేవల తామసాహారంబగు నరమాంసభోజననియతిం బూనియుండినభ్రష్ఠులు గాకపోదురా? పుడమిజన్మించిన వారిలో నొక్కొకటికవానికిఁ దక్కఁ దక్కిన ప్రతిమానవునకుఁ బ్రాణిహింస యనిన నించుక సందేహము గలుగుచుండ వేదవేదాంగ కోవిదులై, యపార తపోవ్రత వ్యాపారపరాయణులగు మీ కేల కరుణరాదు? వ్రతనియతిచే మితిలేని పుణ్యంబు సంపాదించుటకు మారుగా నయ్యయ్యో నిష్కారణముగా ఘోరపాతకంబు గొణించి

యిహపరములకు రెంటికిం గొరగాకుండ నుండఁ దలంచితిరే! నా మనం బారయ నెంచి లోకాచారవ్యతిరిక్తమై, దుర్వారనరకోత్పాదనకారణంబై, దురంత సంతాపహేతుభూతంబైన యిట్టి యనాచ్య మభోజ్య మసహ్యపదార్థం బపేక్షించితిరా? నన్నిట్టి క్రూరవిషమపరీక్ష నేల సేయవలసె? విధి కెయ్యదిహితంబయ్యది నాకును హితంబు.

యతీ—ఓరీ! రాజాధమా! నీ యుపన్యాస మింతటితో ముగిసినదా? దురాత్మా! నీ వలన నేఁడు మేము మోసపోయినారముగదరా! నియమితవ్రతంబున కుద్యాపనంబు సల్ప శక్తి లేక, దానికై పెక్కువాసరంబులనుండియు ఘోరోపవాసంబులఁ గృశించుచున్న యొక్క మునివృద్ధుని కన్నం బిడుటకుఁ జేతఁగాక, పాతకకర్మం బని భీతిలేక నోటికి వచ్చినట్లెల్ల నిచ్చకంబులాడుచుంటివిగదరా! ఓరీ రాజాధమా! సూనృతవచోవిశ్వాసివనియు, నిరంతరదానధర్మైకనిష్ఠాగరిష్ఠుండ వనియు నీయిచ్చకంపుఁగల్లమాటల నమ్మి నీ గృహంబున కాహారమునకు వచ్చి చెడిపోయితిగదరా! ఇట్టి దుర్మదాంధుఁడవు, లోభివి, సూనృతవచోవిఘాతుండవు నాకుం గోరినరీతి నన్నం బిడుదు నని యుక్తాయుక్తవిచారణ మాని యేల పల్కితివి? సకలశాస్త్రవేత్తవలె నా యంతటివానికే హిత ముపదేశింప వచ్చితివిగా? ఎంతమీను వచ్చి ఎంతమీనును మ్రింగినది! నాకింక పలుభాష లెందులకు?

ఉ. ఆఁకటఁ జావనుంటిని నృపాధమ నిశ్చయముగ్ వచింపవే
రా! కలుషాత్మ! పొమ్మనెదవా? కుమానావచన ప్రవృత్తిచే
మాకుహితంబుఁ దెల్పుము ప్రమాణవచోవిధిదప్పి, స్వేచ్ఛమా
స్తోకకృశానలార్తిఁ బడఁ ద్రోయుదువా నను వృష్టసంయమిన్.

బుద్ధి—మునీంద్రా! మీవంటి సంయమీశ్వరుల నింటికిఁ దోడ్కొని వచ్చి యూరక పొమ్మనుదుమా?

యతి—ఊరక పోనీక చంపనుగూడఁ జంపుదురా యేమి?

బుద్ధి—అయ్యో! యెంతమాట? మీరు భోజనముచేసియే పోవచ్చును
కాని, మహాత్మా!

సీ. ఘనపాయసాన్నభక్ష్యము లుండ దుర్గంధ
యుతమైన నరమాంస మొల్ల నేల?
గమగమ వలచు శాకము లెన్నియో యుండ
కడునీచ మగు నరక్రివ్య మేల?
నోరూరఁ జేయు మేలూరుఁగాయలు లేవ
పాపంపుమానవపలల మేల?
సారంబులౌ దధిక్షీరంబు లుండంగ
హేయమౌ నరమాంస మేలవలయు?
గీ. వేదవేదాంగపాఠకవిప్రు లేడ?
నీచనరమాంసభోజననియతి యేడ?
ప్రాణిహింసలు ధర్మబాహ్యములు కావె?
యతికులోత్తమ! యిట్టి దుర్వ్రతము తగునె?

యతి—ఓనారీ! నీ యిచ్చకాల కుబ్బి తబ్బిబ్బులగువాఁడనుగాను. నీ ధర్మోపన్యాసములకు సంతసించి నీకు బహూకృతులొసరింప నే నేమియు సిద్ధుఁడనై రాలేదు. నిష్కారణముగా నేల కంఠముఁ జించుకొనియెదవు? సమస్తధర్మంబుల నెఱింగిన బ్రహ్మవేత్త వలె నటించుచు, లేనిపెద్దరికము పై వేసికొని, నిర్భయంబుగ శంకింపక నోటికి తీరుగాఁ గంచుగీచినట్లు వాగుచున్నావు! ఈ ధర్మ సందేహము దీర్పుమని ని న్నెవరును బొట్టును గాటుకయుఁ బెట్టి పేరంటమునకుఁ బిలువలేదు. స్త్రీవచనంబులందఱు విశ్వసింతు రనియు నేనును నీ మాయభాషలకు లోనై నీపై జాలిదలంతు ననియు నమ్మియుంటివేమి? నీ వేపాటి ధర్మాత్మురాల వని నాకుఁ దెలిసియే తొలుత సన్న్యాహారము నకుఁ బిలుచుటయందు నీ భార్యయనుమతిం గైకొనకుండ నక్కరకురాని స్వాతంత్రత గలిగించుకొనవలదని నీ మగనితో నెంత చెప్పినను (సిరియాళునివంకకు దిరిగి) నీ పంద నీ వేవా

మహాధర్మాత్ముఁరాలి వనియుఁ దా నేమో మహాసత్యసంధుం డనియు నాకు నమ్మకముఁజెప్పి. నా మెడలు విరచి నన్నిక్కడికీడ్చి తెచ్చినాఁడు. ఓరీ! నృపాలా! రాజాన్వయపయోధిబడబానలకీలా! నామనంబుఁ ద్రిప్పుటకు నీ భార్యను బురికొల్పితివేమి? ఛీ! దురాత్మా! హరి హర పితామహులు లేకమై వచ్చినను నాపట్టినపట్టు విడుచువాఁడను గాను. బాసచేసిన తెఱంగున మదర్థంబు సిద్ధపరుపుము.

సిరి—మునీంద్ర! మీ కిది బొత్తుగా దగని పని.

రాగము: శంకరాభరణము తాళము: రూపకము

వలదు వలదు మీకు నిట్టి వ్రతము యతివరా!
కలుగు దీన ఘోరఖలుషఫలము మౌనివరా

యతి— కలుషహరుల మమ్ము నెట్టి కలుషము జేరు
తెలిసికొనుము మమ్ముబోలు ధీరులు లేరు॥ కలు॥

బుద్ధి— ధీరుల మని పాపకర్మపు తెరువు బోజనునె
పరిపాపము వారిఁజేరక యూరక చనునె? ॥ధీరు॥

యతి— పుల్లవిరుపుమాటలాడక మూయుము నోరు
గిల్లి జగడమాడు నీతో గెలుతు రెవ్వారు॥ పుల్ల॥

సిరి—చేతులార ఘోరహింసఁ జేసి చటుల పాతకంబునకుఁ బాలువడుదు నే నెటుల.

యతి—ఛీ దురాత్మ!

చ. జడమతి! నాదు వాంఛిత మసాధ్యమఁటంచుఁ దలంచి తేని, నిప్పుడ నను లేచిపొమ్మనుట పోలునుగా కిటు నా వ్రతంబునుఁ గడు నిరసించి పల్కుటకు, గన్నులఁ దట్టిన దే మదంబు, "నీ కడఁ దొలిబాసఁజేసి యెఱుఁగఁ జను"మంచు వచింపరాదొకో.

సిరి—(బుద్ధిమతిం జూచి),

గీ. ముందు బావియు వెన్కకుఁ బోవ గోయి
యయ్యొగద నెచ్చెలీ నేడు నియ్యవస్థ

కటకటా! చిక్కితిమి యడక త్తిలోని
పోకచందాన నీ ముని ఛాక కిపుడు.

తరల. చలము వీడఁడుగా మునీశుని శాతకోపనచక్రశా
నలమునం బడి చావనయ్యెడి నాతి? నేఁ డకటా! కృధా
కలితుఁడై మనమాట కీతఁడు గాఁ దటంచు నసాధ్యమా
తలపుఁబూనె న దెట్లు తీర్చుదు ధర్మహీనత మానినీ!

బుద్ధి—నాథా! అధైర్యపడిన నెట్లగు? ఇఁకను బలువిధంబుల నీ
మునిం బ్రార్థింతము. కరుణ జనింపకుండుటకీ మౌని హృ
దయము పాషాణమా?

సిరి—కాకున్న నింత కాఠిన్యముఁ జూపునా!

యతి—ఓరీ! కపటశీలా! నీవు మాటలసందడి కాలంబు గడుపు
చుంటివి. ఏల నీకీ వృథాశ్రమ? నేను నిన్ను బిలువలే దని
చెప్పిన, నీకు నావలన బాధ తప్పునుగదా! నీ వట్లు చేయుము.
ఉపాయంబు దెలియని వట్టి పందవులాగున్నావు నీవు.

సిరి—దేవా! నా కిట్టి యుపాయములు తెలియవు కాని,

మ. మునివంశోత్తమ! సామవాక్యముల మిమ్ముం జేరి యెట్లయిన నీ
మనమందుం దయగల్గులాగు మిము సంప్రార్థింతు మప్పటైన, భృ
త్యునిపై జాలిదలంపలేని, విధి యెట్లో యట్లె కానోపుగా
కనఘాత్మా! వచియింపలే నన్నృతముల్ ప్రాణంబులర్ బాసినన్.

బుద్ధి—దేవా! మీవంటి తాపసోత్తములు మాకిట్టి పాపోపదేశంబులఁ
జేయవచ్చునా? యెట్టి యిక్కట్టులు మాకు దటస్థించినను
మమ్ము మా సత్యవ్రతంబ రక్షింపవలయుఁగాని మునీంద్రా!

గీ. ఇనుఁ డపరదిక్కునం దుదయించుఁగాక
అగ్ని యుష్ణత నెడి శైత్య మమరుఁగాక
గ్రహసమూహంబు జలజలరాలుఁగాక
మఱపునకునైన నాడినమాట దాఁట.

యతి —(స్వగతము) బుద్ధిమతీ! నీ వంతటిదానవు లాగున్నావు. (ప్రకాశముగా) బుద్ధిమతీ! నీ సత్యవ్రతదీక్షనుగురించి నీవు పొగడుకొనుటయేనా, నా కీప్సితమైన భిక్ష గావించు ప్రయత్న మున్నదా?

బుద్ధి—అవశ్యము భిక్ష గావించెదము కాని నరమాంస భోజనవ్రతము మానివేయవలయు నని ప్రార్థనము.

యతి —బుద్ధిమతీ! నీ విఁక లక్షజెప్పినను నేను వినను. నా కితర పదార్థములతో నేమి పని? నే నర్థించినది నరమాంసమే. అయ్యదియె మద్వ్రతహితపదార్థంబు.

(హరి)—ఇఁక నీతనికడ మన వాక్యములు నిరర్థకములే. సతీమణీ! ఈ తంపు పట్టినపట్టు విడుచువాఁడు కాఁడు. ఇప్పు డెయ్యది కర్తవ్యము?

రాగము - నాటకురంజి. తాళము - రూపకము.

ఇంతిరో మన కేదిదారి - యెటుల తప్పు నీముని బారి
చింత సేయ మనకు నేఁడు - జేకూడియో కలుగనుండె ॥ఇంతి॥
కటకటా యీ మౌని కింత - కరుణగలుగ దేమి మదిని
కటికతన మూని ప్రాణి - ఘాతచేత కూనె నేఁడు
పటుతర పాతకనికృతికిఁ - బాల్పడి దయ వీడి యెవ్వని
కుటిలత గుత్తుకగోయుదు-కోరియెవఁడు మృతికొప్పును ॥ఇం॥

సీ. ఏదారి బోవుద మెవ్వారిఁ బ్రార్థింత
మేరీతి నీముని బారి దప్పు
నెవ్వని ప్రాణంబు లెవనికి రుచిగావొ
యెవ్వఁ డీయతి కొడ లీ దలంచు
యతిహితార్థము ప్రబలాజ్ఞ నెవ్వనినైనఁ
బట్టి చంపినఁ బాప మెట్టు లడఁగు
నిష్కారణముగఁ బ్రాణిని బట్టి కంఠంబు
చేసేత నెట్టులఁ గోసివైతు

గీ. కటకటా! సంభవించె నంకటము లెన్నొ
సంయమీశ్వరు నిరసింప సత్యనియతి

భంగమగుఁ దత్పదార్థ మొసంగఁ బ్రాణి
హింసఁజేయంగనౌను యింకెట్టులౌను.

యతి—ఏమోయి సిరియాళ! మాంసాహారంబు సిద్ధపఱచెదవా? యేదియో యొకటి స్పష్టముగాఁ జెప్పుము. ఏమిది మారు పల్కవు? నీమానమె నన్ను బొమ్మనుటయా? అలాగుననే యున్నది. నే నిక బోవుచున్నాను.

బుద్ధి—ఎక్కడికి మీరేగెదరు?

యతి—నా యిష్టమైనచోటికి. స్వచ్ఛంద విహారులగు మావంటి మునీశ్వరులకుఁగూడ మీ యాజ్ఞయా?

బుద్ధి—మాయాజ్ఞ మీకెందులకు? కాని మీరేగుటకు గారణము?

యతి—అయినదికదా!

బుద్ధి—ఏమైనది?

యతి—ఆశాభంగము.

బుద్ధి—ఎవరికి?

యతి—నాకె.

బుద్ధి—ఎవరివలన?

యతి—మీవలననే

బుద్ధి—ఎందువలన.

యతి—బొంకినందువలన.

బుద్ధి—బొంకిన దెవరు?

యతి—నీపతియె.

బుద్ధి—మీరు వింటిరా?

యతి—ఆహా! నేఁ జూచితి.

బుద్ధి—మాటను జూచితిరా? ఎట్లు!

యతి—ఎట్టులా! నీ మగని మౌనముద్రవలన నిరుత్తరకైతవమ్ము బున్న నన్నుబొమ్మనుటకాక యా మౌనమున కేమి యర్థము?

బుద్ధి—దేవా! ఇదియామే మబద్ధమాడుట? నరమాంస మెట్లు సంఘటిల్లునా యని విచారించుచుండిరి గాని నానాథుఁ డేనాఁడైన

బొంకునా? మహాత్మా! మీ రిట్లు వేగిరపడ నెట్లగు? ఒక్క మానవునిబట్టి వధించుట సులభకార్య మని తలంచితిరా? పాపభయంబు విసర్జింపవలయుఁ, దన్నరపశువు నీ కార్యంబున కొప్పింపవలయుఁ, దదనంతరముగదా కఠినకర్ములమై తన్మాంసము సంగ్రహింపవలయు. ఊరక తీండ్రించిన నెట్లగు? అక్కటా! ఇది ఘోరపాతకంబని మే మిరువుర మొక్కరీతిగా మొరపెట్టినను మా హిత మంగీకరింపక పోయితిరి. ఇఁక నెట్లయినఁ గాని మీ రించుక శాంతింపుఁడు.

యతి — ఔరా! నారీ! నీ వింతదనుక మెట్ట వేదాంతము లేకరువు బెట్టి కట్టకడకు నా కిచ్చు ప్రత్యుత్తరం బిదియా? ఏకాగ్రచిత్తవృత్తి ననుష్ఠించుచున్న మన్నియమిత వ్రతంబునకు భంగం బొనరింపఁ గారణభూతులరై, వీసంబైన దోసంబుకుఁ దీసిపోక మోసంబుసేయ దురాలోచన మొనరింపుచు, మీ దంపతు లిరువురు నా గోడవయే విచారింపక, నిరుత్తరులై యుండ నేఁ బోవరాదో? ఆకటి చిచ్చునకు జచ్చు బిచ్చగాని వాకిటఁ బడవేసి, నీవు నీ మగనితో నే మేమో గుసగుసలాడుచుండ నేను నెత్తిన నోరుపెట్టికొని, మొఱ్ఱో యని మొత్తుకొనుచు, నా కేది యుత్తరం బని మిమ్మడుగుట నే త్వరంబగుటగా? నా కెన్నియో నమ్మకములు చెప్పి యెన్నియో యప్రమాణము లాచరించి, సన్నిచ్చట కీడ్చి తెచ్చిన నీ యీ మగండు బెల్లము గొట్టిన చట్టుఱాయివలె మౌనముద్ర ధరించి, వీఁడు పోయిన దే చాలు నని, యూరకుండ నింకను నే నిక్కడఁ గూరుచుండి యేల మలమలమాడుచుండవలయు? తిరిగి నీవు పిలిచినప్పుడీ వేమియో వెలిగించెద వని, కొండంతయాసచే నేను నీ మాట లాలించినందులకు, "నరమాంస మూరక లభించునా" యని, నా ప్రశ్నంబునకుఁ బాము చావకుండను బడితె విఱుగకుండను వచించి, నన్ను మోసగింపఁ బూనినావుగా? (సిరియాళుఁ జూచి) ఛీ దుర్మతీ! దారిం బడిపోవువాని నట్టెపోనీక, యిచ్చకంబులాడి

నామదికి నచ్చం జెప్పి, యింతదూరమున నున్న నీ యీ పాడు గృహంబునకు నన్నీడ్చికొనివచ్చి, యింతకాలంబు మీ భార్యాభర్త లిరువు రొకరిచేత నొకరు కొంకుకొనుచు, వృధాలాపంబులఁ గాలంబుఁగడపి, తుదకు నీవు చెప్పుటకు మాఱుఁగాఁ గపటక్రియాధుర్యయగు నీ భార్యకు నన్నీలాగున్నైన దరిమి వేయుమని యాజ్ఞ యిచ్చితివిరా? క్రూరా! నా కాహార మెవ్వరియింటను జేకూరకుండ భోజనకాలమతిక్రమింపఁ జేసితివి గదరా! (దుఃఖముతో) కటకటా! నా దుర్గతి! దైవమా! తాటాకులమంటరీతి నా జఠరంబున నాఁకటిచిచ్చు భగ్గు భగ్గుమని మండుచుండ మాటాడుటకునైన శక్తిలేక అయ్యయో! చూచువారు లేక యాదరించువారు లేక దిక్కుమాలిన పక్షినై నిష్కారణముగా నేఁడీ కపట రాజాధముని యింటఁ జావవలసి వచ్చెగదా! దుర్మతీ! ఎంత పనిజేసితివిరా! ఇచ్ఛకంబుల నమ్మించి గొంతుగోసితివి గదరా! హా! పరమేశ్వరా! నీ వ్రత మీ దినమున నీ రాజాధముని కారణమునఁ దీరినది. నా బల ముడిగినది. నేను చావసిద్ధముగా యున్నాను.

సిరి — అకటా! నేఁ డెట్టి దుర్దినము!

బుద్ధి — మునీంద్రా! మీ వ్రతము భంగమగునని చింతింపవలదు. మీ కిఁక నరమాంసభిక్ష సిద్ధముజేసి యుంచెదను రెండు.

యతి — ఛీ! మిమ్ము నమ్మరాదు.

బుద్ధి — నాథా! మీ రింక విచారించుచున్నారేమి?

క. ఎప్పుడో కానీ దేహము
తప్పదు ప్రాణంబు వీడ ధరణీశ్వర! నే
నప్పున మొనర్తు నిప్పుడ
యప్పుణ్యాత్మునకు భోజనార్థం బొడలిన్.

యతి — ఏమీ బుద్ధిమతీ! ఏమన్నావు? నీ శరీరమాంసము గోసియిచ్చెదవా? ఛీ! ఛీ! స్త్రీదేహమాంసము కడు నింద్యము. నా వ్రతంబున కనుపయోగము.

సిరి—అట్లయిన బుద్ధిమతీ! గుణవతీ!

గీ. నా శరీరముఁగోసి యతీశ భోజ
నార్థమిచ్చిన ధన్యాత్ముఁడగుదు గాన
చంద్రహాసంబు జేఁబూని సరగఁ నాదు
కంఠమును గోసి మాంసపక్వంబు బొనర్పు.

బుద్ధి—హా! దైవమా! నా కెంతటి దుష్కాలముఁ దెచ్చితివి. బుద్ధిమతీ! నీ వెంత మందభాగ్యరాలవే.

సిరి—సతీమణీ! యేల సందేహించెదవు?

బుద్ధి—ప్రాణపతీ!

సీ. వరియించితిని స్వయంవరమున నేవాని
నవరూపకాంతి వైభవము గాంచి
గణియించితిని మనోజ్ఞ యశంబు నేఁజేని
పాణిగ్రహణభాగ్యఫలముచేత
రాణించితిని సతీరత్నాగ్రగణ్యనై
యేవాని ధర్మప్రవృత్తిచేత
సమయించితిని పాపచయముల నేపుణ్య
పావనపాదాబ్జసేవచేత

గీ. అట్టి నవమోహనాకారు ప్రాణనాథు
సారగుణధారుఁ గలుషవిదూరు మిమ్ము
దార నగు నేను వధియింపఘోరపాప
కర్మమెందైన గలదె వినిర్మలాత్మ?

నాథా చేసికొనినమగని వధించినకులాంగనకు సద్గతి యెక్కడిది? అయ్యో! నీచపుఁబని నా కేల కల్పించెదరు?

సిరి—అట్లయిన స్వయముగా నేనే యీ మహోత్సవ మాచరించుకొనియెదను. చంద్రాయుధము నా యొద్దనే యున్నదికదా.

బుద్ధి—అక్కటా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

సిరి—బుద్ధిమతీ! ఎప్పటికైన నీ ప్రాణికి నిర్యాణంబు కలిగియే యున్నది. నీ వేల చింతిల్లెదు? చూడు,

సీ. వంశంబు నేటితో ధ్వంసంబుగాకుండ
వరసుతుఁ డొకఁ డున్నవాఁడు నీకు
కలికి! కంటికి రెప్పవలె వానిఁ గాపాడి
వైవాహికాదిశుభముల నెఱపి
సర్వసర్వంసహాచక్రంబునకు వాని
శీఘ్రంబె పట్టాభిషిక్తుఁ జేసి
తరుణి! నీ కొడుకు కాపురము దిద్దుచునుండఁ
గన్నారఁ జూచు సౌఖ్యంబుఁగాంచి
గీ. అతివ! నీ విఁక మద్వియోగార్తిఁ బాసి
నందనునిఁ జూచుకొనుచు నానంద మొందు
లేమ! మతిమంతుఁ డిపు డింట లేకపోయె
లేదు సుతుఁ జూచుభాగ్యంబు లేదు నాకు.

కావునఁ బరలోకమునకుఁ బోవు నా పలుకుగాఁ గులశ్రేష్ఠుండగు మతిమంతునితో నిట్లు చెప్పాను. కుమారా! మతిమంతా! నేఁటికి నీవు తండ్రిలేని బిడ్డవైతివి. అయినను నీతివిశారదుండవైన నీవు దుఃఖమును వదలివేసి తెలివిచే రాజ్యభారంబు వహించి చక్కఁగాఁ బాలింపుకొనుచుండుము. మఱియు,

మ. ధరపై నిల్చితి వొక్కరుండ విపు డేతద్వంశమున్ నిల్ప నం
కురమై నేఁటికిఁ బుత్రకా! యెటులఁ జేకొందో యశం బింతటం
బరలోకంబున కేగునాపయిని ప్రేమంబెల్ల వర్జించి, య
క్కఱతో దోసెడునీళ్ళు పోయు మిఁక నాకై తండ్రి నీ కొటచేఁ.

బుద్ధిమతీ! ఇఁక నేఁ ద్వరంపడవలయు. ఇదియే నిన్ను నే నిహంబునం జూచుట. మునీంద్రా! నే నిప్పుడు మీకు నధీనంబున నయ్యెదను. కావున—

చ. దినకరకోటితేజ! త్వదధీనముచేసితినయ్య నా మొఱల్
కనికరమెంచి నన్నిపుడు గాచిన మీరలె, లేక కంసమున్
దునిమిన మీరె, మీ మదికిఁ దోఁచినయట్టుల నాచరింప వ
చ్చును మునినాథ! మామకవచోవిధి కింత కొఱంతె గల్గునే?

యతి — (స్వగతము) ఆహా! ఏమిది! ఈతఁ డింకను జలింపకున్నాఁడు. తనశరీర మిచ్చెద నని సిద్ధపడినాఁడు. ఇప్పుడు నేను మరి యొక పన్నాగము పన్నెదను. (ప్రకాశముగా) ఔరా! రాజా! ఎంత కుచ్ఛితంపుఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చితివిరా! యాచకుం డొక్క రూక నిమ్మని ప్రార్థింప, నాలాగుననే యని సత్తురూక నిచ్చు మహాధర్మాత్ముని భంగి, నే నర్థించిన పదార్థమయ్యును నా కనుపయోగ మగునటు లీఁదలంచి, నన్ను మోసగింపఁ బూనితివిగదరా! ప్రాణంబులఁ బాసిన, నా నోటివెంట నసత్యంబు రానీయ నని, నాకడ నెన్నియో యాశాపంచాంగంబు లేకరువు పెట్టి, యమాయకుఁడ నగు నా మనసున కెక్కున ట్లెన్నియో యసత్యప్రమాణంబు లాచరించి తుదకు నాశాభంగము గావించితివిగదరా! ఔర! నీ సత్యవచశ్శీల మేమిరా! హరిశ్చంద్రనరేంద్రుఁ డన నీవకా బోలు ఛీ! ఘోరపాతక కర్ముండ వగు నీ ముందర పుణ్యస్వరూపుఁడగు హరిశ్చంద్రుని పేరు దలంచితి? సత్యవచోధురంధరుండైన, యమ్మహానుభావుండు, సద్యశశ్చంద్రికల లోకమెల్ల వ్యాపింపఁ జేసినాఁడు. ఇఁక నీవో, నిరంతర మసత్యభాషణ విశేష మనీషాంచితుఁడవై యీ చతుర్దశభువనములయందును, దుష్కీర్తి యను కటిక చీఁకటుల గ్రమ్మఁ జేయుచున్నావు. ఓరీ! అసంబద్ధ ప్రలాపీ! అసత్యవచోదుశ్శీలా! ఇంతవరకు మా యింట నను బందెపెట్టి తుదకు "నా శరీర మిదిగో" యని మోసగింపఁ బూనినావురా? నీ శరీర మెవ్వరికిఁ గావలయు? "రాజ్యాంతే నరకమ్ ధ్రువ" మ్మను పెద్దల వాక్యము నే నెఱుంగనా? ఓరీ! మానుషాధమా!

మ. పలితంబౌ శిరమెల్ల నుద్ధత జరాభారంబుచేతన్ వడం
కఁ, లవం బేనియుఁ గొవ్వు లేక తనువున్ గామోపభోగాప్తిఁ గ
శ్మలమై కాటికిఁ గాళ్ళుసాచిన జరామాంద్యుండవౌ నీ యస
త్యబలంబున్ భుజియించినన్ వ్రత మెటుల్ భంగంబు గాకుండురా.

క్రొవ్వులేక రుచిలేని మాంసశోణిత వికారమైన నీ శరీర మా శివునకు ఫలహారముగా నిచ్చుట? చాలు నీబిక్ష నాకక్కర లేదుకాని నన్నీపాటికిఁ బోనిమ్ము. నీవు ప్రాణములనుగూడఁ దీయగలవాడవు. నీవు బ్రహ్మఘాతుకుడవని నీ ముఖము నాకుఁ జెప్పుచునేయున్నది? నిన్నుజూచిన దురితము, ఘోరపాపము, కలుషము. (పోబోవ)

బుద్ధి—మునీంద్రా! మీ రేల మమ్ము సంకటముల ముంచెదరు? మా ప్రార్థన మాలింపుడు.

యతి—ఛీ! యిక నీ మాట వినను.

సిరి—దేవా! కోపం బుపసంహరింపుఁడు.

యతి—దుశ్శీలా! నీవు ఘోరపాతకుడవు.

సిరి—దేవా! మీ యభీష్టమేదియో తెలుప కిూలాటి పరుషవాక్యముల మమ్ము గాసిపెట్టిన మే మేమందుము?

యతి—రాజా! నాకిఁక జుట్టుమాటలు పనికిరావు. నాకు నీ వలె బూటకంబును మొగమిచ్చకంబులును తెలియవు. కాన నిక్క మాలుగాఁ జెప్పుచున్నాను వినుము.

సిరి—వినుచున్నాను.

యతి-చ. జనవర భిక్షనీయఁగ నిజంబుగ నిష్టముగల్గెనేని నా
కనువగువానిఁ జెప్పెద బదారవయేటికి మించనట్టి చ
క్కని యొక బ్రహ్మచారుని నగణ్యత రాగమశాస్త్రవేది యు
ర్వ్యనిఁ దలిదండ్రులున్ గలిగియుండిన బాలుఁ నుమాకునిమ్ముడో.
ఈరీతి నాకోగిరం బిచ్చెదవా యందులకుం గడంగుము, లేదా ననుఁ బొమ్మనుము.

సిరి—అక్కటా! ఇదెక్కడికోర్కి మునీంద్రా!

సీ. చావన్న మాటకే సంతాపపడునట్టి
మానవుం డొప్పునే మరణమునకు?
మరణంబునకు నొప్పు నరుఁ డుండునే మాకు
చదువరియే యొట్లు సంభవించు?

పదియు నాకేంక్ష లోపల నట్టి పట్టాభ్రత్ర
కుశలుడై చావురా గోరునెవడు?
యట్టి యుత్తమశీలుడౌ బాలునకు తల్లి
దండ్రులు బ్రతికియే యీడ విధియె?

గీ. తల్లిదండ్రులు తమకన్న తనయవరుని
చంపుమని చేతికిత్తురే సంయమీంద్ర!
కోరరానట్టి విషమంపు గోరికెలను
శ్రీమల ముంపఁ దలతురే జాలిమాలి?

యతి—అవును. నావలన నీకు శ్రీమయే కావున నేఁ బోయెదను. నీ వసృతమాడినను సరే.

బుద్ధి—మునీంద్రా! కొంచమోపిక పట్టుడు.

యతి—బుద్ధిమతీ! నేనిక క్షణమాగను. మీ రెట్టులైన నన్ను శ్రీమల బెట్టతలంచుచున్నారుగాని నిశ్చయముగా నాకోర్కి దీర్పవలయు నను దృఢభక్తి నెదకిన నా వ్రతంబునకు దగిన పదార్థంబు మీకు లభింపకుండునా? దుర్మార్గులరు మీరట్లు చేయరు కాని

సిరి—దేవా! మీ రర్థించిన వ్రతాన్నమునకుఁ దగినబాలుఁ డెందు న్నాడో చెల్పిన నాకు వాఁడు సాధ్యుఁడైన మీకుఁ దెచ్చి యిచ్చెదను. మీ రానతిండు.

యతి—ఏమీ సాధ్యుఁడైన ?

సిరి—లే దెట్టులైన.

యతి—యోజించుకొనుము.

సిరి—నా కెందును దోఁచలేదు.

యతి—ఆ బాలుం డొక్కచో నున్నాఁడు. వాఁడు మీకు సాధ్యుఁడే. వానిఁ జంప నిచ్చగింతువా?

సిరి—మీకొఱకై యగ్నినైన నురికెదను. ఎక్కడ?

యతి—బుద్ధిమతీ! చెప్పవలయునా?

బుద్ధి—ఆజ్ఞ.

యతి—వలదు. ఏమిప్రయోజనము? మీరనత్యమాడిన నేనేమి సేయుదు?

సిరి—మునీంద్రా! మామాటయం దంత విశ్వాసము లేదా?

యతి—ఈ నక్కవినయముల కేమిగాని ప్రమాణ మాచరింపుము.

సిరి—(స్వగతము) దేవీ! ఇ దెక్కడి ప్రమాణము! (ప్రకాశముగా) మీయిష్టానుసారముగానింతు.

యతి—అట్లులయిన నేఁ జెప్పిన ట్లనుము.

సిరి—సిద్ధముగా నున్నాను.

యతి—మీరు చెప్పిన బాలుఁ డెవండైనను నెట్టి పెద్దమానస్పదుం డైనను శంకింపక పధించి తదామిషంబు మీ కాహారంబుగ నిచ్చెదను. ఇందులకుఁ దప్పిన గురుద్రోహంబునకును, కన్యావిక్రయపాతకంబునకుఁను బాత్రుఁడ నగుదు. సాక్షులు సూర్య చంద్రులే! (అని రాజు చేతఁ జెప్పించుచున్నాఁడు) ఇఁక నేఁ జెప్ప వలయునా!

సిరి—ఇం కేమి యనుమానము?

యతి—అటుగాదు. నీవొక్కరుఁడవు బాసచేసిన నా కేమి నమ్మకము? కనిపెంచుదానవుగాన బుద్ధిమతీ! యోజించుకొనుము. నీమగని ప్రమాణ మంతగా లెక్కగొనఁదగినదికాదు. ఏల యన—

మ. నవమాసంబులు మోసి మోసి కని నానాభంగులం గష్ట సౌ
ఖ్యవిధానంబుల కోర్చి, రేలుఁబవలుం గాపాడుటం దల్లి క
న్నవిధంబుండదు తండ్రి కాత్మజులపైనన్ బ్రేమ యోజింపుమో
యువతీ!యూరక యందు రమ్మ'మగవాఁడో మానొ'యన్ సామెతన్.

బుద్ధి—(స్వగతము) ఈ మౌనివాక్యము లర్థాంతరగర్భితములుగా నున్నవి. ఈతఁడేమి చేయుచున్నాఁడో? ఏమైనగాని (ప్రకాశముగా) దేవా! పత్యనుసరణముక దా కులసతికి ముఖ్యధర్మము?

యతి—అట్లైన నీవును బ్రమాణ మాచరింపుము.

(వెనుకటిరీతిఁ బ్రమాణము చేయించును)

సిరి—దేవా! ఇంక సెల వీఁదగును. ఆ బాలు డెక్కడున్నాఁడు?

యతి—ఎక్కడనో యేల? మీ యింటనే

బుద్ధి—(స్వగతము) అక్కటా! మా మతిమంతుఁడు కాఁడుక దా!

సిరి—అయ్యో! మా యింట నెవడు?

యతి—ఎవఁడా? నీకుమారు...

సిరి—బుద్ధి—హా! పరమేశ్వరా! (మూర్ఛిల్లుచున్నారు.)

బుద్ధి—అక్కటా! దైవమా! తుదకు మ మ్మింత దుర్గతికిఁ దెచ్చితివి?

సిరి—హా దేవీ!

మ. కలయో? నిక్కువమో? భ్రమించితిన? యజ్ఞానాబ్ధిలో నుంటినో?
యలివేణీమణి! నే సజీవుఁడన? నిద్రావస్థ నున్నాన? యా
కులపా టొందితినో? భయంపడితి నో? కో! నాకు నాకర్ణముల్
గలవా? నేఁజెవులార వింటిన ముని క్రూరోగ్రభాషావళిన్?

యతి—రాజా! నీ కేమి చెవుడా యేమి? అట్లయిన మరియొక సారి వినుము. నీకుమారుని మతిమంతునిఁ జంపి నాకు మాంసాహార మిమ్ము. ఇప్పుడైనను నీకు వినంబడినదా?

బుద్ధి—హా! మతిమంతా! నీ కెంతటి కష్టకాలము సంభవించెనోయీ! తండ్రీ! నీవునాకడుపున నేల పుట్టితివి? నీ వెక్కడనైన జన్మించి యుండిన నీకీయస్వాభావిక మరణము సంభవించదుగదా. ఇఁక దుఃఖించిన నేమిప్రయోజనము? ఈమహారాజునకు ధైర్యమేరీతిగలుగు? నాథా! ప్రాకృతు లట్లు మీ రిప్పుడు శోకంబున మునుంగరాదు.

సిరి—సతీమణీ! వంశపవిత్రుండైన కొడుకు పాలిటి నిర్ఘాతపాతసదృశమైన యీమహానివచనంబు విని నేనెట్లు ధైర్యము వహింపఁగలను? అకటకటా! యీముని కింతఘోరవాంఛ యేల జనియించె? కరుణారహితులగు కిరాతులకు గలుగవలసిన నీచబుద్ధి యిమ్మహాత్మునకేల కలుగవలయును? అయ్యో! యీయతీశ్వరు దూషించిన ఫల మేమిగలదు? ముందువెనుక లరయక కోరినరీతి నాహార మిచ్చెదనని వాగ్దానము చేసిన నన్ను నేనే దూషించుకొనవలయును. ఛీ! సిరియాళా! పుత్రఘాతుకా! బలవంతముగ పుత్రుని చంపివేయ జన్మించిన నిన్ను నీవే నిందించుకొనక ఘృణ్యామూర్తియగు నీమహానియందు నేర మారోపింపఁజూచుచు ...వు. ఇప్పటికైన నీహృదయమును బదిల పరచుకొమ్ము.

గీ. మానసము! నీవు మామతివంతుమీఁది
మోహమున మాని దూషింప సాహసింతె
ఘోర దుర్వార నారకకూపమందు
బడఁ దలంపక మానుమీ వెడఁగుబుద్ధి!

ఛీ! నాయదృష్టము.

మ. ఘనుఁడై సప్తసముద్రముద్రిత సమగ్రక్ష్మాతలం బంతయున్
దనబాహాయుగళంబుపై నిలిపి వేఁ దప్పించు నాభారమం
చను నాయాసలకెల్ల మూలమెవ్వఁడో యా నాకులోద్ధారకున్
దనయున్ భూరినయున్ వధించికొన ధాతా! యింతగా వ్రాసితే.

యతి — ఏమిరాజా! గౌరవపూర్వకముగా మావంటి యతిథుల కాహార మీఁదగుఁగాక! ఈరీతిఁదిట్టుచు సమకూర్చిన నేమిప్రయోజనము? నీకు నిశ్చయముగా నాకు భిక్షగావింపవలయునను దృఢభక్తియే యున్నచోఁ బుత్రునైన నేమి మఱియెవ్వరైన నేమికంటఁ దడిపెట్టకుండ వధించి నా యభీష్టము నెరవేర్పుము. లేదా పొమ్మనుము.

ఓరి! మూఢుఁడా!

గీ. అదరాయత్తచిత్తుఁడై యతిథి కిచ్చు
మంచినీరైనఁ జాలును మానసమున
"నేలవచ్చెను మనయింటి కిట్టి మొండి"
యనుకొనుచుఁ బెట్టు పాయసంబైన విషమె.

కావున సంతోషపూర్వకముగాఁ బుత్రుని వధించి తదవయవంబుల నారితేరిన వంటలవారిచే జక్కఁగాఁ బచింపించి నాకుం గడువార నోగిర మిమ్ము. నావాక్యపద్ధతి నీకిష్టమైనచో నీకుమారుని బిలిపింపుము. లేదా బొంకుము. నేఁ బోయెదను.

సిరి — దేవా! నే నన్నిఁటికి సిద్ధుఁడనై యున్నాను. ఏలయన —

గీ. కొడుకుల శిరంబు చేసేతఁ గోయు మనుచు
నా నొసట స్పష్టముగ వ్రాసి నలినభవుఁడు
భూమిపై నన్నుఁ బుట్టించె మునివరేణ్య!
పాతకుఁడు వీఁడు నిజపుత్రఘాతుకుండు.

మీరు స్నానమాచరించి (అని సందేహించి) దేవా! కొంచె ముండుఁడు (బుద్ధిమతిం జూచి) దేవీ! వింటివికదా భగవానుఁడగు నీయతీశ్వరుని యభీష్టము. ఇంతకు ముం దాతఁ డానతిచ్చినట్లే తండ్రి కన్నఁ గన్నతల్లికే కుమారులపైఁ బ్రేమయెక్కుడుకదా. మన సత్యవ్రతరక్షణార్థమై మనకుమారు మతిమంతుని నేఁడు వధించి యీ యతికి భిక్ష గావింప నిశ్చయించితి. నీవా బిడ్డకు తల్లివిగాన నీ యనుజ్ఞకై మరల నిన్నడుగవలసివచ్చె. చెప్పు మీ యతీశు స్నాన మాచరించి రమ్మనవచ్చునా?

బుద్ధి — నాథా! మన హృదయంబు లేనాఁడైన భిన్నాభిప్రాయములఁ బూనియుండెనా? మన సత్యవ్రతంబునకై మన మతిమంతు నొక్కనినేకాదు; నీచతరంబైన నా దేహమునుగూడ సంతోష పూర్వకంబుగ నీ యతి కిచ్చెదను. అమలంబగు సత్యంబునకై దేహంబులఁ దృణప్రాయములు నెంచి మానికి స్వశరీరమాంస మిచ్చె ననుకీర్తి ప్రపంచంబున నిల్చినం జాలదే.

సిరి — బాగు. బుద్ధిమతీ! నీ వింకొకజన్మమునసైనఁ బుత్రవియోగ దుఃఖం బనుభవింపకుందువుగాక!

యతి — (స్వ) బుద్ధిమతీ! నీవు యిల్లాండ్రలోఁ గెల్ల ధన్యతమురాలవు. (ప్రకాశముగ) అలాగైన రాజా సర్వముసిద్ధము చేయుము. నే మజ్జనక్రియలఁ దీర్చివచ్చెదను. (పోవుచు) ఆహా! బుద్ధిమతిం బోలిన సాధ్వీమణు లింకెవ రుందురు? యీ పుణ్యదంపతులహృ దయంబు లింకఁ జలింపవు. పాఠశాలనుండి యింటికి వచ్చుమతి మంతుని దుర్బోధ లొనరింప మా భృంగిరిటునిఁ బంపిచూచె దను. పిమ్మటికార్య మెట్లగునో చూచెద. (నిష్క్రమించును.)

సిరి — దేవీ! నీవును పాకశాలకు బోయి సన్నాహము సేయింపుము.

బుద్ధి — పోవుచున్నాను. కాని మన మతిమంతుని శీఘ్రంబుగ బిలిపిం పుఁడు కాలహారమైన ముని యూరకుండఁడు.

సిరి — దేవీ! అలాగుననే (బుద్ధిమతి నిష్క్రమించును.) ఓరీ యెవఁడురా అక్కడ.

భద్రి—దేవా! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

సిరి—భద్రా! నేఁటి వృత్తాంతమంతయు నీవును వినియే యుందుగాన

సీ. ఏ వానిరుచిరముఖేందుబింబము సూడ
నిరతంబు నవ్వువెన్నెలలఁ గాయు
నేవాని కమనీయ మృదుభాషణంబులఁ
జిప్పిలు నమృతంపుశీకరంబు
లేవాని మహనీయ హృదయాబ్జమున జారు
జ్ఞానంపుఁ బేరిఁటి కమ్మ తేనె
యేవాని నిశ్చల దృఢభక్తి మెప్పించి
లాలించి నీశుఁ గైలాసవాసు

గీ. అట్టి చిన్నారిపొన్నారి యనుఁగుపట్టిఁ
జదువుచున్నట్టి యా పాఠశాల కేఁగి
చేతులారంగ నీతండ్రి చెలఁగి నిన్నుఁ
జంపఁ దోడ్కొని రమ్మని పంపె ననుచు.

భద్రి—హా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము! మహారాజుగారికి నాఁడెంతే దుఃఖము సంభవించినది! పుత్రుని వధించి యాతఁ డెట్లు ప్రాణంబుల భరింపఁగలఁడు! హా! దైవమా! మమ్ము రక్షించు వారెవ్వరు? నేఁటికి వీరివంశమున నింత నంకురమైన లేక నశింప నయ్యెఁగదా. అయ్యో! మా భాగ్యము లీపాటినయ్యెనా! (నిష్క్రమించును.)

సిరి—అక్కటా! నాకు సర్వాశాపరిపూర్తి యయ్యెఁగదా!

గీ. పుత్రు ముందఱ నేఁబోవు పున్నెమెల్లఁ
గడచి విపరీతముగ నాదు కనుల యెదుటఁ
జేతులార నేఁ గోలుపోతి సుతుని
దరలెఁ దనయు ఋణానుబంధంబు నాకు.

ఇఁక నాహృదయమందు దుఃఖమునన కెడమీరాదు. పాఠశాలకు యతీశుం డేతెంచినాఁడేమో పోయి చూచెద.

(నిష్క్రమించును.) చతుర్థాంకము.



శ్రీరస్తు.

బుద్ధిమతీవిలాసము

పంచమాంకము

రంగము : రాజమార్గము.

(పాఠశాలనుండి మతిమంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

ఏమిచెపుమా మధ్యాహ్నము మీఱినను తండ్రిగారు నన్ను భోజనార్థమై పిలిపించినారుకారు. నేఁడును నతిథులేరును జిక్కరుకాఁబోలు. అక్కటా! వ్రతభంగము సంభవించు దుష్కాలము ప్రాప్తించెనే దైవమా!

చ. అఁరులకంటెఁ గోమలములౌ తలిదండ్రుల దేహముల్ క్షుధా
కలనఁ గృశింపఁజేసితివిగా నియమంబున కంతరాయమై
నిలచి యజస్రభోజనమణీ కనకాంబరదాన తోషితా
ఖిల ధరణీసురుం డెవఁడొ గీడ్వడె నాతఁడె నేఁడు పొట్టకై.

(పిమ్మట భృంగిరిటుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

సిరియాళకుమారుఁడీమార్గముననే వచ్చుచున్నాఁడు. వాని కడకేగి మాస్వామియగు పరమేశ్వరుఁ డాజ్ఞయిచ్చిన విధంబున వర్తించెదను. (మతిమంతు సమీపించి) అబ్బాయీ! నీ వెవఁడవు?

మతి—నేను రాకుమారుఁడను.

భృంగి—పేరు?

మతి—మతిమంతుం డందురు.

భృంగి—నీతండ్రి యెవరు?

మతి—దిగంతవిశ్రాంత యశోవిశాలుం డగు సిరియాళ నృపాలుండు నా తండ్రిగారు.

భృంగి—(మతిమంతునిం గౌఁగిలించికొని దుఃఖము నభినయించుచు) నాయనా! నీవేనా సిరియాళుని కుమారుండవు?

శా. ఆహా! యెంతటిఘోరదుర్గతికిఁ బాల్పైనాఁడవో రాకుమా
రా! హా! మారశరీర! పాతకవిదూరా! నిర్మలాచార! యే
ద్రోహం బెన్నఁడెఱుంగనట్టి సుకుమారుణ్ నిన్నుఁ బాధింపఁగా
నూహించెంగద దైవ మెంత కఠినంబో? ఘోరమో? దారకా!

మతి—అయ్యా! నీ వెవ్వఁడవు? నా కేవిపత్తు సంభవించినది? ఒక వేళ సంభవించెనే చూడు! దానికై నీ వింత తల్లడిల్ల నేటికి?

గీ. పూర్వభవజాత కార్మికఫలమువలన
బ్రాణికిం గల్గు సుఖదుఃఖఫలము లిలను
నెల్లకాలంబు సుఖమునే యెవఁడు గాంచు
నెప్పు డెయ్యదియో యది తప్పదుగద!

భృంగి—(స్వగతము) అహా!వీనిమనోధైర్య మెంతనవచ్చును? (ప్రకాశము) అబ్బాయీ! నీవు కుఱ్ఱవాఁడవుగాన నీకుఁ గష్టసౌఖ్యము లజాడ దెలియకున్నది. అన్నియుం దెలిసిన నే నెట్లు నీకిప్పుడు సంభవించిన యీకీడుఁజూచి చింతిల్లకుందును? రాకుమారా నిన్నుం జూచిన నాకు దుఃఖముప్పొంగుచున్నది.

మతి—అయ్యా! నీదుఃఖమున కేమికారణము? ఓకరుణామయా!

సీ. మారాష్ట్రజనుల కేయారాటములు సంభ
వింపకుండెనుగదా విప్రవర్య
ధర్మంబు విడిచి మాతండ్రి యాశ్రితకోటి
కేదేని నపకార మెంచఁడుగద
వ్రతమునకయి యుపవాసంబులను సల్పు
తల్లిదండ్రులకు భద్రంబెగాదె
ప్రబల శాత్రవుల నెవ్వారిచేతనే గాని
విపరీతవిధి సంభవింపదు గద

సీ. వసుమతీసుర ! నీ దీనభావము గని
నేను తమిచేత నడిగితిగాని రావు
కష్టములు ధర్మమార్గాను గాములకును
ధర్మమే జయ మనుట వ్యర్థంపుఁ బలుకె ?

భృంగి—అయ్యో ! నీ వింకను దల్లిదండ్రు లనుచున్నా వేమి? ఎక్కడి తల్లిదండ్రులు ?

మతి—హా ? ఏమీ ! తల్లిదండ్రులే లేరా ?

భృంగి —అట్టివారు లేనట్టులే !

మతి—హా ! తల్లీ ! హా !తండ్రీ ! (మూర్ఛిల్లును)

భృంగి—కుమారా ! లెమ్ము. నే నంతయుం జెప్పెదను.

మతి—అయ్యా ! అటుపైని వినుట యెందుకు ?

గీ. అయ్యయో దిక్కుమాలి యల్లాడు మనుచుఁ
బోయితివి ముందుగా స్వర్గమునకుఁ దల్లి !
చిన్నఁవాడను న న్నేమి చేసినావు ?
తండ్రి ! నీకైన దయ గల్గదా ! లవంబు ?

భృంగి—రాకుమారా ! దుఃఖింపకుము. నీ తల్లిదండ్రులు—

మతి—(ఆతురతతో) అయ్యా ! తల్లిదండ్రు లేమైరి ?

భృంగి—(విసుకుతో) ఏమైరా ! చచ్చిరి.

మతి—అక్కటా ! జననీ ! జనకా ! నన్ను వదలిపోయితిరా ? అయ్యా ! బ్రాహ్మణోత్తమా ! ఇఁక నన్ను వదలి వేయుఁడు.

గీ. తల్లిదండ్రులు తమ కన్నతనయు వదలి
సరగఁ గైలాసమునకు నేఁ డరిగిరి గన
నచటనైనను వారల నాదరింపఁ
బయనమై వారిఁ గలయుట పాడి నాకు.

భృంగి—కుమారా ! వారు కైలాసమునకుఁ బోఁదగినవారు కారు.

మతి— మరి యిం కెక్కడకి ?

భృంగి నరకలోకమునకు.

మతి—ఇప్పుడు వారు నరకమునకే పోయిరా ?

భృంగి—ఇంకను బోలేదు.

మతి—మరి యిప్పు డెక్కడ నున్నారు?

భృంగి—మీయింటనే.

మతి—ప్రాణములతో నున్నారా?

భృంగి—అహా! నీ ప్రాణములకొఱకై వారు సజీవులై యున్నారు.

మతి—నిజమేనా?

భృంగి—సూర్యుఁ డుదయగిరి నుదయించు టబద్ధమా?

మతి—అయ్యో! నాకుఁ బ్రియ మెఱింగించిరి.

గీ. తల్లిదండ్రుల మరణవార్తలకుఁ బెల్లు
తల్లడంపడు నాదుచిత్తమున కెట్లొ
మరల నెమ్మినిఁ గూర్చితి మండుచున్న
కొంపపైఁ గుంభవర్షంబు గురిసినట్లు.

కాని అయ్యో! పుణ్యమూర్తులైన నాతల్లిదండ్రులు నరకమున కేల పోవలయును?

భృంగి—పుత్రఘాతుకులకు నరకద్వారములుగాక స్వర్గద్వారములు తెఱవఁబడునా!

మతి—పుత్రుఁ డెవఁడు?

భృంగి—నీవు కావు?

మతి—నన్నేమి ఘాతచేసిరి?

భృంగి—ఇఁకను జేయలేదు. చేయనున్నారు. చేసెదరు.

మతి—ఎప్పుడు?

భృంగి—ఇప్పుడు.

మతి—ఎందులకు?

భృంగి—ఎందులకా? నాయనా! నీకీ ఘోరవార్త యెట్లు వినిపింతు నోయీ?

ఉ. హాలహాల ప్రమత్తుఁడు, దిగంబరుఁ, డుగ్రగణుండు, పాపి ద
య్యాలకు ఱేఁ డొకండు నిలయంబునకుం జనుదేర, నేను శ్రీ
యాళుఁడు, పాపకర్ముఁడు సుతాంతకుఁ డక్కట! నిన్నుఁ జంపి
యాతకాళకు మాంసభోజనము గూర్పఁదలంచె నిదెట్టి ధర్మమో

గీ. అయ్యయో! వాఁడు నీపాలి యముఁడుగాని
తండ్రిగాఁడుర నీకు నోతనయవర్య!
కన్నబిడ్డలఁ జేసేతఁ గంఠములను
నరకువాఁ డెట్టి తండ్రియో యరయు మయ్య!

కుమారా! నీమేలుగోరి నీ కిప్పుడు హిత ముపదేశింపవచ్చితి. కావున నాయనా! "జీవన్ భద్రాణి పశ్యతి" యనువాక్యము ననుసరించి యెక్కడికైనను పలాయితుఁడవై ప్రాణములఁ దక్కించుకొమ్ము. నీవా ముక్కుపచ్చలారని కుఱ్ఱవాఁడవు. ఒంటరిగాఁ బోవ నీకు భయమైన నావెంట రమ్ము, మాయింటికిం గొనిపోయి నిన్నుఁ జక్కఁగాఁ బోషించుకొందును. నాకును బుత్రసంతానము లేదు గాన నొరులకై యిట్లాసపడుచుంటిని.

మతి—ఇదియా నాకు సంభవించిన దుఃఖము? భీరువైన యోవృకబ్రాహ్మణుఁడా! మీకుఁ బ్రాణములపై నెంతటియాస? ఇంతదనుక ధర్మాత్ముఁడయిన నా తండ్రిగారిని నిందించుచున్నను జరాభారంబున మతిపోయిన నీమాటల నే నంతగాఁ బాటింపనుగాని యేశివభక్తుఁడో నాశరీర మపేక్షించెనఁట, నా తండ్రి యిచ్చుటకు సమ్మతించెనఁట, నే నిందులకు నన్యథాతలంతునా? సిరిరా మోకాలడ్డు మూర్ఖుఁ డెందయినఁ గలఁడా?

గీ. అన్యులకునై తనూ ధనవ్యయము సేయు
వంత యేటికి జననైకఫల మదియెగ
దర 'పరోపకారార్థ మిదంశరీర'
మనెడి పెద్దల నీతివాక్యములు వినవె?

భృంగి—ఓరి వెఱ్ఱి కుఱ్ఱా! హితంబుఁ దెల్పినను దెలిసికో లేకున్నాఁడవు. నీ కిది యేమిమూర్ఖత్వము? కుమారా! నిష్కారణముగా మృత్యుముఖ గుహాంతరమునఁ బ్రవేశింపఁ బోవుచున్నావే! నాయనా! నామాట వినుము. నీవు బ్రతికెదవు.

మతి—అయ్యా! మీ రిఁక నీపాటికి నూరకుండుఁడు. మీరుమాత్రము శాశ్వతముగా జీవించియుందురుగాని నాకు సెలవిండు.

రాగము: బేహాగ్ - తాళము: రూపకము.

భృంగి—వలదు నీకీ తులువతనము వచ్చిరాని-చదువులేల ॥వలదు

మతి—నాకులేని యిట్టిచింత నీకు నేల విగతశాంత ॥నాకు॥

భృంగి—కూర్మిత్రోడ కూకలిడిన దుర్మతీ! యాలింపవేరా? ॥వలదు॥

మతి—ధర్మమార్గము తప్పి పాపకర్మబోధ సేయఁ బాడియె ॥నాకు॥

భృంగి—బాగుపడెదు మాట వినరా పద్దులేరా!

మతి—బాగది యేదో యెంచవయ్యా బ్రాహ్మణోత్తమా!

భృంగి—బ్రతికియుండి సుఖము లందఁ బాడిర నీకు

తిమ—వెతల కునికియైన పాడుబ్రతుకు రిత్తగా॥

భృంగి—ఏ-రా-రా రమ్మా॥

మతి—నే-రా-నూ-పొమ్మా॥

భృంగి—ఘోరమురా॥

మతి—సారమయా॥ నాకు॥ (నిష్క్రమించును.)

భృంగి ఆహా! మాదుర్బోధనలు వీనికడకుఁ బనికివచ్చునా? భళీ! ధీరోదాత్తుం డన నిట్లుండవలదా? వీనిమానసం బెవ్వరు చలింపఁ జేయుదురు? ఇంక నా ప్రయత్నము వ్యర్థమేకదా! వ్యర్థము కా కేమున్నది?

శా. కూరారాగ్రేసరు లల్పవర్తను లధర్ముల్ గుంపుగాఁ జేరి స
ద్ధీరోదాత్తుల మోసగింపఁగఁ గువృత్తిం బన్ను పన్నాగముల్
తీరు న్వారలముందు నిష్ఫలములై దీపంబులన్ మిన్గఁగాఁ
జేరంబారెడు దోమ లెన్నిగతులన్ జీవంబులం బాయవో.

ఈ వృత్తాంత మాపరమేశ్వరుని కెఱింగింతు. పిమ్మట నాతం డెట్లు కార్యము సాధించునో చూచెద.

(నిష్క్రమించును.)

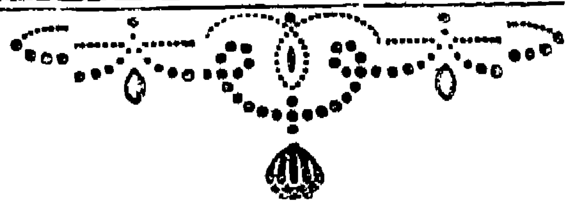
ఇది పంచమాంకము.





ఓమ్ శ్రీర్జయతు.

బుద్ధిమతీవిలాసము



షష్ఠాంకము

[సిరియాళుండును, బుద్ధిమతియు, యతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

యతి—ఏమి రాజా! నీ కుమారుఁ డింకను రాఁడుగా? ఇఁక మేము కాలాతిక్రమణమున కోర్వము.

సిరి—దేవా! ఇంకేమియు నాలస్యము లేదు.

గీ. ముద్దుగారెడు నాపుత్త్రమోముఁ జూచు
పున్నె మీనాఁటితో సరిపోవునయ్య
ఱేపు నీపాటి కమరపురీవిహార
లోలుఁడై యుండఁడే సిరియాళుకొడుకు?

యతి—మా కిప్పటికే భోజనకాల మతిక్రమించినది.

బుద్ధి—దేవా! శాంతింపుము.

భద్రు—(ప్రవేశించి) దేవా! యువరాజుగారు వచ్చుచున్నారు.

సిరి—హా! నా దౌర్భాగ్యము.

గీ. పాపకర్మంపు మృత్యువుబారి బడగ
వచ్చుచున్నాఁడు నా వంశవర్ధనుండు
భయదశాత్రవ వాహినీ భరితయుద్ధ
భూమి కేతెంచువీరుని పోలుపు[illegible]డ.

అక్కటా! పా[illegible]బునకు [illegible]ఱచి నే నెంతదుఃఖ మోపు
కొన్నను నింక నిప్పు[illegible]ట్లు ధైర్యము చిక్కఁబట్టగలను?

మతిమంతుఁడు ప్రవేశించుచుండఁ దలిదండ్రు లెదురుగా జని కౌఁగిలించికొని)

సిరి—హా! కుమారా! }
బుద్ధి—హా! తండ్రీ! } (మూర్ఛిల్లుదురు.)

మతి—అక్కటా! వీరు నన్నుఁ జూచి పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నారు. మార్గమధ్యంబున బ్రాహ్మణుఁడు నాకుఁ దెల్పిన యుదంతంబు నిక్కువమై యుండనోపు. ఇం దెవ్వఁడో యొక మహాముని గాన్పించుచున్నాఁడు. ఈతఁడే కాఁబోలు నా శరీరమాంస మపేక్షింపవచ్చిన యతీశుండు. వీరి నడిగి విషయమును దెలిసికొనియెదఁగాక.

గీ. తాపసోత్తమ! నాతల్లిదండ్రు లేల
భూమిపై వ్రాలి రీరితిఁ బొగులు చిపుడు
కొడుకు నగు నన్నుఁ జూచి పీ రడల నేల
కష్టములు నేఁడు మా కేమి గల్గెనయ్య?

యతి—(దుఃఖ మభినయించుచు) రాకుమారా! నేడు నీకు నిజముగాఁ గష్టకాలమే ప్రాప్తించినది. నాయనా! జరిగిన వృత్తాంతమంతయు నెఱింగించెద నాకర్ణింపుము.

మతి—వినుచున్నాను.

యతి—మీ పట్టణంబం దున్న యొక దేవాలయంబున జపంబు సల్పుచున్న నన్నుఁ జూచి నీతండ్రి తా నేదియో వ్రత మాచరించుచుండెననియుఁ దద్వ్రతంబునకు భోక్తృరూపముగా రావలసిన దనియు నన్ను బలువిధంబులఁ బ్రార్థించె.

మతి—తరువాత.

యతి—అతనిదీనభావముఁ గాంచి నే నందులకు సమ్మతించితిగాని నాకును నొక యపూర్వమైన శైవవ్రతనియతికలిమిఁ దానికై ని న్నుపహారముగా సమర్పింపవలయు నని కోరితి.

మతి—దేవతాహార నిమిత్తమై స్వశరీరమైనఁ గోసి యీయవలసిన దే. తరువాత.

సుతి- ఆహా! మీరు నిర్గుణుండగు సాక్షాత్పరమాత్మను బోలుచున్నాడు. (ప్రకాశముగా) ఈ క్రూరకర్మ లందులకు సమ్మతించి కన్న కుమారుని నీ కంఠచ్ఛేదనము గావింప సిద్ధులై యున్నారు.

సుతి- మునీంద్రా! అర్థిజనుల యభీష్టంబులు నెఱవేర్చుట దాత ధర్మము కదా!

యతి- (దుఃఖముతో) అయ్యో! బాలకా! నీవు వృద్ధిఁజెంది రాజ్య భోగంబు లనుభవింపవలసినవాఁడవే. అట్టి నిన్నుఁ జంపనెంచిన నీ తండ్రి యెంత కఠినకర్ముఁడో యోజింపుము.

వత్సా!

శా. ఒక్కన్ బాముని నాటి నీరిడుచు దేవున్ మాపుఁబోషించి స
త్యాకాలంబునఁ బండ్లు పండుచుపయోగార్హంబుగా నుండఁగాఁ
జెక్కంజూచున కండ్రిగొడ్డటను నాచెట్టున్ వనాఢ్యుండు డి
ప్పక్కన్ బిడ్డలఁ జంప సిద్ధపడు నిష్పాపాత్ములన్ బోలుచున్,

సుతి- దేవా! నిష్కారణముగఁ బుణ్యస్వరూపు లగు తల్లిదండ్రుల నేల దూషించెదరు? వాగ్దానమును వీరు చెల్లింపవలయును గదా! నా తండ్రి సత్యవ్రతమును గాపాడుటకుఁ గొడుకు నగు నేను మరణంబున కొప్పుకొనుచున్నాఁడఁ గదా!

యతి- ఓరి వెఱ్ఱికుఱ్ఱా! నీ కిది యేమి పిచ్చి? నీవు లోకవృత్తులను బాగుగా గుర్తెఱుంగకున్నావు. ఓరి మూఢుఁడా!

గీ. కఠిను లగు వీరు నిన్ నరుకంగవచ్చు
వ్రతనియతిఁ జేసి కుడువంగవచ్చు మాకు
చంపఁబడువాఁడ వీ వెట్లు సమ్మతింతు
వకట! బలవంతమగు చావునకుఁ గుమార?

సుతి- మునీంద్ర! ఇందు ససందర్భవిషయ మే మున్నది? చూడుఁడు.

గీ. అనృతభాషణ దురితభయంబువలన
బాలు నన్ జంపి వీ రీయవచ్చు మీకు,
నైహికంబగు నీచసౌఖ్యంబు వదల
సమ్మతింపంగవచ్చు నీ చావు నాకు.

నిందుమౌళికి నుపహార మిచ్చుకొఱకు
భద్రముగ భక్తి సేయంగవచ్చు మీకు.

యతి—(స్వగతము) ఈ బాలుఁడు తలిదండ్రుల మించినాఁడు. ఇఁక నా యాటలు వీనికడ సాగిరావు.

మతి—(తలిదండ్రుల సమీపించి) అమ్మా! నాయనా! మీకు దుఃఖము శాంతించును. నా పలుకు లాకర్ణింపుఁడు.

బుద్ధి—(కుమారుఁ గౌఁగిలించుకొని)

సీ. హా! రాజవంశపయోరాశి హిమధామ!
హా! లోకమోహనాత్యంతరూప!
సిరి—హా! మదాజ్ఞాపాలనాచారసువిలాస!
హా! నిరంకుశమనీషానిధాన!
బుద్ధి—హా! సర్వపారవిద్యామరందమిళింద!
హా! నిరంతర సమారాధితభవ!
సిరి—హా! పరాజిత సకలాంతరేంద్రియజాల!
హా! వీరశైవవ్రతావనాఢ్య!
బుద్ధి—గీ. హా! వినిశ్చల నిష్కల్మషాత్మశీల
హా! మదవ్యయకల్పవృక్షాలవాల!
హా! సుధీజననుతసద్గుణా! సుపుత్ర!
హా! కుమారక! హా! తనయా! నయాఢ్య!

మతి—అమ్మా! నాయనా! నేఁ డిది యేమి విపరీతము?

బుద్ధి—నాయనా! నేఁడు విపరీతములే సంభవించినవి.

సి—(కుమారుఁ గౌఁగిలించుకొని)

శా. అన్నా! నిన్వధియించి యీ యతికి మాంసాహార మీనెంచి నే
నున్నా నిందుల కీ వొడంబడెదొ లేదో సందియం బందెదన్
నిన్నుం గన్న స్వతంత్రబుద్ధిఁ దనయా! నీయొప్పికో ల్లేక యీ
సన్నాహం బొనరించు వీని నిపు డే చందాన శిక్షించెదో?

మతి—తండ్రీ! మీ కిది యేమి వెఱ్ఱి? కడుపారఁగని నా కిసుమంతకష్టము సంప్రాప్తమయిన దుఃఖించుచు సౌఖ్యం బొఁదవిన సంతసిం

చుచు గంటవ త్తిడికొని నన్నింతదనుకఁ బెంచి పెద్దఁ జేసిన తల్లి దండ్రులు మీరు న న్నేమిజేసినఁ జేయరాదు? అయ్యో ! జనకా !జగదాధారుం డగు పరమేశ్వరున కాహారముగా విని యోగింపక యీతుచ్ఛశరీరము నిల్పుకొందునా? పాపభూయిష్టం బగు నా దేహం బి ట్లుపప్రియత్నముగా బరమశివున కుపహార ముగా సమకూర్పునంతటి మహాభాగ్యము నాకు లభించుట నాపూర్వభవసంచిత సుకృతఫలంబునఁ గాక మఱియొండు వలన నగునా? నే నిందులకు సమ్మతి తునో లేదో యని మీరు సంశయించుట నన్ను మీ రంత దూషించినట్లు.

మఱియు —

శా. గాలిం బెట్టిన దీపసంస్థితిగతిఁ గాదంబి నీనిర్గతిన్
నేలన్ రా ల్వడగండ్ల రూపముక్రియన్, నిర్వారికాసార మీ
నాళిప్రాణములట్లు, కొమ్మెఱుఁగునన్ వ్యాలోలలీలాకృతిన్
రాలుం దేహము లెప్పుడో, నిలుకడ ల్పాపించునే పాణికిన్?

ఇట్టి శరీరంబులపై నిం కేటి యాస?

బుద్ధి — హా ! తనయా ! నీ కీ వైరాగ్య మెప్పుడు కుదిరెనోయీ? తండ్రీ! నీయట్టి కళానిధినిఁ గోలుపోయిన వెనుక నీ దౌర్భాగ్యు రాలికిఁక జీవనము గాఢాంధకారమువంటిదేకదా. నాయనా ! దైవమెంత శీఘ్రముగా మాకు నీఋణానుబంధము తీర్చె నోయీ? అక్కటా ! ఆశలన్ని నీపయి నెలకొల్పి కడుగారా బమునఁ బెంచినందులకుఁ తల్లిదండ్రుల మగు మే మిన్ని నీళ్ళ చుక్కలకు నోచుకొనకపోయినను నిన్నుఁ జేతులార ఘాత సేయవలసి వచ్చెనే యని దుఃఖించెదఁగాని తనయా ! యతి కాహార మీయవలసివచ్చెనే యని కాదు. కటకటా! మే మెట్టి పుత్రఘాత కుల మైతిమోయీ?

మతి — అమ్మా! జ్ఞానహీనులగు నావంటివారికిఁ బదిమందికి బుద్ధి సెప్పఁ దగిన నీవే యిట్లు దుఃఖించుచున్నా వేమి? తల్లీ!

చ. మనమునఁ దాల్మిఁ బోవిడిచి మాటికి నశ్రుజలంపుఁ గాలువ
ల్లనుగవనుండి జారఁ గొడుకా! యని యేడ్చెదవేల తల్లిరో !

తనువులు శాశ్వతంబులె? ముదంబులు నిల్చునె యెల్లకాల
మోజనని! తిరంబులే భువిని సంపదలున్ గొఱగాని బంధముల్?

సిరి- మతిమంతా! నీవెంత చెప్పినను నాకు దుఃఖ మాగదుగదా! చూడుము.

గీ. కులము రక్షించు సుతుని నే గోలుపోయి
పాతకుఁడ నేను భూమిపై బ్రతుకఁగలనె?
కటకటా! సుతుని పాలిటి కాలమృత్యు
వైన వీనికి మృత్యు వేదైనఁ గలదె?

యతి—రాజా! నీ వేల దుఃఖించెదవుగాని నే బోయెదను లే. ఇంత దుఃఖకరమైన కార్యము నీవుమాత్ర మెట్లు చేయఁగలవు?

మతి—దేవా! నేను సిద్ధముగానే యున్నానుగదా! మీరు భోజనము చేసియే పోవచ్చును.

యతి—మతిమంతా! నీ విఁక నెన్ని చెప్పినను నేను వినను. "పీఁడేల వచ్చెరా" యని పైకి వినఁబడు నట్లనకపోయినను మనసున నూరక నన్ను దూషించుచు నీమీఁదిమోహము బాయఁజాలక యేడ్చుచున్న యిప్పాపాత్ములయింట భోజనముచేయ నాకర్మ మేమి కాలినది? సంతోషముతో నా కాహార మెవ్వరు సమకూర్తురో వారియింటికే పోయెదఁగాక.

మతి—అయ్యా! మీరు తీవరపడవలదు. కరుణామతిచే గొంచెమాలోచింపుఁడు.

గీ. ఆయువులు లేక జచ్చెడి ప్రాణితతికె
వెల్లు దుఃఖంతు రిలఁ బ్రేమపీడ లేక
కొమరు కుత్తుకఁ జేసేతఁ గోయువారి
గర్భశోక మెన్నాళ్ళకుఁ గడచునయ్య?

యతి—అట్లయిన నే నిక్కడఁ గూరుచుండెద. ఇంక నొక్క యరగడియలో నీ తండ్రి నీకంఠము ఛేదింపవలయును. లేకున్న నే నోర్వను

మతి—తండ్రీ! మీ రిట్లు చింతిల్లుచుండిన నిప్పాపాత్ముఁ డూరకుండఁడు. సకల ధర్మవేత్తలగు మీకు నే నేమి విన్నవింపఁగలను? చూడుఁడు.

సీ. జన్మజరామృత్యు శార్దూల భయదంబు
దారాది సుతధన ప్రాగసక్త
మతుల సంతాపసంగత తమోభరితంబు
కఫవాత రోగదుష్కంటకంబు
కామాదివిషయ వృక్షవ్రాత బహుళంబు
ఘనదురాశా విహంగ గణయుతంబు
ఘోరపాప క్రూరచోర సంతానంబు
బహువిధ తర్క కర్కశోపలపరీత

గీ. మట్టి సంసారకాంతారమందు జనులు
దారిగానక సత్కర్మ మార్గులగుచు
మరలఁ బుట్టుచుఁ బెరుగుచు మ్రగ్గుచుండు
రకట! యీ సుఖ మొక సుఖం బగునె తండ్రి!

జనకా! అట్టి సారహీన సంసారదుఃఖంబు నాకు సంభవింపక మునుపే పాపనాశనంబై, శాశ్వత సౌఖ్యాలవాలమై, నిత్యమంగళ ప్రదంబై, యేమహనీయ నిధానముగలదో యట్టి పరమపదంబును నేఁ జేరబోవుచున్నాను. మీ రిందులకు సంతసించుటకు మాఱుగా దుఃఖించుచున్నారేమి? నీచ మగు నైహిక సౌఖ్యమే నిత్యం బని నమ్మి యెల్లకాలము మీకుమా రుండు బ్రతుకునని పేరాసచే నున్నారాయేమి? జననీ! జనకా! అట్టి యాశల వదలివేయుఁడు.

సారంగరాగము — ఏకతాళము.

మతి — ఊఱడుమా యిఁక నైన అమ్మా ॥ఊఱ॥
దైవికములకుఁ జేయునదేమో తలఁపఁగదే మదిని అమ్మా ॥త॥
నావిధియీగతి వ్రాసినచో నీవలనను నేమగునుఅమ్మా నీవల॥ఊ॥

బుద్ధి — ఏవిధి నే బ్రతుకుదురా తండ్రీ! ఏవిధి॥
వేవిధమున నీవే జగమని నేభావించితిగదరా అయ్యో ॥భా॥
ఈ విపరీతపుఁజావు నీకే మని యావిధి వ్రాసెనురా తండ్రీ!
॥యావి॥ ఏవిధి॥

సిరి—మతిమంతా గుణవంతా॥ హా మతి॥
క్షితితలమున నెచ్చోటలేని యీ చేటేమిర నీకు ఈ॥ చేటే॥
కుతుకమునంతయుఁ గూలద్రోసెనే కొడుకా యీమాని॥ హానా॥
కొడు॥ మతి॥

మతి—మానిని నేమనకయ్యా॥ అయ్యా॥ మా॥
పూనికమనలను పుణ్యులఁజేయఁగఁబూనిన వాఁడితఁడు॥ అయ్యా॥
॥పూని॥ మానితుఁడీ యనఘునిచే నేఁడు మన నియమముగడ
తేఱు॥ అయ్యా॥ మన మాని॥

యతి—ఔరా యీ పసికూన జో॥ రారా॥
ధీరశాంతుఁ డీ ధీనిధిపలుకుల నూరుసుధారసము॥ ఆహా॥ ఊరు॥
ఘోరముజేయఁగ బాలుపడితినే కుటిలుఁడ నిర్దయుఁడ॥ నే॥
॥కుటి॥ ఔరా॥

సిరి—దిక్కెవరు నా కిఁకను॥ కొడుకా॥ దిక్కె॥ [మాన॥
మక్కువసుతు నీ మరణమునకు నా మానసమెట్లోర్చు హానా
చెక్కున నీమెడఁదఱుగఁగ నాచే యెట్లాడునురా కొడుకా॥ చే॥ది॥

మతి—జాగొనరింపకుమయ్యా॥ అయ్యా॥
శ్రీగళు హారుని చిన్మయమూర్తిని చిత్తంబున నిలిపి॥ అయ్యా॥
॥చిత్త॥
రాగబంధముగోసి ఖరాసిని రాలుపుమా నామెడను॥ అయ్యా॥
రాలు॥ జాగు॥

యతి—ఓరీ పాపిష్ఠా! నీవు నీసుతుని జంపివేయునంతలో నే నాఁకటిబాధచేఁ జచ్చులాగున నున్నదే? నీవందులకే జాగుచేయుచున్నావు. దగ్గర నున్నారు గనుక నీకుమారునికై మీ రూరక నేడ్చెదరు గాని నీయింట దిక్కుమాలినపక్షినై యున్ననన్నుఁ జూచి యెవ్వరేడ్చెదరు? మతిమంతా! నాకు నీ తల్లిదండ్రుల దుఃఖముతోఁ బనిలేదు. నా కేదియో చెప్పి నన్ను బంపివేయరాదా? నీవు కూడ నీచావునకు సందేహముగానొప్పికొనుచున్నట్లున్నాఁడవు.

మతి—దేవా! నా కిం కెక్కడ సందేహము?

గీ. పాపసంసారదుఃఖంబు బాపునట్టి
స్వేచ్ఛమరణంబునకును సంశయము లేల ?
పాలు పైత్యం బటంచు నాభీలకాల
కూటమును ద్రావ నెవ్వాఁడు గోరునయ్య ?
ఇదిగో నా తల్లిదండ్రులఁ ద్వరపెట్టి మీకు నాశరీరమాంస మిప్పించెదను.

యతి—అది నీ చేతగాదు.

మతి—అది యేమి ?

యతి—నీ తల్లిదండ్రులు నిన్నుఁ జేతులార వధింపలేకపోవుటవలన.

బుద్ధి—ఆర్యా! మేమందులకు సిద్ధులమై యున్నారము. (పతితో)నాథా! మతిమంతునికై మన మింక జింతింపఁదగదు. మన మిఁకఁ బుత్ర మోహము దీసివేసికొనవలయును.

సిరి—దేవీ! నీ వాక్యములు యథార్థములే కాని చేతులార నిట్టి సుకుమారు నెట్లు ఘాతసేయుదు? (కుమారుఁ గాఁగిలించుకొని హా! కుమారా! హా! వీరశైవ! హా! లోకమోహన సౌందర్య! హా! సుగుణరాశీ! హా! మదన్వయకల్పవృక్షాంకురా! నీకెంతటి విపత్తు సంభవించెనురా ?

మతి—అయ్యో! తండ్రి! మీ రింకను ధైర్యము గలుగ దే.

సీ. మితిమీఱి నాకయి వెతలొందనేల మీ
రించుకేనియు గణియింపవలదె ?
పాపకూపంబునఁ బడఁద్రోయు నీ మోహ
పాశంబులను గట్టుపడుట మేలె ?
ఇల జన్మమొందిన నే ప్రాణియైనను
జిరకాల మిలనుండఁ జెల్లునయ్య ?
ఎచట జన్మించిన దచట కేగుట దేహ
ధారికి నైజవర్తనము గాదె ?
గీ. ఉేపుగాకున్న మరి మాపొ మృత్యు వెట్లొ
సంభవించుట ప్రాణికి సహజముగద

స్థిరత లేనట్టి యీ నీచజీవి కిట్లు
తగునె సుఃఖింప నా తల్లి దండ్రులార!

సిరి—నాయనా! నేను దుఃఖమును విడిచిపెట్టినాఁడను గాని నీ యట్టి పరమభాగవతోత్తముని నిరపరాధిని వంశైకవిస్తారుని కుమారుని వధించిన యీ దుర్మార్గునికి జన్మజన్మంబులకు ఘోరనారకగతిగాక సద్గతి యెట్లు గలుగునోయీ! తండ్రీ!

మతి—తండ్రీ! మీరు కడు దప్పుఁదలంచుచున్నారు. చంపున దెవ్వఁడు! నీవుకావు నీ వీ కార్యమునకుఁ బరమేశ్వరునిచే నిమిత్తమాత్రముగా నియోగింపఁబడితివిగాని, తండ్రీ! సృష్టిస్థితిలయ హేతుభూతుండైన యీ పరమపురుషుని యాజ్ఞలేని దెక్కడ నెట్టికార్యమును జరగనేరదని నీ వెఱుంగవే. జనకా! అదియుంగాక నన్నుఁ జంపుట వలనిపాప మెవ్వరికిఁ జుట్టుకొనవలయు? సర్వప్రాణు లొక్కరూప మనియు జంతుసంతానంబుల హృదయాంతరంబున వెలుగొందు నాత్మయొక్కటియే యనియుఁ దలంపక భూతదయాళుత్వము విసర్జించి, నీవు నే ననియెడి భేద మెవ్వఁడు పాటించెనో యట్టి యీ యతీశ్వరునకు శిశుహత్యా పాతక మబ్బుఁగాక. నిరంతర ధర్మాచార ప్రవర్తన పరాయణులకు మీ కెట్టు లీ పాపము చుట్టుకొనఁగలదు? నియమిత శైవవ్రతంబు గాపాడికొనుచు సత్యవాక్యపరిపాలన శీలురై ప్రసిద్ధినొందుట చేత మీకును, కరుణాసముద్రుఁ డగు రుద్రున కుపహారముగా శరీరమును గోసియిచ్చి నందులకు నాకును నిష్కంటకంబై, నిష్కల్మషమై, నిరామయమై, నిర్వ్యాజమై, నిర్బాధకమై, సజ్జనసంతానభరితంబై, యొప్పు నా కైలాసవాససౌఖ్యమే నిశ్చయము. ఇట్టి హింసకుఁ గారణభూతుండైన యీ యతీశ్వరున కిఁక నడుగవలసిన దేమున్నది? కాని అపారతపోధనప్రభావుండగు నిమ్మహానుభావుఁడు కరుణారహితుఁడై నాచావుకోరుట కేదియో యొక మహాకారణ ముండకపోదు. ఈ తాపసోత్తముఁడు మనము ధర్మాచారహితులమై ప్రవర్తింపుచుంటిమో లేదో కనుంగొన నేతెంచిన నపరశివావతారుండై నఁ

గావలయు; లేదా మాంసాహారప్రియత్వమున నేతెంచిన కుహనాకిరాతుండైనం గావలయు. ఈతండెవ్వండైననేమి? మాటఇచ్చి నభంగి నా శరీరమాంస మీ యతికి నాహారముగా నియ్యవలసినదే కావున మీమాంసమున సంశయంబంతయు విసర్జింపుడు.

సిరి—మతిమంతా! నాకే సందియము లేదు.

మతి—అమ్మా! నీకును సంశయ నివృత్తియైనదా?

బుద్ధి—నాయనా! నాకు లేదు సందేహము (యతింజూచి) మునీంద్రా! వీని వధించుటయందు జరుగదగిన విధు లెట్లో సెలవిండు.

యతి—(స్వగతము) ఆహా! వీరిసాహసము కడుపార గన్నకుమారుని జేతులార జంపసాహసించుచున్నారే! వీరినిశ్చలభక్తి యెంత శ్లాఘనీయము? ఇంక ముందు వీ రెట్లు మెలంగెదరో చూచెద (ప్రకాశముగా) బుద్ధిమతీ! నీ విపుడు నీ కుమారుని

సీ. మలినంబు మాసిపో జలకంబులాడించి
తనువున మంచిగంధం బలంది
వలిపెక్రొంబట్టు మేల్వలువలు గట్టించి
లలితభూషల మే నలంకరించి
వడుగు గావించి నీ కొడుకున కింపుగా
గడుపార నన్నంబు గుడువంబెట్టి
చిత్తంబు కల్మషాయత్తంబు గాకుండ
యతనికి ధర్మపద్ధతులం గఱపి
గీ. వేగం గొనిరమ్ము వాని సంప్రీతితోడ
నాకనులముందు కంఠంబు నరుకవలయు
కలికి! నీ కొడు కింకం జావంగలండు గాన
నిప్పుడే చెప్పుకొను మేమి చెప్పికొనెదో.

సిరి—హా! ఇ దెక్కడి ఘోరము! ఏమైనంగాని హృదయమా! నీవు దుఃఖమును వదలివేయుము.

బుద్ధి—మతిమంతా! రమ్ము. నీకు స్వర్గప్రయాణసన్నాహము లొనరించి పంపెదను. నాయనా! నీ విట్టి మహాపదవి ననుభవింపం బోవు తఱి నీకుం జక్కంగా నభ్యంగన మాడించునంతటి యచ

కాశము నాకుఁగల్గినందులకు నే సంతసమున నే జెందుచున్నాను.
కుమారా! మతిమంతా!

సీ. ఇదియొకో తుదిసారి కుద్రైన నీతల
కేను మేల్సంపంగినూనెయంటు
టిదియొకో తుదిసారి మృదువులౌ నీకురుల్
తిన్నఁగాఁ గొనగోటఁ జిక్కుదీయు
టిదియొకో తుదిసారి మదనాభసుశరీర!
చెలువంపు నీమేన నలుగువెట్టు
టిదియొకో దుదిసారి సదమల హృదయాబ్జ!
నీకాయ నీ కురుల్ జిడ్డువిడువ

సీ. తేటమీఱెడు నీదు లలాటమందు
బొల్పుగా మంచికస్తురి బొట్టువెట్టి
స్వర్గమున ముక్తికన్య వివాహమాడ
బెండ్లికొడుకును జేసి పంపెదను పుత్ర!

సిరి—హా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము?

బుద్ధి—తనయా! పోదమురమ్ము! (నిష్క్రమింతురు.)

యతి—ఓ నిర్భాగ్యపురాజా! నీవును నీ భార్య వెనువెంటబోయి యీ కొలఁది కాలమైన నీ పుత్త్రునిఁ గన్నారఁజూచుకొనుము. పాపము నీ దుర్గతికి నాకును దుఃఖము గలుగుచున్నది. అక్కటా! ఱేపు నీ కీ కుమారుఁ డుండఁడుగదా! పుత్త్రవియోగదుఃఖము దుర్భరముగదా. నే నేమిసేయుదు! నా వ్రతమునకై నే నిట్లు చేయవలసివచ్చె. నాయదివట్టిజాలిగుండె కాబట్టి నీయీదుఃఖము జూచి సహింపఁజాలక పరలోకంబున కేగుచున్న నీ కొడుకును నేఁడైనఁ జూచికొమ్మని చెప్పుచుంటిని. తెలిసినదా?

సిరి—మునీంద్రా! యిం కెక్కడి పుత్త్రుఁడు? కన్నప్రాణంబులు గానఁ దల్లిదండ్రుల మగు మా కిరువురకు దుఃఖంబు విడువకున్నది గాని యెట్లయినను నే నన్నమాట చెల్లింపకపోను. కాని,

గీ. తనయు కుత్తుకగోసిన తక్షణంబె
యతికులోత్తమ! మము తెగటార్చుమయ్య

అవని యీ పుత్రశోకదావానలమునఁ
బడి భరింపుచు నిఁక మేము బ్రతుక లేము.

యతి—ఏమీ! యిదియొక హత్యయా? చాలు చాలు. నీ వధిక ప్రసంగము సేయరా దూరకుండుము. చూడుము. నీభార్య వచ్చుచున్నదా? కాని సిరియాళా! నీ వెంత బుద్ధిహీనుండవు? నిష్కారణముగాఁ గన్నకుమారుఁ జంపుకొనుచున్నావు. పాపము! నీవు నిక్కముగా నమాయికుఁడవు. వెఱ్ఱివాఁడా! నీ కుమారుఁ జంపకుము. ఈ వ్రతముల కేమి లే. నే నిప్పటికైనఁ బోయెదను. నే భిలువ లేదనుము.

సిరి—దేవా! ఇంతకు వచ్చినమీఁద నాకిం కేటికి దుఃఖము?

గీ. బాస జేసినవిధమున బాలుఁ జంపి
యిపుడె మీ కిష్టమగు భుక్తి నీయదలఁచి
యుంటి నిఁక భక్తితోడ ముక్కంటి కెట్లొ
చేయిసూపించి మీరు భక్షింపవచ్చు.

[ప్రవేశము - భద్రుఁడు]

"అయ్యా! కుఱ్ఱవాని యుపనయనవిధులయందు జనకుఁడు నిర్వర్తింపవలసినవి నిలిచియున్నవి కాన "నీవు సత్వరముపోయి మహారాజుగారిం బిలిచికొనిరమ్ము" అని పురోహితు లాజ్ఞాపించుచున్నారు.

సిరి—శాస్త్రవిధుల నతిక్రమణీయములుకదా. దేవా! నే నేగి కుఱ్ఱవాని దోడ్కొని వత్తును.

యతి—పొమ్ము. శీఘ్రంబుగ రమ్ము.

సిరి—(నిష్క్రమించును.)

యతి—ఈతని బొంకింప నాకుఁ గాదు, త్రిమూర్తులు త్రిలోకము లేకమైవచ్చి ప్రయత్నించినను సాధ్యముకాదు.

[కుమారు నెత్తికొని సిరియాలుఁడు బుద్ధిమతితోఁ బ్రవేశించును]

సిరి—హా! తనయా! మతిమంతా!

చ. లలితమణీవిభూషల నలంకరణంబిటు నీకు వాహామం
వలరుచుఁ జేయనైతిఁ దనయా! గళదస్రులతోడ నేఁడు నీ

విలయమహోత్సవంబున నవీనముగాఁ గయిసేసినాఁడ ని
ష్కలుషపు స్వర్గయాత్రకు సుఖంబునఁ బంపుటకా? కుమారకా!

బుద్ధి—సీ. దయ నోటియార పుత్రా! యనుచుఁ బిలిచెడి
తుదిపిల్పు నీనాఁటితోడ సరియె?

సిరి—కొడుక! నీ ముద్దుపల్కుల విని యలరారు
భాగ్యంబు నేటితోఁ బాసిపోనె?

బుద్ధి—కన్నార నీరూపు గాంచుభాగ్యము నాకు
నేటితో దీరిపోనే కుమార!

సిరి—కడుప్రేముడిని నిన్ను గౌఁగిలించెడు భాగ్య
మీనాఁటితో సరిపోనె తనయ!

బుద్ధి—గీ. అయ్యయో! నాదుగతికి నేమందునయ్య

సిరి—భవమహాపాపకలిత మీభువిఁ ద్యజింపఁ
దండ్రికిఁ ద్వదీయ జీవముల్ధారవోసి
నాఁడు మన్నిడ! పోవుచున్నావె దివికి?

మతి—జనకా! మీరిఁక దుఃఖమును విడిచిపెట్టవలయును. ఇంక నీశో
కముతో నేమి ప్రయోజనము?

బుద్ధి—నాథా! ఇఁక జరుగఁదగిన విధియెయ్యదియో యీ మహాత్ము
నడిగి తెలిసికొనుట మేలుగదా.

సిరి—నిజము. (యతిని సమీపించి) దేవా! మీవ్రతఫలమును నలంక
రించికొని వచ్చితిని. నవీనముగా బ్రహ్మత్వమును జెందిన యీ
మతిమంతునికి మీకుభాశీర్వచన మవశ్యము కావలసినదే
కదా. అయినను వీనికింకేమి శుభము?

ఆ. క్రొత్త వడుగు పెండ్లికొడుకైన యీ రాచ
చిరుత కింకఁ బెండ్లికొఱఁత దీర
దివి సుశీలయైన తెరగంటి కన్నియ
వలచి మెడను వేయు కలశమాల.

యతి—తథాస్తు.

బుద్ధి—మే మింతకంటె వీనికై యపేక్షింపవలసిన దేదియు లేదు. కాన
మహాత్మా!

ఉ. చిన్నలతో నిటుల్ వడుగు సేసిన చేతడి యారకుండ సం
పన్నతనిర్జరుల్ కుసుమవర్షములన్ గురిపింపఁ బెంపుమై
కిన్నర కామినుల్ రుచిరగీతలతోడ నివాళులీయ నీ
వన్నెలకాని కిప్పుడు వివాహము సేయును ముక్తికన్యతోన్.

యతి—రాజా! నీకుమారు నెట్లు చంపవలయునో తెలిసితివా?

ఉ. బాలునిఁ జిన్నవాఁడు చనుబాలిడునట్టుల నంకపాళి నీ
లాలు ధరింప శంకర! శివా! పరమేశ! దయానిధీ! మహా
కాల! యటంచుఁ గ్రొత్తచురకత్తిఁ గుమారుని గొంతుగోసి భూ
పాల! తదీయమాంసమును బక్వమొనర్చి పయోఘృతంబులన్.

భక్తితో నాహారమిండు. ఇట్లు సేయుట కిష్టముండినఁ
దత్కార్య మారంభింపుము; లేదా పొమ్మనుము. నీ వికఁ గంట
దడిపెట్టిన నే నోర్వను.

మతి—తండ్రీ! మునీంద్రునాజ్ఞ యెట్లో యట్లే జరుపుఁడు. మీరు
నామీఁది ప్రేమానుబంధంబు గోసివేసికొని కరవాలంబు
ధరించి నాకంఠము ఛేదింప సిద్ధముగ నుండుఁడు. మీకు
దుఃఖమున కెందును నవకాశము కాన్పింపదు.

సిరి—నాయనా! నా కింకేటిదుఃఖము? ఎక్కడి ప్రేమానుబంధము?

చ. కలుషతనోగ్రమానసుఁడగాఁ దనయా! వినయాభిరామ సూ
క్తుల నను గారవించు ననుగుం గొడుకున్ నిను జంపఁ గన్నప్రే
ముడి యవుటన్ గటా! తుదకు ఘోరున నేత్పుటకైన నోచ ని
ట్టుల యతికిన్ భయంపడి గుటుక్కున మ్రింగితి నాదుదుఃఖమున్.

హా! నే క్రూరకర్ముఁడగదా తనయా! కఠినహృదయుఁడ
గదా తండ్రీ! నిన్నుఁ జేతులార ఘాతసేయుటకు ముందు నవ
మన్మథ మన్మథుఁడవైన నీరుచిరాకార మొక్కమారు కన్నారఁ
గాంచుటకు నైన నవకాశ మిమ్ము. హా! మతిమంతా!

మ ఇది సంపూర్ణకళావిలాసయుతమై యింపొందునీమోము!

బుద్ధి— ...యి

య్యది కారుణ్యసుధారసోదిత నిరీక్షా కల్పవృక్షావళియా!

సిరి—ఇది మదాజ్యకిరీటధారణ మహోత్కృష్టోత్తమాంగంబ

బుద్ధి— .. హా!

మదనాకార!కుమార! నీ కీటుల సంప్రాప్తించెనే దుర్వ్యధల్.

మతి—తండ్రీ! మీరు నామాట వినరుగా?

సిరి—విన్నాఁడను నాయనా!

మ. సుతమోహప్రవిభిన్న మానసుఁడనై శోకించెదఁ గాక, యం
చితధర్మాకృతి వీవు దక్కుదువె దుశ్శీలుండ నౌనాకు? నో
ప్రతిభాత్మా! సమవేతసాగరమణీప్రాలంబశుంభద్విభా
న్వితభూరాజ్యపురంధ్రి చేరఁ జను నే నిర్భాగ్యదామోదరుఁ.

మతి—అయ్యో! తల్లిదండ్రులారా! నావలనఁగదా మీ కిట్టి పుత్ర వియోగదుఃఖ మొదవినది? నేను మీకుఁ జన్మింపకుండిన బాగుం డునే. అక్కటా! అట్లనరాదు. నేను మీపుత్త్రుఁడ నౌటవల నఁగదా పరమేశ్వరున కాహారముగ నాశరీరమిచ్చునంతటి మహాపదవి నాకు లభించినది. కాని అమ్మా! మీకుమాత్రము నే మహాపకార మొనర్చినవాఁడనే. నేను పూర్ణాయుష్మం తుఁడనై మీరాజ్యభారమువహించి మిమ్ము సుఖంపఁజేసెదనని నువ్విళులూరుచున్న మీకు నేను నిజముగా నాశాభంగము గావించినాఁడగదా! తల్లీ నీఋణంబె నెన్నిజన్మంబులకుఁ దీర్పఁ జాలను?

సీ. పాపాత్ముఁడఁ నన్నుఁ బడయుట కీ వెన్ని
యుపవాసములబాధ లొందితమ్మ
జడుఁడ నీకడుపునఁ బడినప్పు డమ్మరో
యమితమోదమున మిన్నందితమ్మ
పడుచ నే భూమిపైఁ బడినదాదిగ నెంతొ
ప్రేమచే నన్నిఁవు పెంచితమ్మ

ఇటు సూదిమోపినంతటిబాధగలుగఁ బ్రి
పంచమే మున్గిన క్లెంచితమ్మ

గీ. కడకు మీ కిన్నినీళ్ళచుక్కలను విడిచి
కులము రక్షింపఁగల నంచు కూర్మితోడ
నన్ను రక్షించితివి వేయిగన్ను లుంచి
అమ్మ! నీయాశ నేఁడు నిరాశయయ్యె.

తల్లీ! యిట్లేగదా లోకములోని మాతాపితలు తనుసుతుల
వలన సౌఖ్యములు గాంచుట

మ. తమపుత్రుల్ చిరకాలముల్ బ్రతికి విద్యా సంపదావాప్తిచేఁ
దమ కేమో తలకెత్తిపోతు రని యత్యంతంబు లోలోన గొంతై
మకోర్కుల్ పచరించుకొంచు ననురక్తి బూనుచేకా, కయో
తనురో పుత్రులో ముందటంచుఁదలపోతల్ సేయురింతేనియుల్.

కావున నింక మీ యాశ లేమి ప్రయోజనము?

సీ. తనయుండు గల్గలే దనుకొని వెతమాని
తల్లిరో! నీ వూరడిల్లవమ్మ
చిరకాలమయ్యె నేఁ జెల్లియంచుఁ దలంచి
తండ్రి! నిశ్చింతతో నుండుమయ్య
కొడుకు గాఁ డొకశత్రుకులజుఁ డం చని యెంచి
చురకత్తి నామెడ నరుకుమయ్య
నీవు తండ్రి వటంచు నేను పుత్రుఁడ నంచుఁ
బ్రేమానుబంధంబు వీడుమయ్య

గీ. నేఁడు మవనత్యనియతి కాపాడుమయ్య
ఈ యతీశు నభీష్ట మీడేర్పుమయ్య
లేఁడు మతిమంతుఁ డిఁక లేఁడు లేఁ డటంచు
హృన్నిరూఢిని నాచింత నీగుమయ్య.

సిరి.—హా! దుర్భరము! దుర్భరము!

యతి—రాజా! ఏమిది నీ వూరక కాలయాపనము చేయుచున్నావు?
(మతిమంతువైపునకుఁ దిరిగి) కుర్రా! నీకు మాట లెక్కువ

మాచున్నవి. నీవు చావసిద్ధముగా నున్నావా లేవా? ఏమి కదలవు! (అని లాగుచున్నాఁడు.)

బుద్ధి—అక్కటా! మునీంద్రా! పసివాని నట్లు పడలాగవలదు. వాఁడు సిద్ధముగానే యున్నాఁడు.

యతి—అట్లయిన తల్లిదండ్రులగు మీరిరువురే కాఁబోలు సందేహించు చున్నారు. మీ కెందు కీ దుఃఖము? నన్నుఁ బొమ్మనరాదే?

బుద్ధి—దేవా! అంత యెందులకు? నేను కుమారుని దగ్గరకుఁ దీసికొను చున్నాను. (మతిమంతునిఁ బట్టుకొని) నాయనా! రమ్ము. నా తొడలపై బండుకొనుము (అంకపాళిఁ గుమారుఁ జేర్చుకొని) తండ్రీ! నిన్ను చిన్ననాటనుండియుఁ గడుగారాబముగాఁ బెంచుచున్న నాహస్తములు నేఁడు నీమరణవిధికి నురికంబము లయ్యెఁగదా! కుమారా! యెంతటి హత్యకుఁ బాల్పడుచుంటిని! అమూల్య ముక్తామణీ వితానహారాలంకారరుచిరం బగు నీకంఠము నేఁడు నిశితకరవాలంబున కెరఁజేయుచుంటిమిగదోయీ! అయ్యో! నా కీ దుఃఖ మాగదుగదా!

యతి—రాజా! ఇప్పుడన్నియు సిద్ధములైనవి. మీ మువ్వురమనంబులో నేదైనఁ గళంక ముండిన నిప్పుడే చెప్పివేయుఁడు. తరువాత నావ్రతము భంగమగును. నీభార్యాపుత్రుల విషయ మటుండనీ. ముందు నీమానసము పుత్రమోహాక్రాంతంబు గాకుండ నిశ్చలత్వంబుఁ బూనియుండెనా? చెప్పుము. పై కొకతీరు లో నొక తీరు నాకుఁ బనికిరాదు.

సిరి—మునీంద్రా! మీ రిన్ని తెఱంగుల నన్నడుగవలెనా! నా కెట్టి శంకయు లేదు. నామానసము కళంకరహితమై పుత్రమోహ విదూరమై ఘోరశిశుహింసాకరణ నిరూఢమై కరుణావిహీనమై కిరాతునిమానసము ననుకరించుచు నల్లరాతికంటె కాఠిన్యమును బూనియున్నది. ఇఁక నాకు దుఃఖముతో నేమి ప్రయోజనము? పుత్రమరణానంతరముఁ బ్రాణత్యాగ మహోత్సవ మాచ రించుకొని శివార్పితముగా నా దేహమును సమర్పించుటయే

నా కవశిష్టకార్యము. నా కింత కంటె నిం కేమిగలదు? యోచింపుఁడు. వయసా తీరె సౌఖ్యమా కడముట్టె. ఆశలా సమాప్తములయ్యె. కన్నకుమారుఁడా గతించె. ఇంకను నా కేటి ప్రపంచ మెక్కడి సందేహము ?

యతి—అట్లయిన నీ కుమారున కేదైన శంక లుండెనేమో యడిగిచూడుము. అన్నిఁటికిం దెగించి కాటికి కాళ్ళుచాచుకొని యున్న నీ కింకేటి సౌఖ్యము? చిన్నవాఁడును వృద్ధిపొంది నీ రాజ్యాభారంబు వహించి యైహికసౌఖ్యము లెన్నియో యనుభవింప వలసిన నీకుమారుఁ డెట్లు తనచావునకు శంకింపకుండును? మాటాడించి చూడుము.

సిరి—అవశ్యము (కుమారునిసమీపించి)నాయనా! నేఁటితో నీమీఁది ప్రేమానుబంధమును విడిచిపెట్టినాను. ముని వ్రతహితార్థముగ నిప్పుడిచ్చట నిశితకరవాలంబున నీకంఠము ఛేదింపనున్నాఁడను కుమారా! (అని శంకించి) అయ్యో! ఇంకను మోహాతిశయమునఁ "కుమారా!"యని పిల్చుచున్నాఁడను. బాలకా! ఇప్పుడు నిన్ను నేను కొన్ని ప్రశ్నలడుగనున్నాఁడను, ప్రత్యుత్తర మిచ్చెదవా :

మతి—తండ్రీ! సిద్ధముగా నున్నాఁడ.

సిరి—బాలకా! తండ్రీయని నన్నుఁ బిలువవలదు. నేను నీతండ్రినిగాను.

యతి—పాప మీబాలుం డింకెంతసేపు నిన్ను తండ్రీ! యని పిలుచును? పాసి కాయుష్కాలము తీరుచున్నదిగదా. ప్రాణముండిన నీక్షణకాలమైన తండ్రీ! యని పిల్చుమనోభీష్టము నీ కుమారునకును "కొడుకా" యని నోటియారఁ బిలుచుభాగ్యము నీకును గలుగుగాక.

సిరి—అబ్బాయీ! చెప్పుము.

సీ. లేదుగా మదిలోన లేశమైనఁ గుమార!
ఇహలోక నీచసౌఖ్యేచ్ఛ నీకు

మతి—లేదు నామదిలోన లే దెట్టి దుర్వాంఛ
పరలోక గమనసుస్థిరతదక్క

బుద్ధి—తనయ! ని న్గన్నట్టి జనయిత్రిపైఁ బ్రేమ
దొలగి చిత్తంబు నిశ్చలతఁ గనెనె!

మతి—అమ్మరో! శివుని పాదాంబుజార్చన దక్క
పరచింతలన్నింటిఁ బాపినాఁడ

సిరి—కోరికేదైన నీ కున్నఁ గోరుమయ్య
కొడుక! నే దాని నిప్పుడే కూర్తునయ్య!

మతి—తల్లి! కలుషంబు లేదు నాయుల్లమందు
లేవు కోరికలొక్కఁ నాచావుదక్క.

యతి—(స్వ) ఆహా! యీ బాలకుని మనోధైర్యము!

సిరి—మునీంద్రా! విన్నారుగదా యీ పసివాని కెట్టి శంకలు లేవఁట
ఇప్పుడు మీకు సందేహానివృత్తియైనదా?

యతి—రాజా! ఇఁక నీకార్య ముపక్రమింపవచ్చును. (స్వ) ఎంత
ఘాతుక కర్మం బనుష్ఠింపుచుంటివి?

సిరి—(కరవాలంబు ధరించి) హా దైవమా! నామనఃప్రవృత్తికి నే నెంతని
నిలపింతును! కన్నకొడుకపై మోహంబు దీసివైతుగాక! కట
కటా! అజాతశత్రుండై సాధుజీవనుండై మనోవాక్కాయ
కర్మంబుల యందును గలుషమెట్టిదో యెఱుంగని యీ ప్రాణిని
హింసించు నంతటి ఘోరకిల్బిషంబునకు నేనెట్లువెఱువకుందును?
అక్కటా! ఈనాఁటికి నే నెంతఘోరకిరాతుఁడనైతి! అయ్యో!
యిత్తాపసి తనవ్రతమునకై తానే వీని వధింపరాదా? కుమారుఁ
డని యించుకయైన సందేహింపక తన్మరణంబునకు సమ్మతించు
దునే. ఈ ఘోరమైన శిశుహత్యాపాతకము నాకంఠముననే
చుట్టుకొనుచున్నది. శివశివా! ఈపాపకర్మముచే జన్మజన్మం
బులకు భవదురితంబులఁ గూడుచుచుఁ దుద కసహ్యతరమగు
నీచనారకకూపంబునఁ బడుమని విధి నానొసట లిఖించెఁగా
బోలు. దైవమా! నా కీపాప మెట్లు తప్పిపోవు? కటకటా?
యీపాపిని రక్షించు కరుణాళు లెవ్వరు లేరా?

సీ. అతిశాంత దాంతుఁ నీ మతిమంతుఁ బ్రోవవే
కైలాసవాస? రంగద్విలాస!
అకలుషాచారు నీ సుకుమారుఁ గావరే
పావనాకార దిక్పాలులారా!
అసమసుజ్ఞాని నిప్పసివాని నోమరే
సన్నాక్ర్గచర సూర్యచంద్రులార!
ఘను సద్గుణాఢ్యు నీ యనఘు రక్షింపరే
మహనీయ సన్నవగ్రహములార!
గీ. ధన్యులారా! సుపర్వమూర్ధన్యులార!
సిద్ధులార! మహామతి ప్రసిద్ధులార!
మానులార! యనూన సుజ్ఞానులార!
చేరి యీపసివాని రక్షింపరారె.

లోకపాలనరక్షకులై ప్రకాశించు నో లోకపాలురారా లోకోపకారపరాయణులగు సూర్యచంద్రులారా? భూమ్యాకాశములార! ఈ మానివ్రత హితార్థమును నాసత్యవ్రత రక్షణార్థమును చంద్రశేఖరదేవ పరితృప్తికిని నే నీ ప్రాణిని హింసింపఁబోవుచున్నాఁడను. యిందు నా తప్పేమియు లేదు. ఏతత్ప్రాణిహింసోద్యోగజనిత ఘోరపాతకమునకుఁ బాత్రుఁడఁ గాకుండ నన్ను రక్షింపుఁడు. మీరందరు యిందులకు సాక్షిభూతులరై యుండుదురుగాక! (మతిమంతుని వైపు తిరిగి) మతిమంతా! నీ వికఁ జంపఁబడుచున్నాఁడవు. ఓప్రాణీ! నాలుక తుదిపై పావనతరంబై మోక్షఫలదాయకంబై పాపాంధకార ప్రభాకరమై ప్రకాశించు పంచాక్షరీమంత్రిం బొక్కమారు జపము జేసికొమ్ము. ఓబాలకా! నీ కదియె ముక్తికి మార్గము. (బుద్ధిమతి వైపుకుఁ దిరిగి) బుద్ధిమతీ! నీ కుమారుం జంపుచుంటినని నాపై గినలకుసుమీ. ఓపతివ్రతా శిరోమణీ! విధి బలవత్తరమై నందున నీ కిట్టి పుత్రశోకంబు ప్రాప్తించినది. దీనికి నీ విఁక దుఃఖింపకుందువుగాక!

బుద్ధి— నాథా! నేనిది కుమారుని మరణవిధియని తలంపను తద్వివాహో
 మట్టులే సంతసించుచున్నాను. మీ రిఁక శీఘ్రముమునివరు
 నభీష్టం బొనఁగూర్పుఁడు.

సిరి—(ఖడ్గమునుజూచి) ఖడ్గమా! ఇకనీ ప్రయత్నమున నీ వుండుము.
 హృదయమా! దుఃఖమును వదలివేయుము. అహో! ఎంత
 తాళుకొనుచున్నను మనంబునకు ధైర్యము గూడకున్నది గదా!
 అక్కటా! ఇ ట్టి ప్రళయకాలము దక్షిణహ స్తమా! నీ
 వెంతటి దుష్కార్యమునకుఁ బాలుపడుచుంటివి.

ఉ. దానములందు, సత్కృతివిధానములందు, నగణ్యపుణ్యసం
 ధానములందుఁ బూజ్యమవు దక్షిణహ స్తమ! నెమ్మదిఁగ సమా
 ధానమె నీకు సజ్జనవిధానసుతప్రతిభావిలాసు నా
 సూను ననువ్రజం బడఁపుకుదప్రుదుష్కృతముం గణింపఁగఁ.

అయ్యో ఖడ్గమా! భయంకరమృత్యుస్వరూపిణివై నా
 కుమారుపాలిటికి నీ వెక్కడదాపురించితివి? స్నేహవశంబున
 నీవును దక్షిణహ స్తమునకు సహాయపడుచుంటివా! ఛీ! నీకు
 విశ్వాస మింతయైన లేదుగదా!

ఉ. సంగరరంగనిర్దళితశాత్రవరాజులనెత్తుటేర్ల న
 భ్యంగనకేళి సల్పితివిగా యది చాలక ఖడ్గమా! దురా
 శం గడు నీచవృ త్తి నతిశాంతుని మా మతిమంతుర క్త మా
 నంగఁదలంచి తిట్టు తగునా యగునా యజమాను జంపఁగఁ.

నిష్కారణముగ జడస్వరూపమగు నీ ఖడ్గంబును దూషిం
 చిన నేమిప్రయోజనము? నా పురాకృతఫలం బనుభవింపక
 తీరదుగదా. బాలకా! నీ విఁకకంఠము జాపియుండుము (క త్తి
 నె త్తి శంకించి) హా! నే ఘోరపాపుఁడఁగదా. కన్నకొడుకు
 కుత్తుక నరక సాహసించితి. ఇంతఘోరహత్య యెందైనఁ గలదా?
 ఏమినాబుద్ధిహీనత! మఱల నజ్ఞానంబునమునుంగుచున్నాఁడను.
 సత్యనియతిని వీడి యనిత్యంబులగు సౌఖ్యములయం దాసచే
 మతిభ్రమత చెందుచున్నాఁడను. ఛీ! వీఁడు పుత్రుఁడైననేమి?

మఱియెవ్వఁడైననేమి? ఈ సమయంబునఁగరుణావశ్యుఁడే? (కత్తి నెత్తి మరలనాపి) హా! మతిమంతా! ఏపాపము నెఱుంగని నిన్ను నే నిట్లు నిష్కారణముగఁ జంపవలసివచ్చెనే! చిరునవ్వు మొలకలచే నలరారు నీ ముద్దుమోముఁ గాంచిన నెట్టిఘోర కిరాతునకునైన నినుఁ జంపమనసుపుట్టునా? తండ్రీ! అయ్యో! నేఁ డిట్టిఘోర మేల ప్రాప్తించె? దైవమా! మఱల నాకీదుఃఖ మేల మనంబునకుఁ దెచ్చితివి? ఎంత మనసునిల్పుకొన్నను యీపుత్రశోకవారిధి కదలి పొంగి యుబికి వేల నతిక్రమించుచున్నది. నే నేమిసేయుదు? ఛీ! ఇఁక నీయంతరింద్రియములకు దగినబుద్ధి చెప్పెదగాక.

సీ. హృదయమా! నీవు నెమ్మదిఁ బూనియుండుమా
మతిమంతుఁ డింక నా సుతుఁడు గాఁడు
మోహమా! నాకు దురూహ కల్పింపకు
పొమ్ము బిడ్డలఁగన్న పుణ్యులకడ
దుఃఖమా! ననుఁ బాసి దూరంబునం బొమ్ము
కఠినాత్ముఁడను నన్నుఁ గలఁపలేవు
ఖడ్గమా! యింతటి కఱకు చాలినయదా?
కొడుకుకంఠముఁబట్టి కోయఁగలవె?
గీ. కొడుక! నీమీఁదియాసల విడచినాఁడ
లేదు మోహంబు, దయ లేదు. లేదుజాలి
కన్ను లిఁక మూయుమా ననుఁగన్న తండ్రి!
కత్తివేటున కిఁక నీదుకంఠ మిమ్ము.

(అని కత్తి నెత్తఁగా)

మతి — ఆఁ! ఆఁ! రాజా నిలునిలుము. ఓయీ! నీ వెంతటిక్రూరకర్ముఁడ వోయీ. ఎంతటిదారుణకృత్యంబు సలుపుచుంటివోయీ? అక్కటా! వీనిముద్దుమోముఁ గాంచినఁ జేర నేతెంచుమృత్యు దేవతకుసహిత మింతకరుణ జనింపఁగలదే. కన్నతండ్రివైన నీ కించుకయైన వీనిపై జాలిగలుగదా? అయ్యో! కిరాతుఁడా!

ఇట్టి సుకుమారునిఁ జంప నీచేతులాడునోయీ? ఛీ! వీనికి నీ వెక్కడతండ్రివి? ఘోరమృత్యుదేవతవుగాని. మూఢుఁడా! నీకుఁ జెప్పువారు లేరా? నీయీకుల శేఖరుండగు కుమారుఁడు పోయిన వెనుక నీయీసత్యవ్రతమును నేనును మరల వానిఁ బ్రతికింపఁగలమా? చెక్కిలి గీఁటిన బాల్గారు చక్కనికొడుకును మెడఁగోయ నేతెంచితివిగదరా! ఔరా నీసాహసము! నీ వెక్కడనో కటికవానికి జన్మింపఁదగినవాఁడవుగాని రాజవగుటకుఁ దగుదువా? నీకావంతయైన బుద్ధిలేనట్లున్నదే? ఇప్పుడు నాకై కదా నీకుమారుని వధించుట, నేనే చెప్పుచున్నాఁడఁ గనుక నీ కిఁక నూరకుండుము నాకు భోజనమున కేమి? నే నిఁకఁ బోయెదను. నా మాటలు విని నీ కుమారుని రక్షించు కొమ్ము. బుద్ధిహీనుఁడా! ఎందఱైనను నీకుమారునకు సాటి రాగలరా? నన్నుఁ బొమ్మనుము. అందువలన నీ కీ శిశుహత్యా పాతక మంత దురితము లేదు. చెప్పుము. పొమ్మంటివా?

సిరి—మునీంద్రా! మీ రిఁక నాకడ్డము రావలదు. నామాటకు మఱి యొకభంగి యెప్పటికైన జరుగునా? వీఁడు కుమారుఁడైన నేమి? మరి యెవ్వఁడైననేమి? నాసత్యవ్రతముకన్న నెక్కుఁడా! పుత్రమోహమునకుఁ బ్రాతుండనై విమలంబగు సత్యవ్రతదీక్ష వదలు కొందునా? దేవా! మీరు నా కిఁక వేఱుమాట చెప్ప వలదు. మీరు చక్కఁగా నాకుమారునిశరీర మారగించి చనుఁడు. ఇఁక నిచ్చటినుండి తొలఁగుఁడు.

యతి—(స్వ) అహా! ఇతఁడు పట్టినపట్టు విడుచువాఁడు కాఁడు. కాని ఇట్లనెద గాక! (ప్రకాశముగా) ఓయీ! అట్లైన నీలాటి ఘోర కర్మములు మేము కన్నారఁ గాంచలేము. కాన పాకశాల కేగి యం దీకార్యము జరిపి నాకు భిక్షనీయ నిక్కడికి రమ్ము.

సిరి—చిత్తము. (బుద్ధిమతితో.) దేవీ! పాకశాల కేగుదము రమ్ము. (బుద్ధిమతియు సిరియాళుఁడును మతిమంతుఁడును నట్లు చేయుచుందురు)

యతి—ఆహా! ఎంతఘాతుక కార్య మాచరించితి? వీరి నెన్నికడగండ్ల ముంచినను నాకు లోఁబడుట కల్లయాయెఁగదా! నేను నిజముగ నాలోచనహీనుండనై యిట్టి యనుచితకార్యం బనుష్ఠించినాఁడను. ఇదియంతయు నారదునిమూలమునఁగదా. అతని ననవలసిన దేమి? నేను విషయములను జక్కఁగాఁ జర్చింపవలదా? (దిక్కులఁ జూచి) ఇదిగో బుద్ధిమతి నిజపతిపురస్కృతయై పక్వము చేయఁబడిన కుమారుని శరీరామిషంబుతోఁ బ్రవేశించుచున్నది. ఇప్పుడు నా కేమి చేయుటకుఁ దోఁచకున్నది. ఇంకను నాకీ వృథాయాస మేల? అటుగాదు. నే నిప్పుడధైర్యము వహింపరాదు ప్రయత్న మాచరించుట సత్పురుషధర్మము గదా.

మ. అధముం డేపనినైన విఘ్న మగునం చారంభముల్ జేయఁ డీ
పృథివిన్! మధ్యముఁ డాదిఁ బూనిచెడుమల్ విఘ్నంబుగా మానుఁ; న
త్యధికోత్సాహితఁ గార్యమెల్ల సఫలంబౌదాక విఘ్నంబు లె
వ్విధి బాధించిన మానఁ డుత్తముఁడె యుర్విన్ గార్యనిర్వాహియై.

కావున నిట్లాచరించెదఁగాక !

(ప్రవేశము - సిరియాళుండును, బుద్ధిమతియును)

సిరి—మునీంద్రా! మాభిక్ష మీరిఁక నంగీకరింపుఁడు. ఇదిగో మీ రర్థించిన వ్రతాన్నము.

యతి—బాగు సిరియాళా! బాగు.

బుద్ధి—దేవా! నేఁడు మేము నిజముగా ధన్యులమయితిమి. మీ వంటి యుత్తమతపోధనులు మా వ్రతభోక్తగా లభించుట మా పూర్వభవసంచితపుణ్యవిశేషంబునఁగదా! మునీంద్రా! నా కుమారుని మారణవిధికిఁ దాము కారణులైతి రని నా కావంతైన మీపై ననూయ లేదు. మీరు తృప్తిచెందిన మా కదియే మోక్షాధారము. భోజనకాల మతిక్రమింపఁజేసినందులకు నన్ను క్షమింతురు గాక.

యతి—సాధ్వీ! నీవు నన్ను గడుభక్తిఁ గారవించితివి. నా వ్రతము నేఁటికి సఫలంబైనది గాని.

గీ. పరులు భుజియింపకుండ నొక్కరుఁడె కుడువ
రాదుగద యాత్మకుక్షింభరత్వమునకుఁ
జూచుకొన కన్యులను బేర్మిఁ జూచు నేను
పఙ్క్తి కెవరైన లేక సాపడుట మేలె.

(రాజువంకఁ దిరిగి) ఓరాజా! నీవును వినుము. స్వోదరపోష ణకుఁ జూచుకొను సప్పాపాత్ముని జన్మము కాల్పనా? ఒకరినిఁ దృప్తి జేసి తాను భుజించుట సత్పురుషధర్మము. అట్టిచో నియమితవ్రతహితులరై నాలుగువాసరములనుండియు ఘోరోప వాసముల సల్పుచుఁ దన్మూలమునఁ గడు డస్సియున్న మిమ్ము వదలివేసి నే నొక్కరుఁడ నా పాడుపొట్ట నింపుకొనఁ జూతునా? పాపము మీరును నాఁకటిబాధచేఁ గడుఁ గృశించితిరి. నీ భార్య మన యుభయులభోజనమైన వెనుక భుజించినను నీ వైన నా పఙ్క్తికి రమ్ము. నేఁడు కోర్కెచే నలరారుచున్న నీ కుమా రుని మాంసాహార మారగించునంతటి మహాసౌఖ్య మనుభ వింతెదముగాక.

సిరి—మునీంద్రా! ముందు మీ రారగింపుఁడు. మీ కిప్పటికే చాల పొద్దుపోయినది.

యతి—అటుగాదు. నా పఙ్క్తికి నీ వుండకున్న నే నెట్లు నీ భిక్ష నంగీక రింపుదును?

సిరి—అయ్యో! మేము నరమాంసభోజనమున కలవాటుపడిన వారము కాము. మ మ్మిఁదులకై వదలివేయుఁడు.

యతి—అది యెట్లు సరియగు? చూచిచూచి నా నియమము నేనే చెడ గొట్టుకొందునా? నీకు నా తోడ భుజింప నిష్టములేకుండినఁ బోనిమ్ము. నే నేగెదను.

సిరి—అయ్యో! ఇంతజరిగిన వెనుక మీ రిటు లభ్యంతరము చెప్పుట సరియా! యోజింపుఁడు. నరపలలము నే నెట్లు భుజింపఁ గలను? అందునఁ గడుపారఁ గన్నకొడుకు మాంసమే! ఓ దయామయా! మీ కు నాపై నేల కరుణ కల్గదు?

యతి — మూర్ఖుఁడా! ఇందుకు సమ్మతింపనివాఁడవు నిష్కారణముగా ముద్దుగారు నీ కుమారుని నేల చంపుకొంటివి? వ్రతసుఖములలో నొకటియైనఁ జెందకుండ రెంటికిం జెడిన రేవడవైతివే? ఏది యెట్లైనను నీవు నా పక్షమునకుండకున్న నే నీ భిక్ష నంగీకరింపను.

బుద్ధి — నాథా! వ్రతభంగముగాకుండ యోజింపుఁడు. కార్యము మించివచ్చినది. మన మిప్పట్టున మునియాజ్ఞ మీఱరాదు.

సిరి — మునీంద్రా! మీ చిత్తవృత్తి ననుష్ఠించెదను. మీరు కోపింప వలదు. నాయట్టి పాపాత్ముఁ డేకార్య మాచరింపఁడు?

గీ. కన్నకొడుకును జంపిన కఠినుఁడిలను
గ్రవ్యభోజనమును లెక్కగాఁ దలఁచునె
ఇల్లు మ్రింగెడువానికి నింటితలుపు
లప్పడంబులుగావె? సంయమివరేణ్య!

యతి — ఇప్పుడు మాకు బరమానందముగాని యీ మాట మొదటనే చెప్పిన నెంతబాగుండును. దీనికై యనవసరమైన యింతవాద ప్రతివాదములతోఁ గాలమెంత నడిపితివి? బుద్ధిహీనుఁడా! కాని యిఁకనైనఁ దొందరపడుము. ముందు నాచేత నాపోశన మిచ్చి నీ విటు గూర్చుండుము.

సిరి — (అట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

యతి — (మాంసమును బరికించి చూచి సక్రోధుఁడై) ఓరీ! దురాచారా! కపటహృదయా! నన్నెంత పరిభవించితిరా? నీ వింత దనుక నక్కటక్కుల నభినయించి తుదకు నీవాచరించు కృత్రిమ మిదియా? నిజపుత్రమోహపాశబద్ధుఁడవై నా వ్రతము నేఁడు భంగముగావించితిరా? ఇట్టి దుర్మాంసము నా వ్రతమునకును నాకును ననుపయోగమే. ఇట్టి యవాచ్యపుభిక్ష గావింపకున్న నీ కేకష్టము మునింగినది? "నా కిది యసాధ్యముగాన పొమ్ము" అని నాకుఁ దొల్తనే చెప్పిన సంతోషముగ మఱియొక చోటికేగుదునే! ఛీ! రాజాధమా! నీకుఁ బాపపుణ్య వివక్షిత బొత్తుగా లేనట్లున్నదే.

సిరి—దేవా! మరల నేమి ముగినది.

యతి—ఓరీ! పాపిష్టా! లోకపావనుం డగు పరమేశ్వరున కుపహార మిచ్చుటకు "సర్వేంద్రియాణాం శిరః ప్రధానం" అను నార్యోక్తిచే నుత్తమాంగం బుండ దాని వదలివేసి నీచతరంబగు నధమాంగమా నైవేద్యంబుఁ గావింపవలసినది? దురాత్మా! నీ వా శిరం బెచ్చట దాఁచితివి? చెప్పుము. ఓరీ కన్నులకు గంతకట్టి నన్ను మోసగించెదవా? చచ్చిపోయిన కొడుకు ముఖం బెప్పు డయినఁ గన్నులారఁ జూచుకొనవచ్చునని దాచితివాయేమి?

బుద్ధి—దేవా! తీవరపడవలదు. ఉత్తమాంగ మాంసమును వేఱుగాఁ బక్వము గావించినాను. పోయి దానిం గొనివచ్చెద.

యతి—పొమ్ము.

బుద్ధి—(పోయి మరల పక్వముగావింపఁబడిన మాంసాహారముతోఁ బ్రవేశించి) దేవా! దీనిఁ జిత్తగింపుడు.

యతి—(చూచి) బలే బుద్ధిమతి! బాగురాజా! మన మిఁక భుక్తిఁ గొందమా? (ఆలోచన మభినయించి) రాజా! నిలువుము నిలువుము మఱచితి.

సిరి—మరల నేమి ?

యతి—గీ. తోడు భుజియింపఁగాఁ గుఱ్ఱవాఁడు లేక
నాకుఁ జేయాడునే భోజనంబు సేయఁ
బ్రేమమీఱంగ లేనైతి బిడ్డఁడయిన
బిలువఁ బంపుము బజ్జ్రాకిఁ బిల్లవాని.

సిరి—హా! హతవిధీ! నే నింకేమి సేయుదు. అయ్యో? నాదుఃఖమున కేనాటికి నంతము లేకపోయెగదా! (యతివంకకుం దిరిగి.) దేవా! నే నిప్పు డెక్కడనుండి బాలునిఁ దోడ్కొనిరాఁగలను?

శా. ఏదిక్కుల్ బరకింతు బాలునకు నే నీయర్ధరాత్రింబునం
దే దోతెంచెడు వేళ గోగిరము లిక్లే చల్లనైపోవ? ది
క్కేదీ బిడ్డలు లేని వాఁడగద నే నెబాలు రమ్మందు న
య్యోదార్భాగ్యుఁడ నాకుగల్గునె సుతప్రోద్భూత సౌఖ్యోన్నతుల్.

యతి — ఛీ! అట్టైన సుతవిహీనులగు మీచేతియన్నంబు నేభుజియింపను. ఓరీమూర్ఖా! నీ వింతదనుక నావిషయ మేల చెప్పకుంటివి? అక్కటా! నా కెంత యాశాభంగము గావించితిరా? చాలు చాలు! న న్నింతటితో వదలి వేయుము.

బుద్ధి — దేవ! సర్వసిద్ధమైన వ్రతాన్నము నేల విసర్జించెదరు; నామనవి కొంచె మాలింపుఁడు.

మ. యతిచూడామణి! నాకుఁ బుత్రుఁ డొకఁడే యాయొక్కనింగూడఁజా
పితి మింకొక్కఁడు నాకు లేఁడుగద, పిల్పింపఁగా సుతుం డాటకుఁ
జత కాండ్రిఁ గుమికూడినాఁడో చదువంగా నయ్యావారింటికు
న్నతిఁదానేగెనొ యెట్లువచ్చు? మునిచంద్రా! స్వస్థుఁడై యుండఁగన్.

యతి — రాకున్న నే విందారగింపను. సుతసంతానహీనంబైన గృహంబు పాడుపడిననూతిభంగి నిష్ప్రయోజనముగదా! అయినను తల్లిదండ్రులగు మీ రిరువురును నెలుఁగెత్తి వానిం బిలువుఁడు. ఎట్లు రాకుండునో చూతము. వచ్చిన యనంతరమే మనము భోజనము సేయుదము.

సిరి — మునీంద్రా! ఇది యెంతైన సరియైన విషయమా! చచ్చి పోయిన కొడుకెట్లు మరల బ్రతికి రాఁగలఁడు?

యతి — మీ రిరువురు పిలువుఁడు. వచ్చునేమో చూతము.

సిరి — మీ మహిమవలన వాఁ డేమైన బ్రతికి వచ్చునేమో?

యతి — ఏమీ! ఇంకను నీ యాన కాని పాపము. నీ యభీష్టమే నెఱ వేఱునేమో పిలువుము.

బుద్ధి — నాథా! వారి యాజ్ఞ చొప్పున నాచరింపుఁడు.

సిరి — సతీ! ఏల యీ యడియాసలు. అయినను పెద్దలవచనం బనతి క్రమణీయము గదా.

బుద్ధి — సీ. ఎందు బోయితివిరా సౌందర్యవిజిత
రమాకుమారక! రార మాకుమార!

సిరి— మునిహితార్థము ప్రాణములఁ బాసితివి గాన
మునిహితార్థమె జీవముల ధరింపు

బుద్ధి—నీ రూపుఁ గన్నార నేఁ జూడ కెటు బోయెఁ
గడ లేని గర్భశోకంబు నాకు

సిరి— కైలాసవాససౌఖ్యముల కానందించి
మతిమంత! మఱచిపోయితివె నన్ను?

బుద్ధి—గీ. రార సుకుమార మన్మథాకార! శూర!
సిరి— రార బుధనుతసద్గుణస్ఫార! ధీర!
బుద్ధి— రార సురుచిరకీర్తివిస్తార! రార
సిరి— రార మతిమంత! గుణవంత! రార శాంత!

యతి—(మాయారూపమును వదలి గౌరీసహితుఁడై మతిమంతు నెత్తు
కొని) జయతు జయతు సిరియాళ మహీపాల!

పార్వ—శుభప్రాప్తి రస్తు బుద్ధిమతీ సతీమణీ!

రాగము : వసంత - తాళము : రూపకము

సిరియాళ భూమిపాల నీ సుతు జేకొనుము సుశీల॥
నరలోకదుర్లభప్రభావు పరమభాగ్యుని ॥సిరి॥
ననుబోలినట్టి ధీరుఁడు దుర్నయవిదూరుఁడు!
యనఘహృదయసారుఁడు యవిశారుఁడు కుమారుఁడు ॥సిరి॥

ఉ. మేరుసమానధీర! కొనుమీ భవదీయకుమారు, సద్గుణ
స్ఫారు, సిరంతరాగమవిచారు, బరోపకృతిప్రధానదా
చారు, సురూపనిర్జిత వసంతజయంతకుమారమారు, సం
సారవిచారదూరు, విలసన్మతిమంతు, సమగ్రశాంతునిన్.

సిరి-బుద్ధి—ఆహా! ఏమి మాభాగ్యము! దేవా! దేవీ! నమస్కరించు
చున్నాము.

హర-పార్వ—అభీష్టసిద్ధిరస్తు.

(ప్రవేశము - నారదుఁడు)

మాలినీ వృత్తము.

నిరుపమగుణసంగా ! నిర్జరారాతిభంగా !
గరుడవరతురంగా ! కాలధారాధరాంగా !
ఉరుపదభవగంగా ! యోగిహృత్కంజభృంగా !
సురుచిజితపతంగా ! సుందరా ! పన్నగాంగా !

ఓహో ! లోకపాలకుండగు శంకరుఁడును జగదంబ యగు పార్వతియునా ! నమస్కారము.

పర-పార్వ—మనోవాంఛాఫలసిద్ధి రస్తు.
నార—సిరియాళా ! మీమతిమంతునితో మీకందఱకు సేమమా?
సిరి—దేవా ! లోకారాధ్యుఁడగు పరమేశ్వరుని కరుణ గల్గియుండ మాసేమమున కేమికొఱఁతే ?
నార—నిజము. శంకరుం డఘటితఘటనానామనీషిగదా. ఆ మహాత్మున కసాధ్యమేమున్నది? కరుణయనునది కొంచెముండినఁ జాలును. బలవంతముగఁ జంపినను మరల బ్రతికింపఁగలఁడు.
పర—ఆహా ! ఈనారదుఁడు మ మ్మధిక్షేపించుచున్నాఁడు.
సిరి—పరమేశ్వరా! ఆకడ భిక్షుకై యతీశ్వరుఁడు తీవరపడుచుండ నోఁపుగావున నాకు సెలవొసంగినఁ బోయివత్తు.
పర—భూమీశా ! నీ కిఁక దాచ బని లేదు.

సీ. పాఱులెందును గానబడకుండఁ జేసి ని
న్నలయించునట్టి కష్టాత్ముఁడేనె
అర్థిలోకాన్వేష ణార్థమెనీవేగ
నతిథిగావచ్చిన యతినినేనే
కపటనీచక్రియాకలితుఁడనై నిన్ను
క్రవ్యాన్నమడిగిన కఠినుఁడేనె
మురిపెము ల్గొల్పు నీముద్దుపట్టినిఁ బట్టి
గొంతుగోయించిన కుటిలుఁడేనె

గీ. మానవేశ్వర! కరుణావిహీనమతిని
పాపభీతి విసర్జించి పగఁదలంచి
వంచనల మోసగింపఁ దలఁచి మోడి
నట్టి కైతవవృద్ధసంయమిని నేనె

సిరి — ఆహా! నాపూర్వభవపుణ్యపరిపాకఫలం బింతయుండునే? సతీమణీ! మనమిపు డానందసాగరంబున నోలలాడుచున్నారము.

పర — రాజా! నీయుత్తమశీలంబునకును నీసత్యవ్రతనిరూఢికిఁ గడు మెచ్చితి. ఆహా! నీదైవభక్తి యెంత శ్లాఘనీయంబు!

మ. ధర సత్యవ్రతరక్షణార్థము, స్వపుత్రస్నేహవాత్సల్య సు
స్థిరనైసర్గిక మోహపాశములగ్రొద్దిన్ ద్రెంచి నిష్కల్మష
స్థిరతన్ గన్నకుమారుఁ జంపితివి త్వాదృగ్ధర్మశీలక్రియా
పరుఁ డీరేడు జగంబులన్ దొరకునే పల్మారు గాలించినన్.

మఱియు —

గీ. అవని గల్గునె యెవ్వానికైన నిట్టి
యనితరప్రాప్తసత్యవ్రతానురక్తి
మానితవ్యక్తిసుగుణసంపత్ప్రయుక్తి
దేవభక్తి నిరంకుశోద్వేలశక్తి

సిరి — దేవా! మానవమాత్రుండ నగు నన్ను మీ రింతిగా నగ్గింపవలయునా? మీమహిమాతిశయముల నెఱుంగ నెవ్వారితరంబు?

సీ. సకలదాసౌఘ వాంఛాక్షేత్రములఁ బెంపఁ
దొలివృష్టి నీదయాకలితదృష్టి
భవపాపపైశాచబాధ లున్మూలింప
రాయ నీ పేరు దురాయివేరు
ఘనవిపజ్జలధిమగ్నజనాళిఁ గాపాడి
దరిఁజేర్చునావ నీచరణసేవ
ప్రపంచజనచిత్రపటము లాడింపంగ
మరశీల నీభూరిమహిమలీల

గీ. లేదుగదనీ కొడుకు నీడ యీరేడులోక
ములకు నీజాడ మేగద పురవిదారి
భావభవహర! మాదృశపామరులును
పొగడఁదగువారె నీచేతపుణ్యపురుష.

పర—పతివ్రతామణి! బుద్ధిమతీ! నేను నీ మానసమును గడుకష్ట పరచితిగదా? నిరంతరపతిసేవాపరాయణవై సత్యవ్రతస్థిరవై చరించుటఁజేసి నాయొనర్చిన యుపకారమేమియు నిన్ను బాధించిఁది కాదు

బుద్ధి—దేవా! మాయట్టి మానవాంగనల యాచారంబులు మీరు శ్లాఘింపవలయునా! మీరు నాకొనర్చిన యుపకారం బెద్ది? కరుణాంతరంగులరై మీ దివ్యరూపంబు మా కన్నులకుఁ గాన్పింపఁజేసితిరి. ఇంక మా పుణ్యఫలం బెంతయై యుండు.

నార—అమ్మా! పార్వతీ! ఏమట్లు మాన్పడిన ట్లున్నావు. నీ వూరక చింతింపవలసిన పనిలేదు. ఏలయన—

ఆ. వె. తల్లి! నీదు ప్రతిన చెల్ల లే దని నీవు
చింతబూనకమ్మ స్వాంతమునను
నరయ నీవు పడిన పరభవంబునఁ గొంత
పంచియిచ్చినావు పతికిఁగూడ.

కాని యిప్పటికైన నా పలుకులనమ్మకము గలిగినదా! చూడుము.

సీ. ఏసతీసుచరితవ్యాసంబు నే సల్పి
కల్గించితిని నీకుఁ గర్ణతుష్టి
ఏపతివ్రతయశోవ్యాపకంబున మాసె
నల్పాంగనాళిగర్వాంధకార
మేసాధ్వీసద్గుణవ్యాసంగమహిమంబు
గతిజీవుఁడౌ సుతుబ్రతుకఁజేసె
నేమేటి యుల్లాలినామాక్షరంబులు
మూఢాంగనలకెల్ల బుద్ధిసెప్పు

గీ. సట్టినిర్మలధర్మగుణానురతను
మానవతిగుణవతి, బుద్ధిమతిని, వేడ్కఁ
గనుగొనుము నేఁడు కన్నులకఱవుదీరఁ
కలహభోజను పలుకులు కల్లలేమొ ?

పార్వ—నారదా ! నీ పలుకులు నిక్కవంబులు. బుద్ధిమతీసతీ మహిమంబుపరీక్షింప నే నింతఁ జేసితిని. నా కిది పరిభవం బేలయగును? ఇప్పుడీ బుద్ధిమతి లోకంబునకు మహోపకారంబు గావించినది. మానవతులకు సమంచితమగు నీతి దెల్పెఁదిగాన దాని నిప్పు డెల్లరకుఁ బ్రకటించెదను. ఓ పతివ్రతలారా! సతీమణులారా! మీ రీ నీతినిఁ బరిగ్రహింపుఁడు.

మ. పతియే దైవమటంచు నెమ్మదిని సంభావించి దుష్పాప సం
గతులం బోవక, నెల్లకాలమును సత్కర్మక్రియానిష్ఠచే
పతిసేవాపరతంత్రలై, సుగుణసంపద్యుక్తలై, లోకసం
స్తుతులం గాంచుఁడు కాంతలార! సుయశోధుర్యైక చింతారతిన్.

నార—మఱియు నో సాధ్వీమతల్లులారా! మీరు గ్రహింపవలసిన యుత్తమనీతి మఱియొకటి గల దదియేమన - పరులయున్నతపదవి గని యోర్పు వహించుటయే. శాంతిక్షాంతి లేని జన్మము నిరర్థకముగదా.

గీ. జ్ఞానమును బాప బోగముసాని, ధర్మ
హాని, యత్యాశలకు రాజధాని, యోప
రానిపాతకసంధాని మానహాని
మానవతి మీర లీ యోర్వలేనితనము.

పార్వ—నారదా! నీవు బాగుగా చెప్పినావు. బుద్ధిమతీ! నీవు వీరపతివ్రతవు. సూనృతవాగ్విభవవు. అట్టినిన్ను బుత్రశోక మనుభవింపఁజేసినందులకు నేను పాపాత్మురాలనే. అయ్యో! గుణవంతుఁడగు నీమతిమంతు నెంతహింసపెట్టితిని!

బుద్ధి—అమ్మా! లోకమాత వగు నీవిటులాడఁజెల్లునమ్మా? నీసహాయమునఁగదా నేను శాశ్వతయశముఁ బడసితిని.

మతి—తల్లీ! నన్నుహింసబెట్టితి రని యింతగు చింతింపవలదు. పరమ పావనుండగు పరమేశ్వరున కాహారముగా నా శరీరము వ్రయ పఱచు పుణ్యఫలంబు మీవలన గదా నాకుఁ గల్గినది. కాని పార్వతీ! పరమేశ్వరా! నావిన్నపమొక్కటి మీ రాలింప వలయు! ఎమని —

గీ. హృదయమున నేను కల్మషవృత్తిమాని
నాశరీరము మీ కిచ్చినానొ లేదో
ఎట్టివిషయేచ్ఛలను మది బెట్టినానొ
ఐహికసుఖంబులకును బేరాసబుట్టి.

పర—ధర్మస్వరూపుండ వగు నీయందు దోషమొదవఁగలదా? చంద్రునకు శీతలభావం బేనాఁటికైన నశించునా? ఘోరకిరాతుఁడనై నిన్నారక బాధించినాను తండ్రీ!

గీ. కుసుమపేశల మగునీదు కోమలాంగ
కముల, సుధలొల్కు నీపల్కుగముల నేను
కని వినియు నిన్ను జంపు మంచని కుమార !
పల్కుటకు మాయురే యున్పనాల్క నాది.

నార—అమ్మా! పార్వతీ! నాయపరాధమొకటి మీరు మన్నింప వలయు. ఈ బుద్ధిమతీవిషయమును జర్చించుటలో మిమ్ము నే దూషించి యుందును. అదియుఁగా కిప్పుడు,

శా. ప్రాలేయాచలకన్యయంతటి మహాప్రజ్ఞావతీ శ్రేష్ఠతో
దూలన్ బంతములాడిగెల్చి తని సంతోషంబునన్ బొంగియీ
లీలన్ బల్కితి దేహముత్ మఱచిశూలిన్ నిన్నునాయిట్టిమూ
ఢాలాపంబుల లెక్కసేయకుము దుర్గా! యోగిరాడ్స్వర్గవీ!

పార్వ—నారదా! నీవు నన్ను దూషించిన దేమున్నది? ఉన్న వాస్తవమును వచించినావు. అయినను నీ కట్టి పాపభయంబున్నచోఁ దత్పాపము శాంతించునుగాక.

పర—సిరియాళమహీపాలా! నీసత్యవ్రతంబువలన మాకుఁ బరమానందము కల్గి నీకు వరమీ నుత్సహించితి చెప్పుము. నీ కేమి కోరికలు కలవు ?

సిరి—దేవా! నా కింకేమి కోరికలు కలవు. చూడుఁడు.

మ. కనుఁగొంటిన్ గనులార మిమ్ము నిగమాకల్పున్ హిమాహార్యనందనతోడన్; వ్రతముల్ ఫలించెఁ, గులవిస్తారుండు నాపుత్రుఁడున్ మనె యుష్మత్కరుణారసంబున, యశోమాన్యుండనైతిన్, శ్రితావన! కోరందగు నెవ్వి నా కిఁక మనోవాంఛల్ జగత్కారణా!

అయినను దేవరప్రసన్నత నొందితిరిగాన నిట్లగుంగాక.

చ. సకలజగజ్జనావళులు సౌఖ్యసమృద్ధిశతాబ్దముల్ పరోపకృతినిరూఢచిత్తులయి భాసిలుచుందురుగాక పాప మూరక నశియించి ధర్మము విరాజిలుగాత ప్రజావళిం దయాప్రకటమతిన్ నృపాలురు శుభంకరులై నేలుతన్.

పర— తథాస్తు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

గద్య

ఇది హారితసగోత్రపవిత్ర నృసింహామనీషవరపుత్ర బుధ జన విధేయ లక్ష్మీకాంతనామధేయ ప్రణీతం బైన బుద్ధిమతీవిలాసం బను నాటకము సర్వము సంపూర్ణము.



లోభి

గ్రంథకర్త:

కీర్తిశేషులైన మహాకవి.

శ్రీ పానుగంటి విజయరాఘవరావుగారు

సకల గుణాభిరాముడు లోభి-వడ్డీలకోసం వేదకావ్యాలు సంపదకోసం సంఘసంస్కారాలు! అసలు పాడుదాల వసూలు కోసం ఆప్తకావ్యాలు - కనకంకోసం ఘనకచేష్టలు. వృద్ధ వివాహాలంటే ఉబలాటం స్త్రీవిద్యంటే చీదరింపు, పేదవాళ్ళంటే బెదరింపూ, కన్నకొడుకంటే కొఱకొఱలు, కన్న బిడ్డలంటే కంటగింపు, ఆశ్రితులంటే యేవగింపూ, నౌకర్లని బెదరింపూ, అందరిమీద అనుమానాస్త్రాలు, అతి తెలివి తేటలు అభియోగాలు అన్నీ మూర్తీభవించివున్న నాటకం లోభి. షోకేశాలంటే అతనికంటికి చవట పీనుగులు, సనాతన ధర్మం బుద్ధికి చవిటినేల, కరుణరసం అతనికి కంటికలికం. వితరణగుణం అతనికి ప్రబల విరోధి, అనుమానం అతనిసొమ్ము అబద్ధాలు అతనిఅత్మ. అసత్య ప్రమాణాలతని పంచ ప్రాణాలు. ఖర్చు అతనికి కంచపాశం. విస్తు అతనికి ఉరి త్రాడు. లోకం తనకుపకారం చెయ్యాలి. తను లోకానికి అపకారం చెయ్యాలి. అందుకే అతడు అవతరించాడు.

అద్భుత సంఘటనలతో, అపర్వ సన్నివేశాలతో ఆనంద రసాన్ని ఒలికించే సంభాషణలతో, పక్కా నిత్యవ్యవహారిక భాషలో వ్రాయబడిన సాంఘికనాటకం. నాటక ప్రదర్శనాలకి సినీమా చిత్రనిర్మాణానికి అనుగుణ్యమైన నాటకరాజం. లోభి ప్రయత్నాలు ఫలప్రదమౌతాయో. తారుమారవుతాయో ఒక ప్రతి కొని వెంటనే చదవండి. పానుగంటివారి రచనాసమర్థత ఈ నాటకంలోకూడా ప్రతిభ గాంచింది. కొలది ప్రతులుమాత్రమే ఉన్నాయి. వెల రు. 1—8—0

మా స్వంత నాటక ప్రచురణలు

నాటకరాజములు

— ముత్తిరాజు సుబ్బారావుగారి —

శ్రీకృష్ణ తులాభారము	1-8-0
రణతిక్కన	1-0-0
కచదేవయాని	1-0-0
మార్కండేయ	1-0-0

— సోమరాజు రామానుజరావుగారి —

రంగూన్ రౌడి (పతిభక్తి)	1-8-0
గంగావతరణం	1-8-0
ధరణికోట (రెడ్డిప్రతాపం)	1-8-0
భీష్మబ్రహ్మచారి	1-4-0
సతీ అనసూయ	1-4-0
సతీ సక్కుబాయి	1-8-0
కాలకేతనము	1-0-0
అలీబాబా 40 దొంగలు	1-4-0

వలయువారిట్లు వ్రాయవలెను.

కురుకూరి సుబ్బారావు సన్.

ప్రొప్రయిటరు:

సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ.